

AKTINES

ΕΤΟΣ 28ον

ΙΟΥΝΙΟΣ 1965

ΑΡΙΘ. 262

ΕΝΑ ΒΙΒΛΙΟ - ΣΗΜΕΙΟ

Κριτική στο βιβλίο «Η ΟΡΘΟΔΟΞΙΑ» του Παύλου Εὐδοκίμωφ

Τὸ ὀγκῶδες βιβλίον—ἀληθινὸ μνημεῖον— ποὺ ἀφιέρωσε ὁ Παῦλος Εὐδοκίμωφ στὴν Ὁρθοδοξία, ἀποτελεῖ ἀπόπειρα νὰ θεραπευθῆ μιὰ ἐπείγουσα ἀνάγκη τῆς ἐποχῆς. Ἡ σπουδαιότης τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας γιὰ μιὰ καρποφόρο συνέχισι τοῦ οἰκουμενικοῦ διαλόγου γίνεται κάθε μέρα καὶ πιὸ αἰσθητή. Δυστυχῶς ὅμως δὲν ὑπάρχουν ἀκόμη ἐπαρκεῖς «μελέτες συνόλου», ποὺ νὰ παρουσιάζουν τὴν Ὁρθόδοξο Ἐκκλησία στοὺς Δυτικούς Χριστιανοὺς. Οἱ περισσότεροὶ Χριστιανοὶ τῆς Δύσεως, ὅταν θέλουν νὰ γνωρίσουν τὴν Ὁρθοδοξία, νὰ μνηθοῦν κάπως σ' αὐτήν, ἀναγκάζονται ἀκόμη νὰ καταφεύγουν στὸ λαμπρὸ—ἀλλά, σὲ πολλὰ σημεῖα, ξεπερασμένο πιά—ἔργο τοῦ πατρὸς Σεργίου Μπουλγκάκωφ. Αὐτὸ τὸ κενὸ θέλησε νὰ πληρώσῃ μὲ τὸ βιβλίον τοῦ Ὁ Ρῶσος καθηγητῆς στὸ Παρίσι Εὐδοκίμωφ.

Ὁ συγγραφεὺς ἐπιχειρεῖ ἕνα τεράστιο ἔργο συνθέσεως. Θὰ ἦταν ἄδικο νὰ μὴν ἀναγνωρίσωμε τὴν ἔμπνευσι καὶ τὴν πρωτοτυπία του. Ἴσως μάλιστα θὰ ἔπρεπε νὰ συμφωνήσῃ κανεὶς μ' ἐκείνους τοὺς κριτικούς, ὀρθοδόξους καὶ μὴ, ποὺ ὑποστηρίζουν ὅτι τὸ ἔργο αὐτὸ ἀποτελεῖ «ἀξιοσημείωτη συμβολὴ στὴν προσπάθεια δημιουργίας ἐκείνης τῆς νεο-πατερικῆς θεολογίας, ποὺ εὗχονται καὶ θεωροῦν κυριώτερο μέλημά τους σήμερα οἱ σημαντικώτεροι ἐκπρόσωποι τῆς ὀρθοδόξου ἐπιστήμης καὶ σκέψεως». Πράγματι, τὸ βιβλίον τοῦ Εὐδοκίμωφ εἶναι, κα-

τὰ μέγα μέρος, ὑφασμένο ἀπὸ βιβλικὰ χωρία καὶ ἀπὸ λόγους καὶ σχόλια Πατέρων. Ἀλλὰ δὲν λησμονεῖ καὶ τὰ μεγάλα «θέματα», ποὺ ἀπασχόλησαν τὴ Ρωσικὴ θρησκευτικὴ φιλοσοφία. Χωρὶς νὰ ἐμπλέκεται στὰ περίπλοκα καὶ συχνὰ ἀμφισβητήσιμα συστήματα τῶν ἐκπροσώπων αὐτῆς τῆς φιλοσοφίας, χάρις ἀκριβῶς στὴν πατερικὴ του θεμελίωσι, καθοδηγεῖται ἀπὸ τὶς καλύτερες διαισθήσεις τους, διαπνέεται ἀπὸ τὴ βαθειὰ ἐπιθυμία τους νὰ ἴδουν ὅλα τὰ προβλήματα μας, ὅλον τὸν σύγχρονον πολιτισμὸν μας, ὑπὸ τὸ φῶς τοῦ Θεῶ. Ὁ Α. Schmemmann παρατηρεῖ κάπου ὅτι «πέρα πολὺ συχνὰ αὐτὸ ποὺ λένε—τόσον οἱ Καθολικοὶ ὅσον καὶ οἱ Ὁρθόδοξοι—πατερικὴ ἀναγέννησι, παραμένει μιὰ ἀρκετὰ τεχνητὴ ἀρχαιολογικὴ ἀναστήλωσι, ποὺ δὲν κατορθώνει νὰ ἐξέλθῃ ἀπὸ τὴ σφαῖρα τῆς ἱστορίας καὶ νὰ μεταφέρῃ στὸ καμίνι τῶν συγχρόνων προβλημάτων καὶ ἀγωνιῶν τὴ δημιουργικὴ στάσι τῶν Πατέρων. Πέρα πολὺ συχνὰ οἱ Πατρολόγοι μας θυσιάζουν τὴ ζωὴ στὴν ἀρχαιολογία. Μερικὲς φορές μάλιστα ἀπορροφῶνται τόσο πολὺ ἀπὸ τὴ μελέτη ἔργων ποὺ στὴν ἐποχὴ τῶν ἡσαν ἔργα ἐπικαιρότητος, ὥστε νὰ ἀγνοοῦν ἢ νὰ παραγνωρίζουν τὶς ἐπαναστάσεις ποὺ θρασσομανοῦν γύρω των' ἂν ὄχι τὶς πολιτικὲς καὶ οἰκονομικὲς ἐπαναστάσεις (αὐτὲς εἶναι δύσκολο νὰ τὶς ἀγνοήσῃ κανεὶς), τοῦλάχιστον τὶς ἐπαναστάσεις τῆς ψυχῆς, ποὺ ἕνας Ντοστογιέφσκυ τό-

σο καλὰ ἐγνώριζε, ἀλλὰ τις ὁποῖες τόσο συχνὰ ἀγνοοῦν οἱ σοφοὶ τῶν Πατρολογικῶν ἐργαστηρίων μας». Ὁ Εὐδοκίμωφ γνωρίζει ἄριστα αὐτὴν τὴν παγίδα καὶ κάνει τὸ πᾶν γιὰ νὰ τὴν ἀποφύγη. Ἐάν τὸ ἐπιτυχᾶνη—ἢ ἐάν περιπίπτῃ στὴν ἀντίθετη ἀκρότητα—εἶναι ζήτημα ποῦ χωρεῖ μεγάλη συζήτησι. Πάντως, πρέπει νὰ ἀναγνωρίσωμε ὅτι καταβάλλει κάθε προσπάθεια γιὰ νὰ συλλάβῃ τὴ «μεταφυσικὴ στιγμή» ποῦ ζοῦμε, καὶ νὰ τὴ φωτίσῃ μὲ τὸ φῶς τοῦ Χριστοῦ. Οἱ φιλοσοφίαι τῆς ἐποχῆς μας, ἡ ψυχολογία τοῦ θάθους, τὰ κοινωνικὰ καὶ οἰκονομικὰ προβλήματα μας, οἱ ἐπιστημονικὲς κατακτήσεις τοῦ καιροῦ μας, οἱ κραυγὲς τῆς σύγχρονης τέχνης, οἱ ἀναζητήσεις τῆς σημερινῆς λογοτεχνίας, τοῦ εἶναι ὅλα οἰκεῖα πράγματα, «ἐρωτηματικὰ ποῦ περιμένουν μιὰ χριστιανικὴ ἀπάντησι». Ἀπὸ τὴν ἀπομὴ αὐτῆ ἢ «Ὁρθοδοξία» εἶναι ἕνα βιβλίον ἐνδιαφέρον, ἕνα βιβλίον ποῦ μιλεῖ γιὰ πράγματα ποῦ ἐνδιαφέρουν τὸν σύγχρονον ἄνθρωπον· καὶ μιλεῖ γι' αὐτὰ ὄχι εἰκῆ καὶ ὡς ἔτυχε, ἀλλ' ἀπὸ τὴν σκοπιά τῆς ὀρθοδόξου παραδόσεως. Ἀξίζει ἐπομένως νὰ διαβασθῇ.

★

Μιὰ μακρά—καὶ ἀρκετὰ σχηματικὴ—Εἰσαγωγή (σελ. 7-43) μᾶς ὑπεθυμίζει τοὺς κυριώτερους σταθμοὺς τῆς ὀρθοδόξου ἱστορίας. Ὁ συγγραφεὺς τονίζει, πολὺ θιαστικὰ δυστυχῶς, τὶς Παλαιστινιακὲς ρίζες τῆς Ὁρθοδοξίας, τὸν Ἰωάννειο χαρακτήρα τῆς μὲ τὸ Σταυρὸ ὡς σημεῖο τῆς νίκης καὶ τῆς ζωῆς. Ἐπιμένει, πολὺ σωστά, στὸ μεγαλεῖο τοῦ Βυζαντίου, τὸν «ἀπαράμιλλο ἄθλο του νὰ μεταμορφώσῃ μὲ τὴν χάρι τοῦ Ἁγίου Πνεύματος τὴν ἑλληνικὴ σκέψιν καὶ νὰ τὴν καταστήσῃ ὄργανο ἀποκαλύψεως καὶ διαφυλάξεως τοῦ ὄντολογικοῦ περιεχομένου τῆς συναντήσεως τοῦ ἀνθρώπου μὲ τὸ Θεό» (σελ. 28). Δυστυχῶς δὲν στέκεται ὅσο θὰ ἔπρεπε καὶ στοὺς ἀγῶνες τῶν θεολόγων καὶ τῶν πνευματικῶν τοῦ Βυζαντίου κατὰ τοῦ μονοφυσιτισμοῦ, στὸ διαρκὲ πόλεμό του ἐναντίον τοῦ πειρασμοῦ τοῦ νεοπλατωνισμοῦ, στὴν ἔμ-

μονη προσήλωσί τους στὸ πνεῦμα καὶ στὸ γράμμα τῆς Ἁγ. Γραφῆς, ποῦ ἔδωσε στὴν Ὁρθοδοξία τὸν τόσο ἔντονον ἀγιογραφικὸν χαρακτήρα τῆς. Εἶναι ὁμῶς ἀλήθεια ὅτι σὲ ἐπόμενα κεφάλαια ὁμιλεῖ διὰ μακρῶν διὰ τὸν ἀγιογραφικὸν χαρακτήρα τῆς ὀρθοδόξου ἀνθρωπολογίας.

Ἀντιθέτως τὰ μέρη τῆς Εἰσαγωγῆς, τὰ ἀφιερωμένα στὴ χριστιανικὴ μαρτυρία τῆς Ρωσίας, εἶναι ἔξοχα· καὶ ἡ θετικὴ πλευρὰ τῆς Ρωσικῆς θρησκευτικῆς φιλοσοφίας παρουσιάζεται μὲ μεγάλη σαφήνεια καὶ ὀξυδέρκεια.

Τὸ πρῶτο μέρος τοῦ βιβλίου (σελ. 45-119) εἶναι ἀφιερωμένο στὴν Ἀνθρωπολογία. Ὁ συγγραφεὺς ἀρχίζει μὲ μιὰ διευκρίνησι· ἐξηγεῖ ὅτι ἡ Θεολογία, ὅπως τὴν ἀντιλαμβάνονται οἱ Πατέρες, ἔχει σκοπὸ πρακτικόν, ὑπαρξιακόν, «εἶναι στὴν ὑπηρεσίαν τοῦ ἀνθρώπου... ἀποβλέπει στὴν ἔνωσί μας μὲ τὸ Θεόν» καὶ εἶναι ἀχώριστη ἀπὸ τὴν ἀσκητικὴν κάθαρσιν καὶ τὴν μυστικὴν ἑλλαμψιν. Ἡ Θεολογία εἶναι τὸ θεμέλιον καὶ ὁ ὁδηγὸς τῆς πνευματικότητος· ὅπως εἶναι καὶ τὸ ἐπιστέγασμα καὶ ὁ καρπὸς τῆς. Μετὰ τὴν σαφῆ αὐτὴν τοποθέτησιν ὁ Εὐδοκίμωφ προχωρεῖ γιὰ νὰ δεῖξῃ ὅτι ἡ ὀρθόδοξος ἀνθρωπολογία δὲν εἶναι ἄλλη ἀπὸ τὴν ἀνθρωπολογία τῆς Ἁγ. Γραφῆς. Ὅπως ἐκεῖνη, ἔτσι καὶ αὐτὴ, εἶναι οἰκοδομημένη ἐπάνω στὴν ἀντίληψιν ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἀποτελεῖ μιάν ἀδιαίρετη ἐνότητα ψυχῆς καὶ σώματος, κέντρο καὶ ρίζα τῆς ὁποίας εἶναι ἡ «καρδία»· αὐτὴ ἢ «καρδία», ποῦ ἀποτελεῖ τὸ βαθύτατον κέντρο, τὴν πρώτην ρίζαν, ὅλης τῆς ζωῆς μας, τῆς σωματικῆς καὶ τῆς ψυχικῆς, εἶναι προωρισμένη—σύμφωνα μὲ τὴν διδασκαλίαν τῶν ὀρθοδόξων πνευματικῶν—νὰ γίνῃ τὸ «θυσιαστῆριον τῆς θεότητος». Ἐκεῖ ὁ Θεὸς θὰ στήσῃ τὸν θρόνον του. Ἀπὸ ἐκεῖ θὰ ἀκτινοβολήσῃ καὶ θὰ ζωοποιήσῃ μὲ τὶς ἀκτιστεὶς ἐνέργειές του ὅλο τὸ εἶναι μας.

Ἡ «καρδία» τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ἄβυσσος, θάθος ἀμέτρητον. Ἄλλ' αὐτὴν τὴν ἄβυσσον ἔρχεται νὰ ὑπερπληρῶσῃ μιὰ ἄλλη Ἄβυσσος, τὸ ἄφατον καὶ

ἀπερινόητο μυστήριο τοῦ Θεοῦ. Ὁ Deus ad sconditus, ὁ «κεκρυμμένος Θεός» τῆς Π. Διαθήκης δὲν διστάζει νὰ ἔχη συνομιλητὴν τὸν Homo ad sconditus, τὸν «Κρυπτὸν τῆς καρδίας ἄνθρωπον» τῆς πρώτης Ἐπιστολῆς τοῦ Πέτρου. Αὐτὸ δίνει στὸ συγγραφέα τὴν εὐκαιρία νὰ ὑπενθυμίση ὅτι ἡ ἔννοια «πρόσωπα» ἢ «ὑπόστασις» ἔχει προέλευσι δογματικὴ, προέρχεται ἀπὸ τὸ Δόγμα τῆς Ἁγίας Τριάδος. Ἡ πίστις ὅτι ὁ ἄνθρωπος εἶναι πρόσωπο, εἶναι καρπὸς τῆς πίστεως ὅτι ὑπάρχει Θεὸς προσωπικός. Ὅταν παύσωμε νὰ πιστεύωμε στὴν ὕπαρξι τοῦ Ἐνὸς Θεοῦ Προσωπικοῦ, «Τριαδικοῦ», τότε ὁ ἄνθρωπος χάνει κάθε δικαίωμα νὰ παρουσιάζεται ὡς πρόσωπο· γίνεται ἓνα τυφλὸ ἐνεργούμενο τῶν φυσικῶν ἢ ἱστορικῶν δυνάμεων, ἓνα ἀντικείμενο γιὰ τὸ ὁποῖο τὰ ἄλλα ὄντα τοῦ ὕλικου κόσμου μας μποροῦν νὰ λέγουν «ἰδοὺ ὁ Ἀδὰμ γέγονεν εἰς ἐξ ἡμῶν». Ἡ ἀποκάλυψις τοῦ Τριαδικοῦ Θεοῦ θεμελιώνει τὴν πίστι ὅτι ὁ ἄνθρωπος εἶναι πρόσωπο. Αὐτὴ ἐπίσης δείχνει τὸν δρόμο, πού ὀδηγεῖ στὴν πραγματοποιίησι τῆς προσωπικῆς υπάρξεως. «Ὁ ἄνθρωπος ἀρχίζει νὰ γίνεται πρόσωπο», γράφει ὁ Εὐδοκίμωφ, «ὅταν σπάξῃ τὰ δεσμὰ τοῦ ἐγωῖσμοῦ του, ὅταν ξεπερνᾷ τὸν ἑαυτὸν του καὶ δίνεται στοὺς ἄλλους... καὶ τείνει πρὸς τὸν Θεὸ» (σελ. 70). Ἔτσι ἡ ἔννοια τοῦ «προσώπου» ἢ «ὑποστάσεως» ἀποδεικνύεται συγγενῆς μὲ τὴν ἔννοια τῆς «εἰκόνας». Ἡ «εἰκὼν» στὴν ὀρολογία τῶν Πατέρων εἶναι μιὰ πραγματικότης δυναμικὴ, «σημαίνει τὴν ἐπιθυμίαν καὶ τὴν ἐλευθερίαν μου νὰ προσκολληθῶ στὸ ζωντανὸ σχέδιο τοῦ Θεοῦ πού μὲ καθιστᾷ κάθε στιγμὴ ὅτι εἶμαι, πού μὲ δημιουργεῖ σιγά-σιγά καὶ μὲ φέρνει πρὸς τὴ θέωσι. Ὅταν ἀποδέχωμαι αὐτὴ τὴν ἐπιθυμίαν καὶ ἀγωνίζωμαι νὰ κατακτήσω αὐτὴ τὴν ἐλευθερίαν, τότε πραγματοποιῶ μέσα μου τὴν εἰκόνα, καὶ ἀρχίζω ἤδη νὰ περνῶ στὴν ὁμοίωσι. Ἀντιθέτως, ὅταν ἀπαρνοῦμαι αὐτὴν τὴν ἐπιθυμίαν καὶ παραιτοῦμαι ἀπὸ τὴν κατὰκρηψιν αὐτῆς τῆς ἐλευθερίας, τότε καταστρέφω, σκιάζω τὴν εἰκόνα τοῦ Θεοῦ μέσα μου» (σελ.

80). Αὐτὴ τὴ δυναμικὴ ἀντίληψι τῆς «εἰκόνας», πού εἶναι μέσα στὸν ἄνθρωπο μιὰ ὀρμὴ πρὸς τὴν «ὁμοίωσιν», πρὸς μιὰν διαρκῶς ἀνανεουμένην καὶ διαρκῶς πληρεστέραν «ἔνωσι με τὸν Θεὸ» περιγράφει μὲ πολὺ ζωντανὸ τρόπο καὶ μὲ ἀφθονα παραδείγματα ὁ Εὐδοκίμωφ. Καὶ βασιζόμενος σ' αὐτὴ κατορθώνει νὰ δώσῃ μιὰ πολὺ ἐπιτυχη ἀνάπτυξι τῆς διδασκαλίας περὶ διαφανείας, περὶ συμμετοχῆς τοῦ ἀνθρώπου στὴ θεία ζωὴ, πού εἶναι τόσο βασικὴ γιὰ τὴν ὀρθὴ κατανόησι τῆς ὀρθοδόξου ἀντιλήψεως περὶ φύσεως καὶ χάριτος (σελ. 83-85).

Στὶς ἐπόμενες σελίδες τοῦ α' μέρους ὁ συγγραφεὺς ἐξηγεῖ μὲ ἀρκετὴν σαφήνεια τὰ «λειτουργικὰ θεμέλια τοῦ ἀσκητισμοῦ» καὶ ἀναπτύσσει μιὰν ἰδέαν τοῦ ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου πού τοῦ εἶναι ἰδιαίτερος προσφιλῆς, τὴν ἰδέαν τοῦ «λειτουργικοῦ ἀνθρώπου», ὕμνωδου τῆς θείας φιλανθρωπίας, ψάλτου τῆς θείας ἀκτινοβολίας (σελ. 97). Ἐπίσης, ἐξ ἀφορμῆς τῆς συνεργίας καὶ τῆς θεώσεως, ἰχνογραφεῖ μιὰ σωτηριολογία, πού θὰ μπορούσε νὰ βοηθήσῃ πάρα πολὺ τοὺς προτεστάντας νὰ καταλάβουν τὴν σχετικὴν διδασκαλίαν τῆς καθολικῆς παραδόσεως. Ἐπικαλούμενος τὶς μαρτυρίες πολλῶν Πατέρων, τονίζει ὅτι δὲν εἶναι οἱ δικαιοσύνης καὶ οἱ ἀξιομισθίας μας, ἀλλὰ ἡ ταπεινοφροσύνη, ἡ μετάνοια, ἡ διαρκῶς δέυτερη συνειδήσις ὅτι εἴμαστε οἱ πρῶτοι τῶν ἁμαρτωλῶν, ἐκεῖνες πού μᾶς καθιστοῦν ἱκανοὺς νὰ κοινωνήσωμε πραγματικὰ στὴν ἀγιότητα τοῦ μόνου Ἁγίου...

★

Τὸ δεύτερο μέρος (σελ. 120-170) ἔχει ὡς θέμα τὴν Ἐκκλησιολογία. Ἐδῶ ὁ Εὐδοκίμωφ ἐπιχειρεῖ μιὰ ἐνδιαφέρουσα σύνθεσι τῆς «εὐχαριστιακῆς ἐκκλησιολογίας» τοῦ πατρὸς Νικολάου Ἀφανάσιεφ καὶ τὴν «δύο ὄψεων τῆς Ἐκκλησίας», τῆς Χριστολογικῆς καὶ Πνευματολογικῆς, τοῦ ἀειμνήστου Βλαδιμηρ Λόσκυ. Καὶ ἀφοῦ ἐξηγήσῃ τὸν Τριαδολογικὸν χαρακτήρα τῆς ὀρθοδόξου Ἐκκλησιολογίας, προσπαθεῖ νὰ

δείξει πώς τὸ δόγμα τοῦ Filioque ὑπερτονίζει τὴν πλευρὰ τῆς Ἐκκλησίας ὡς ἰδρύματος καὶ ὡς συλλογικῆς ομάδος εἰς θάρος τῆς πλευρᾶς τῆς ὡς βασιλείας προσώπων, ὡς κοινωνίας πού ἔχει σκοπὸ νὰ βοηθήσῃ τὰ μέλη τῆς νὰ γίνουν ἀληθινὰ ἐλεύθερα πρόσωπα καὶ νὰ φθάσουν στὴ θέωσι διὰ τῆς ἀποκτήσεως τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Ἡ ἰδέα ὅτι «ὁ Χριστὸς εἶναι ὁ μέγας πρόδρομος τοῦ Ἁγ. Πνεύματος», κατέχει ἐδῶ τὴν κεντρικὴ θέσι καὶ θεωρεῖται ἀπὸ τὸν Εὐδοκίμωφ ὡς τὸ ἀσφαλέστερο μέσον γιὰ νὰ ἐξουδετερωθῇ κάθε κίνδυνος ἐκκλησιαστικοῦ κολλεκτιβισμού»...

Τὸ τρίτο μέρος τοῦ βιβλίου (σελ. 171-197) ἐπιγράφεται Ἡ πίστις τῆς Ἐκκλησίας καὶ μελετᾷ τὸ Δόγμα, τὴν Ἁγία Γραφή καὶ τὴν Παράδοσι. Ὁ συγγραφεὺς προσπαθεῖ νὰ ἐξηγήσῃ τὴν ὀρθόδοξο ἀντίληψιν τοῦ δόγματος, τὸν ἀποφαιτικὸν χαρακτήρα του ὡς «ἐσταυρωμένου Λόγου», ὡς «ἐννοίας-ὀρίου». Πολὺ ἐνδιαφέρουσα εἶναι ἡ γνώμη του ὅτι «τὰ δόγματα εἶναι οἱ ὅροι, τὰ ὀρόσημα, πού σχηματίζουν τὸ περίγραμμα τῆς εἰκόνος τῆς ἀληθείας». Πολὺ ἐνδιαφέρον ἐπίσης καὶ πολὺ χρήσιμο γιὰ ἕνα διάλογο μεταξὺ Ὀρθοδόξων καὶ Προτεστάντων εἶναι καὶ τὸ κεφάλαιο τὸ ἀφιερωμένο στὴν Ἁγ. Γραφή. «Ὁ Θεὸς ἠθέλησε», γράφει ὁ Εὐδοκίμωφ, «νὰ σηματοποιῇ ὁ Χριστὸς τὸν ἕνα σῶμα, ὅπου νὰ μποροῦν νὰ ἀκούωνται πραγματικά, αὐθεντικά, οἱ λόγοι τῆς ζωῆς. Τὸ σῶμα τοῦ Λόγου, ἡ Ἐκκλησία, εἶναι ἐπομένως ὁ τόπος, στὸν ὁποῖο πρέπει νὰ διαβάζεται ἡ Ἁγ. Γραφή καὶ στὸν ὁποῖο πρέπει νὰ προσέρχεται κανεὶς γιὰ νὰ ἀκοῇ γνησίως τὴν φωνὴν τοῦ Ζῶντος Θεοῦ» (σελ. 188). Δὲν ὑπάρχει λοιπὸν ἀντίθεσι μεταξὺ Γραφῆς καὶ Ἐκκλησίας. Ἡ ἐκκλησία εἶναι ὁ τόπος τῆς σωστῆς ἀναγνώσεως καὶ ἐρμηνείας τῆς Ἁγ. Γραφῆς. Ἡ ἀνάγνωσις, ἡ μελέτη τῆς Ἁγ. Γραφῆς εἶναι πρᾶξις λειτουργικῆ, ἐκκλησιαστικῆ· πρέπει νὰ γίνεται μέσα στὴ σφαῖρα τῆς Ἐκκλησίας ἢ τοῦλάχιστο μὲ τὸ πνεῦμα τῆς Ἐκκλησίας. Γι' αὐτὸ οἱ Ὀρθόδοξοι πρὶν ἀπὸ κάθε μελέτη

τῆς Ἁγίας Γραφῆς ἀπαγγέλλουν τὸ σύμβολο τῆς πίστεως, ἐπαναλαμβάνουν τὴν κατ' ἐξοχὴν ἐκκλησιαστικὴν προσευχὴν, τὸ «Πάτερ ἡμῶν», καὶ ἐπικαλοῦνται τὴν Θεοτόκον, τοὺς Ἀποστόλους καὶ τοὺς Ἁγίους. Αὐτὴ ἡ ἀντίληψις ἐξηγεῖ καὶ τὴν ὀρθόδοξο θέσι ἀπέναντι τῆς Παραδόσεως. «Σὲ τελευταία ἀνάλυσι εἶναι ὄχι οἱ ἄνθρωποι ἀλλὰ ὁ Χριστὸς ἐκεῖνος πού μιλεῖ διὰ μέσου τῶν πολλῶν μορφῶν τῆς ἐκκλησιαστικῆς ζωῆς, διὰ μέσου τῶν ποικίλων στοιχείων πού ἀποτελοῦν τὴν Παράδοσιν. Ὅλα αὐτὰ δὲν εἶναι ἀπλῶς ἕνα μέσον πού ἐπενόησε ἡ Ἐκκλησία γιὰ νὰ ὑπενθυμίξῃ πῶς ἐρμήνευσαν τὸ Εὐαγγέλιον ἢ πῶς ἔζησαν τὴν ἐν Χριστῷ ζωὴν οἱ προγενέστεροι· πολὺ περισσότερο, εἶναι ἕνα μέσο πού ἐσφυρηλάτησε τὸ Ἁγιο Πνεῦμα γιὰ νὰ ἔρχεται ὁ Χριστὸς ἕως ἡμᾶς, γιὰ νὰ μᾶς ἀποκαλύπτῃ προσωπικά τὸ μυστήριό του, γιὰ νὰ μᾶς ἐρμηνεύῃ αὐθεντικά τοὺς λόγους καὶ τὸ θέλημα τοῦ Πατρός του, γιὰ νὰ προσφέρῃ παρηγορίαν, σωτηρίαν καὶ ζωὴν στὸν καθένα μας... Ἡ συνάντησις αὐτὴ μὲ τὸν Ζῶντα Χριστὸν διὰ μέσου τῆς Παραδόσεως εἶναι κατὰ πρῶτον καὶ κύριον λόγον ἔργο τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, ἀλλά... ἡ ἐσωτερικὴ ἐκείνη μαρτυρία τοῦ Πνεύματος πού μᾶς πληροφορεῖ ὅτι ὄντως συναντοῦμε τὸν Χριστὸν δὲν ἐνεργεῖται παρὰ μόνον μέσα στὴν καθολικότητα τοῦ Σώματος, διότι τὸ Πνεῦμα ἐπαναπαύεται μόνον ἐπὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ ἐπὶ τῆς ἀνθρωπότητος τοῦ Υἱοῦ, μυστηριακῆ φανέρωσι τῆς ὁποίας στὸν κόσμον τοῦτο εἶναι ἡ καθολικὴ Ἐκκλησία» (σελ. 189-190).

Τὸ Δ' μέρος, ἡ προσευχὴ τῆς Ἐκκλησίας (σελ. 199-299), εἶναι τὸ ἐκτενέστερον καὶ τὸ πλουσιώτερον σὲ συγκεκριμένες πληροφορίες καὶ πρακτικὰ διδάγματα. Ὁ ἀναγνώστης, πού εὐκολὰ ἀποθαρρύνεται ἀπὸ τὴν ὑπερβολικὰ πυκνὴ καὶ συχνὰ ἰδιάζουσα γλῶσσα τοῦ Εὐδοκίμωφ, καλὰ θὰ κάμῃ νὰ ἀρχίσῃ τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ βιβλίου ἀπὸ τὸ σημεῖον αὐτό. Θὰ εὕρῃ ἐκεῖ πολλὰ στοιχεῖα πού τοῦ εἶναι οἰκεία καὶ μιὰ

περιγραφή της καθημερινής ζωής της Ὁρθοδοξίας πού θά ἀναγνωρίση εύκολα. Θά εὕρη επίσης, φωτισμένη ἀπό τὰ πορίσματα δυο προσφάτων ἐρευνῶν τῆς ἱστορίας τῶν θρησκείων, τῶν ἐρευνῶν λ.χ. ἐνός Μυρσέα Ἡλιάδη, τὴν ὀρθόδοξο ἀντίληψη περὶ τοῦ «Ἁγίου», μιὰ πολὺ ζωντανὴ περιγραφή τοῦ ὀρθοδόξου «Ναοῦ», μιὰ σύντομη ἀλλὰ περιεκτικὴ «Μύησι στὴν εἰκόνα» (σελ. 216-238), πού παρουσιάζεται ὡς ἀναφαίρετος στοιχεῖον τῆς μυστηριακῆς ζωῆς τῆς Ἐκκλησίας. Ἄφθονες εἶναι στὸ σημεῖο αὐτὸ οἱ ἐνδιαφέρουσες σημειώσεις καὶ οἱ πρωτότυπες παρατηρήσεις, οἱ σχετικὲς μὲ τὴν εἰκόνα. Ἰδιαιτέρη ἐντύπωση προκαλεῖ ἡ παρατήρησις ὅτι ἡ ἀνεστραμμένη προοπτικὴ, πού χρησιμοποιοῦν οἱ εἰκονογράφοι, εἶναι μιὰ προσπάθεια νὰ ἀποδοθῆ ὁ τρόπος ὀράσεως «ὀφθαλμοῦ τῆς καρδίας» (σελ. 227). Πολὺ ἐνδιαφέρουσα ἐπίσης εἶναι ἡ ἀνάλυσις τῶν αἰτίων πού προκαλοῦν τὴν κρίσι στὴν σημερινὴ τέχνη, καθὼς καὶ ἡ γνώμη ὅτι ἡ ὀρθόδοξη εἰκόνα μπορεῖ νὰ δείξη στοὺς καλλιτέχνες τὸν δρόμο πού θά τοὺς βγάλῃ ἀπὸ τὸ σημερινὸ ἀδιέξοδο.

Τὸ ὅλο μέρος κλείνει μὲ μιὰ λεπτομερεστάτη παρουσίασι τῆς ὀρθοδόξου εὐχαριστιακῆς λατρείας, πού μπορεῖ νὰ βοηθήσῃ ὄχι μόνον τοὺς ἑτεροδόξους πού θέλουν νὰ γνωρίσουν τὴν Ὁρθοδοξία ἀλλὰ καὶ πολλοὺς «ὀρθοδόξους ἐκ καταγωγῆς» καὶ μὲ μία μικρὴ πραγματεία περὶ μυστηρίων, ὅπου ἐξηγεῖται ἄριστα ἡ μεγάλη σημασία τοῦ μυστηρίου τοῦ Χρίσματος, τοῦ μυστηρίου τῆς συμμετοχῆς μας στὸ φῶς καὶ στὴ ζωὴ τῆς Πεντηκοστῆς, καθὼς καὶ τὸ τριπλοῦν ἀξίωμα (προφητικὸ, βασιλικὸ, ἱερατικὸ) χορηγεῖ αὐτὸ τὸ μυστήριον σὲ ὅλα ἀνεξαιρέτως τὰ μέλη τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ.

★

Τὸ τελευταῖο μέρος (σελ. 301-346) πραγματεύεται, ὅπως εἶναι φυσικόν, Περὶ τῶν ἐσχάτων πραγμάτων, περὶ τῆς Ἐσχατολογίας. Ὁ συγγραφεὺς παρουσιάζει ἐδῶ μιὰ θεολογία τῆς Ἰ-

στορίας, πού κατορθώνει νὰ ἀποφύγῃ τόσο τὸν «ἐνδοκοσμισμό» (τὴν ἀντίληψη ὅτι ὁ Χριστιανισμὸς ἔχει κύριο σκοπὸ νὰ θεραπεύσῃ ὅλα τὰ κακὰ τῆς κοινωρίας καὶ νὰ ἐγκαθιδρύσῃ ἐπὶ τῆς γῆς τὴν βασιλεία τῶν οὐρανῶν) ὅσο καὶ τὸν ὑπερβολικὸ «ἐσχατολογισμό» (τὴν ἀντίληψη ὅτι ὁ Χριστιανισμὸς ἀδιαφορεῖ γιὰ ὅ,τι συμβαίνει στὸν κόσμον τοῦτο καὶ ἔχει τὴν προσοχὴν του ἐξ ὀλοκλήρου ἐστραμμένη πρὸς τὴν ἄλλη ζωὴ). Ὁ κόσμος, ὁ ἄνθρωπος, ὁ πολιτισμὸς, ἡ ἱστορία εἶναι γι' αὐτὴ τὴ θεολογία πραγματικότητες γεμάτες ἱερότητα καὶ ἀξία, πού ἀπαιτοῦν ἀμέριστο σεβασμὸν, ἀλλὰ καὶ πού δὲν εἶναι ἱκανὲς νὰ εὕρουν τὸ τελικὸ νόημά τους καὶ νὰ ἀποκαλύψουν τὸν πραγματικὸν τους προορισμὸν, παρὰ μόνον ὅταν θεωρηθοῦν ὡς προάγγελοι μιᾶς ἐσχατολογικῆς μεταμορφώσεως, ὡς σύμβολα καὶ σημεῖα μιᾶς μελλούσης καὶ ὑπερβατικῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ. Ὁ συγγραφεὺς θίγει ἐπίσης τὸ δόγμα τῆς Κολάσεως, ἕνα πρόβλημα πού θεωρεῖται σήμερα ἀπὸ πολλοὺς θεολόγους «κατηραμένο». Καὶ μὲ τὴν εὐκαιρία αὐτὴ ἐκθέτει τὴν ὀρθόδοξο διδασκαλία περὶ τοῦ Μυστηρίου τοῦ Σταυροῦ ὡς «ὕψιστης φανερώσεως τῆς Θείας Ἀγάπης» καὶ ὡς «καταδίκης τῆς καταδίκης μας»...

Τέλος, ὁ Εὐδοκίμωφ, ἀσχολεῖται καὶ μὲ τὸ οἰκουμενικὸ πρόβλημα. Προσπαθεῖ νὰ ἀρχίσῃ μὲ τοὺς Προτεστάντες ἕνα διάλογο (σελ. 340-342). Προσπαθεῖ νὰ δείξῃ τὴ σημασία τῆς ὀρθοδόξου παρουσίας γιὰ μιὰ «οὐσιαστικὴ οἰκουμενικὴ συζήτησι». Διατυπώνει τὴν ἄποψιν ὅτι «ἡ Ὁρθοδοξία εἶναι ἡ μόνη ἱκανὴ νὰ λυτρώσῃ ἀπὸ τὴ δουλεία τῶν ψευδοπροβλημάτων καὶ νὰ σπάσῃ τὸ φαῦλον κύκλον τοῦ Δυτικοῦ Οἰκουμενισμοῦ... ἀφοῦ οἱ ἄλλοι, τόσο οἱ Καθολικοὶ ὅσον καὶ οἱ Προτεστάντες, ξεκινοῦν πάντοτε ἀπὸ τὶς ἴδιες προϋποθέσεις καὶ κινοῦνται ἐπάνω στὶς ἴδιες κατηγορίες». Καὶ τελειώνει μὲ τὴν γνώμη ὅτι «ἡ ἀσφαλέστερη τοποθέτησις τοῦ οἰκουμενικοῦ προβλήματος εἶναι ἡ ἐπιδίωξις μιᾶς ἀγιότητος, πού θά διαπνέεται ἀπὸ τὴ φιλανθρωπία καὶ θά φωτίζεται ἀπὸ τὸ

άνεσπερο φῶς τοῦ μέλλοντος αἰῶνος» (σελ. 345). Πολύ ἐπιγραμματική καί πολύ χρήσιμη εἶναι ἡ ἀκόλουθη διατύπωση: «γνωρίζομε ἄριστα ποῦ εἶναι ἡ Ἐκκλησία, ἀλλά δέν μᾶς ἐπιτρέπεται νά ποῦμε οὔτε ποῦ τελειώνει, οὔτε ποῦ δέν ὑπάρχει πιά ἡ Ἐκκλησία» (σελ. 343).

Εἶναι πολύ δύσκολο νά διατυπώση κανεῖς μιᾶ δίκαιη καί ἀσφαλῆ κρίσι γι' αὐτό τὸ βιβλίο. Πολλὰ σημεῖα του παραμένουν ἀκατάληπτα στοῦ μὴ θεολόγου, ἐνῶ ἄλλα ἀσφαλῶς θά προκαλέσουν τίς σοβαρὲς ἐπιφυλάξεις ἢ καί τὴν ὀργή τοῦ συστηματικοῦ θεολόγου. Ἐκεῖνο ὅμως ποῦ δέν μπορεῖ κανεῖς νά ἀμφισβητήσῃ εἶναι ὅτι τὸ βιβλίο αὐτὸ διαπνέεται ἀπὸ ἓνα ἱερὸ ἐνθουσιασμό γιὰ τὴν Ὁρθοδοξία, ἀπὸ εἰλικρινῆ ἀγάπη γιὰ τὸν κόσμον, ἀπὸ μιᾶ θερμῆ ἱεραποστολικῆ διάθεσι καί ἀπὸ μιᾶ ἀπέραντη ἐλπίδα: νά φωτισθοῦν τὰ πάντα μὲ τὸ φῶς τοῦ Χριστοῦ. Ὡς δεῖγμα αὐτῆς τῆς ἐλπίδος ἄς μᾶς ἐπιτραπῇ νά παραθέσωμε τὸ ἀκόλουθο ἀπόσπασμα, ὅπου ὁ συγγραφεὺς μιλεῖ γιὰ τὴν κλῆσι μιᾶς ἀνατολῆς ὄχι πλέον γεωγραφικῆς ἀλλὰ πνευματικῆς: «ἡ δύσις καί ἡ ἀνατολή δέν εἶναι σήμερα παρά ἀπλοῖ γεωγραφικοὶ τόποι· ἡ ἀλήθεια ἐλευθερώνεται ἀπὸ κάθε τοπικὸ δεσμὸ καί μᾶς καλεῖ πρὸς μιᾶ ἀληθινὴ παγκοσμιότητα. Ὁ σύγχρονος ἄνθρωπος, ὀλόγυμνος καί ἀντιμέτωπος τοῦ θανάτου, εὐρίσκειται σήμερα περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλη φορὰ ἐνώπιον τοῦ θείου διλήμματος: «δια-

μαρτύρομαι ὑμῖν σήμερα... τὴν τε ζωὴν καί τὸν θάνατον δέδωκα πρὸ προσώπου ὑμῶν... ἔκλεξα τὴν ζωὴν σὺ ἵνα ζήσης σὺ καί τὸ σπέρμα σου» (Δευτερον. 30, 19)... Μεγάλῃ εἶναι ἡ νοσταλγία γιὰ τὸ ἀληθινὸ θάθος ποῦ διατρέχει σήμερα τὸν κόσμον· χωρὶς πάντοτε νά τὸ ξέρι, ἀλλὰ μὲ ἄσβεστο πόθο, ἀναζητεῖ ὁ σημερινὸς ἄνθρωπος τὸν χρόνο ποῦ ἀνοίγεται πρὸς τὴν αἰωνιότητα, τὸν τόπο ποῦ ἀνοίγεται πρὸς τὴν βασιλεία... ἐνώπιον αὐτῶν τῶν ἀθύσσεων οἱ Χριστιανοὶ ἔνα μόνο λόγο ὑπάρξεως μπορεῖ νά ἔχουν: νά τίς γεμίσουν μὲ τὴν ἀγάπη ποῦ ἀπεκαλύφθη διὰ τοῦ Σταυροῦ τοῦ Χριστοῦ. Ὁ ἔχων ὧτα ἀκούειν ἀκουέτω. Ἡ θεία φιλανθρωπία ποῦ λάμπει ἀπὸ τὸ ὕψος τοῦ Σταυροῦ κρίνει κάθε πράξι μας καί μᾶς παρακινεῖ πρὸς τὴν ὑπέριστα ἐλευθερία: νά μιμηθοῦμε τὴν Παρθένο καί ὅπως ἐκείνη εἶπε τὸ «γένειτο» ποῦ κατέστησε δυνατὴ τὴ σάρκωσι, ἔτσι κι' ἐμεῖς νά ποῦμε τὸ «γένειτο», ποῦ θά καταστήσῃ δυνατὴ τὴν ἐσχατολογικὴν Παρουσία. Τόπος λειτουργικὸς ὄλων τῶν τέκνων τοῦ Θεοῦ, τῶν ἄλλοτε διεσκορπισμένων, ἡ Ἐκκλησία τῶν πρωτοτόκων, ἐστραμμένη πρὸς τὴν ἐξ ὕψους Ἀνατολήν, καλεῖται περισσότερον ἀπὸ κάθε ἄλλην φορὰ νά πραγματοποιήσῃ τὸν προορισμὸν της: νά ἀποκαλύψῃ στοὺς ἀναζητοῦντας τὴν ζωὴν καί τὴν ἀγαλλίασι τῆς σαρκωμένης βασιλείας τοῦ Θεοῦ» (σελ. 42-43).

Δ. ΓΕΩΡΓΙΟΥ

ΣΑΡΑΝΤΑ ΧΡΟΝΙΑ

ΑΠΟ ΤΟΝ ΘΑΝΑΤΟ ΤΟΥ

JACQUES RIVIERE:

“ ΣΤΑ ΙΧΝΗ

ΤΟΥ ΘΕΟΥ ”

Α'.

«Υπάρχει μέσα σου μια επιθυμία, μια συνεχής ανησυχία για την άνευρεσι της αλήθειας», έγραφε ο Henri - Alain Fournier στον φίλο του Jacques Rivière όταν και οι δυο ήταν μόλις 22 χρονών.

Η διαπίστωση αυτή δείχνει τη βαθύτερη τάση του πνεύματος και της ιδιοσυγκρασίας του Rivière, που την φάνερωσε με τη ζωή και το έργο του. Η ζωή του έκλεισε πριν 40 χρόνια, στα 1925. Το έργο του όμως μένει, γιατί εκφράζει παραστατικά μερικές από τις λεπτότερες πλευρές του δράματος της δυτικής ψυχής: τη σύγκρουσι ανάμεσα στην πίστι και στην άμφιβολία και συγχρόνως την έσωτερική αντίδρασι έναντιον της άπιστίας και της διαλύσεως. Τα κείμενά του είναι μια γνήσια διαμαρτυρία του ατόμου που ζητεί άπεγνωσμένα, μακριά από τον Θεό, τις γέφυρες που οδηγούν στής ψυχής τη γαλήνη. Το δράμα του Rivière ήταν η άπελπισμένη προσπάθεια του όρθολογιστού ν' αντικαταστήση με την τέχνη, με την ανάλυσι και την αυτοανάλυσι, με το θερμό ένδιαφέρον για κάθετι το γήινο, κά-

τι που με τίποτα δέν μπορεί ν' αντικατασταθῆ: τη θρησκευτική πίστι. Μᾶς έχει δώσει με ἄδρες γραμμές την ασφυξία και την ανάγκη για διέξοδο του πνεύματος που σφοδρῆται μέσα στην τα-νάλια τῆς ἕλης και την μονόπλευρη καταπίεσι τῆς τεχνοκρατίας. Ἡ μαρτυρική περιπλάνησίς του στή «χώρα τῆ μακρυ-νή», ἡ βαθειά νοσταλγία του για μιὰ ἀνατολή, τὸ ἀνέθεσμα στίς κορφές τῆς πίστεως συνθέτουν τὴν πνευματικὴ πορεία τοῦ Jacques Rivière.

Ὁ Rivière πέθανε τριάντα ὀκτῶ χρονῶν (εἶχε γεννηθεῖ στὸ Bordeaux στὰ 1886) στήν καλύτερη στιγμή τῆς δημιουργικῆς του ὁρμῆς, ἀφήνοντάς μας ἓνα μυθιστόρημα, τὸ «Aimée», μελέτες πάνω σὲ διάφορα θέματα, πὸν ἀνάμεσά τους ξεχωρίζουν ἡ «Μόνωσις», «Τὸ περιπετειῶδες μυθιστόρημα», «Περὶ πίστεως», «Στὰ ἴχνη τοῦ Θεοῦ», μελέτες για τὸν Gide, τὸν Claudel, τὸν Baudelaire, τὸν Rimbaud, τὸν Ingres κ. ἄ., διάφορα ἄρθρα, πὸν δημοσιεύθηκαν κατὰ καιροῦς στήν «Nouvelle Revue Française» (Νέα Γαλλικὴ Ἐπιθεώρησις),

πού ήταν ο διευθυντής της, και τέλος ένα βιβλίο για την Γερμανία, πού την γνώρισε τὰ τρία χρόνια πού ξμεινε ἐκεῖ αἰχμάλωτος.

Τὰ ἔργα του μᾶς φανερώνουν τὸ δυνατό ταλέντο τοῦ Rivière. Τὸ στυλ του γλαφυρό, θερμό. Τὰ νοήματά του θαυσια, ἀναλυτικά, σαφῆ, δείχνουν τὴν πολὺπλευρὴ μόρφωσί του, τὴν ἐπιμελημένη δουλειά του. Δὲν τὸν θασάνιζε ἡ φιλοδοξία. Γι' αὐτὸ δὲν ἔνοιωθε καμμιά ἀνάγκη νὰ φέρη κάθε τόσο στὴ φιλολογικὴ ἀγορά τοὺς καρπούς τῶν σκέψεών του. Τὰ λίγα ἔργα πού μᾶς ἄφηκε, μὲ τὴν πληρότητά τους, μᾶς λένε ὅτι ἂν και δὲν ἦταν φανερὴ, ὅσο ἄλλων, ἡ δημιουργικότης τοῦ Rivière, δὲν θὰ πῆ πὼς ἦταν καὶ λιγότερη ἢ λιγότερο πραγματικὴ. Τὸ ἀντίθετο ἴσα ἴσα, ὑποστηρίζει ὁ Κλέων Παράσχος: «Μένοντας ἀφανέρωτη, θρεφόνταν ὀλοένα, ἀποκτοῦσε πλάτος καὶ θάθος, καὶ ποιοὺς ξέρει, μὲ τις δημιουργικὲς του ἰκανότητες, ἔτσι πλουτισμένες, τί ἔργα θὰ παρουσίαζε μιά μέρα, ἂν ζοῦσε».

Μὰ κι' ἀπὸ αὐτὰ πού ἔχουμε, παρουσιάζεται ὁ Rivière σάν ἕνας ψυχολόγος μὲ κύριο ὅμως πεδίο γιὰ τις ψυχικὲς ἀναζητήσεις του ὄχι τοὺς ἄλλους, ὅπως γίνεται στὸν Μπαλζάκ, στὸν Σταντάλ, στὸν Ντοστογιέφσκυ, ἀλλὰ τὸν ἴδιο, τὸν ἑαυτὸ του. Σ' ὄλα του σχεδὸν τὰ βιβλία, δὲν θρίσκουμε μονάχα τις ιδέες ἑνὸς λογοτέχνου, ἀλλ' ὀλάκερο τὸν ἄνθρωπο, τὸν εἰλικρινῆ, τὸν τίμιο, πού μᾶς ἱστορεῖ τὰ ψυχικὰ καὶ διανοητικὰ δράματά του, τις ἀμφιβολίες καὶ τις ἀνησυχίες του, ὅ,τι ἀποτελεῖ τὴν ἐσώτερη οὐσία του. "Ἐσκυθε μὲ πάθος στὰ θάθη τοῦ ἑαυτοῦ του προσπαθῶντας νὰ φωτίση καὶ τις πιὸ σκοτεινὲς του γωνιές. Νὰ τὴ φωτίση μὲ φῶς δικό του, μὲ δικές του κατακτήσεις, ὕστερα ἀπὸ σκληρὸ ἀγῶνα.

Γεννήθηκε καὶ ἀνατράφηκε σὲ χριστιανικὴ οἰκογένεια. Στὰ δεκαῆξη του ὅμως χρόνια, πάνω στὸ ζῦπνημα τῆς ἐφηβείας, παρασύρθηκε ἀπὸ τὸ πνεῦμα πού κυριαρχοῦσε στις ἀρχές τοῦ αἰῶνος μας, κλονίσθηκε καὶ ἔχασε τὴν πίστι

του. «Δὲν πιστεύω πιά», ἔγραφε τὸν Αὐγουστο τοῦ 1903 σ' ἕνα φίλο του, καὶ μὲ τὴν θεβαιότητα πού δίνει ὁ νεανικὸς ἐγωϊσμὸς κήρυττε τὴν ἀπελευθέρωσί του ἀπὸ τὰ δόγματα καὶ τὸν θεβαίωνε ὅτι ὁ Χριστιανισμὸς «δὲν εἶναι παρὰ μιά σκιά, καὶ δὲν ἔχουμε νὰ κάνουμε τίποτε ἄλλο παρὰ νὰ τὸν ἀφήσουμε νὰ πεθάνη μ' ἕνα ὠραῖο θάνατο».

Τὸ κενὸ πού ἀφήνει ἡ ἄρνησις τῆς πίστεως, ζήτησε ὁ νεαρὸς σπουδαστὴς νὰ τὸ γεμίση μὲ τὴ γνώσι καὶ τὴν τέχνη, μὲ τις πρῶτες λογοτεχνικὲς ἐπιτυχίες του (ἀπὸ 14 ἐτῶν δημιούργησε καὶ διηύθυνε ἕνα περιοδικό, τὸ «L' Avenir»), τις διασκεδάσεις καὶ τις παρέες μὲ διασημοὺς λογοτέχνους. Θαύμαζε τὸν Gide, πού μὲ τὰ ἔργα του τοῦ τόνωνε τὴν ἄκρατη πεποιθήσί του, τὸν ἐγωϊσμό του. Μόνος του ἤθελε ὄλα νὰ τὰ ἐξιχνιάση, ὄλα νὰ τὰ μάθη. «"Ἦθελα ὄλα νὰ τὰ ξέρω, γράφει. Πίστευα ὅτι τίποτα δὲν ἦταν πιὸ ἄμορφο ἀπὸ τὸ νὰ τὰ ξέρη κανεὶς ὄλα, ὄλα νὰ τὰ κατέχη, νὰ εἶναι κύριος ὄλων τῶν πηγῶν καὶ νὰ γνωρίζη ὄλες τις ἀλήθειες. Πίστευα πὼς θὰ γίνω τὸ πιὸ δυνατό πνεῦμα τοῦ καιροῦ μας καὶ ὅτι τίποτα δὲν θὰ μοῦ ξεφύγῃ».

Μάταιες ὅμως στάθηκαν οἱ προσπάθειες. Ἀργότερα θὰ μπορέση νὰ καταλάθῃ αὐτὸ πού διαπίστωσε ὁ Ἐκκλησιαστής: «Καὶ καρδιά μου εἶδε πολλὰ, σοφίαν καὶ γνώσιν, παραβολὰς καὶ ἐπιστήμην ἔγνων ἐγώ, ὅτι καὶ γε τοῦτό ἐστι προαίρεσις πνεύματος· ὅτι ἐν πλήθει σοφίας πλήθος γνώσεως καὶ ὁ προσιθεὶς γνώσιν, προσθήσει ἄλγημα». Ἀκόμα στοῦ Σοφοῦ τὸ «ματαιότης ματαιότητων» θὰ καταλήξῃ, ἀφοῦ περιπλανηθῇ στὰ σοκκάκια τοῦ ἐγωκεντρισμοῦ. Ἡ γνώσις, ἡ τέχνη, ἡ αὐτάρκεια, εἶναι ἀνεπαρκῆ γιὰ νὰ ἐρμηνεύσουν ὅτι ἡ θρησκεία ἀναπληρῶνει στὰ θάθη τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς.

"Ὡσπου ὅμως νὰ φθάση σ' αὐτὴ τὴ διαπίστωση καὶ ὁ Rivière θὰ νοιώσῃ τὴν ψυχικὴ ἀνησυχία, πού φέρνει ὁ κλονισμὸς τῆς πίστεως καὶ ἡ διαρκὴς ἐπιθυμία νὰ βρῆ τὴν ἀλήθεια. «Μιά ἀνησυχία, μιά ἀνησυχία τρομερὴ νιώθω ἀ-

διάκοπα, πού όμως με εύχαριστεί, όμολογεί. Μιά άνησυχία πού έρχεται ύστερα από κάθε άμαρτωλή ήδονή και φέρνει την άπελπισία, μία άνησυχία κουραστική. Ζήτησα την άνάπαυσι μέσα στα βιβλία, στην τέχνη. Μάταια όμως. Κάθε φορά ή άνησυχία μου με είδοποιούσε για τό μάταιο τών άναζητήσεών μου, ότι τίποτα δέν μπορούσε να με ίκανοποιήση, και ότι έπρεπε να υποφέρω άκόμα και να συνεχίσω να ζητώ κάποια λύσι και να άσθμαίνω άκόμα». Κι' άργότερα γράφει για την έποχή αυτή: «Αυτές οι άνησυχίες, αυτές οι άγωνίες μου, μου έξεσχίζαν την καρδιά, αλλά τις λάτρευα. Μου άρεσε να μη χορταίνω, να μη βρίσκω πουθενά άπόκρισι. Και τόσο, ώστε αυτό με άποτράθηξε στην άρχή από τους κόλπους της Έκκλησίας. Δέν θέλησα να δεχθώ τροφή. Προτίμησα την όδυνηρή μου πείνα, την άγωνία μου!» Προτιμούσε την άγωνία του ίσως και γιατί πίστευε, καθώς λέει, ότι «μιά ψυχή πού άγωνιά δέν χάνεται ποτέ, και ότι ή άγωνία φέρνει τη σωτηρία». Παρ' όλα αυτά, τό γεγονός ότι τον εύχαριστεί ή άγωνία του τό όνομάζει κακό χειρότερο και από την ίδια την άγωνία: «Θέλω να γιατρευτώ από τό κακό αυτό, πρέπει να γιατρευτώ. Να πάψω να θεωρώ—πράγμα φρικτό—μόνη χαρά μου την άγωνία μου. Γιατί, κατά θάθος, δέν θα ήθελα να μην υποφέρω από την άγωνία μου. Και αυτό είναι τρομερό». "Άλλοτε πάλι ζητούσε να γιατρευτή: «Λίγο πριν έπειδή μ' έβελγε ή όδυνηρή μου κατάστασις, εύχόμουν ένδόμυχα να μη γιατρευτώ. Τώρα θέλω να γιατρευτώ, αλλά αισθάνομαι, δέν ξέρω γιατί, ότι δέν θα γιατρευτώ».

Από τά κείμενα αυτά ξεπηδούν οι φάσεις του βιώματος της άγωνίας. Η συνειδητοποίησις της άγωνίας. Μιά παράξενη αυτοϊκανοποίησις από την συνειδητοποίησι της άγωνίας. Η πρόσκαιρη εύχαρίστησις από την αυτοϊκανοποίησι. Η μονιμοποίησις μιας τέτοιας καταστάσεως θα σήμαινε πνευματική άδράνεια. Είναι τρομερό άν παύση ό άνθρωπος να καταθλίβεται από την άγωνία. "Αν

μάλιστα τρέφεται από την άγωνία του, τόυτο ίσως θα τον όδηγήση στον πνευματικό θάνατο. Άλλ' ή «γόνιμη» άγωνία είναι άπόδειξις πνευματικής ζωής, άφου δέν είναι ένδειξις κατοχής της λυτρώσεως. "Ενας άκέραιος πνευματικός άνθρωπος—όπως και ό Rivière—δέν μπορεί να ίκανοποιηθί βυθισμένος στα τέλματα της «στείρας άγωνίας». Δέν μπορεί να βρίσκη εκεί μόνη τροφή, πού να του γίνεται τρυφή. Η άγωνία για έναν τέτοιο πνευματικό άνθρωπο είναι «όδος άγουσα», δέν είναι κατάστασις μόνιμος. Τη νοιώθει σαν γυμνασία πνευματική, σαν άτμόσφαιρα ψυχής για να ταυύση τις δυνάμεις του, πού θα τον ώθήσουν πιό ψηλά: προς την Άλήθεια. Και έρχεται ή στιγμή πού αισθάνεται σαν προδοσία τό «εύχαριστείσθαι έν τη άγωνία».

★ ★ ★

Την ώρα αυτή πού θέλει να άπαλλαγί από την άγωνία του, δέν παίρνει όμως και την μεγάλη άπόφασι να κυττάξη κατάματα τό μεταφυσικό του πρόβλημα, ένας μεγάλος άνθρωπος μπαίνει στη ζωή του: Ό Paul Claudel.

Στην άλληλογραφία του, πού άρχισε στα 1907—ό Riviere ήταν τότε είκοσιένος μόλις χρονών—βλέπουμε να ξεδιπλώνεται τό δράμα του νέου, πού νοιώθει ότι δέν μπορεί να ύπάρξη σιγουριά, χαρά, γαλήνη, καλωσύνη, μακρυά και έξω από την πίστι. Δέν κατορθώνει με τις δικές του τις δυνάμεις να πιστέψη, και γυρεύει από έναν πιστό—έδω τον Claudel—να του δείξη με ποιόν τρόπο θα γίνη ίκανός να πιστεύση. Λαχταρά με όλη τη θερμή της ψυχής του να άποκτήση τό ύπέρτατο αγαθό. Ωρες—ώρες όμως τον πιάνει και ένα δέος, όταν σκέπτεται τί θα του στοιχίση ή πίστις, τρέμει μην πέση στην άβυσσο της πίστεως—άβυσσος του φαίνεται ή πίστις.

Τό πρώτο γράμμα του είναι μία κραυγή πού φανερώνει όλο τό θάθος της άνησυχίας του. Ό Claudel ζή «έν τῷ Θεῷ» και «έν τῷ Θεῷ» θρήκε την είρήνη. Αυτό είναι πού του ζητάει τώρα

ὁ Rivière: «Ἡ εἰρήνη. Δώσε μου τὴν εἰρήνη!... Ξέρω ὅτι ὁ Θεὸς σὰς ἔχει ἐλείψει καὶ ὅτι ζῆτε «ἐν τῷ Θεῷ». Δείξετέ Τον καὶ σὲ μένα, κάνετε με νὰ Τὸν γευθῶ, βοηθήστε με νὰ νοιώσω τὰ θήματά Του πάνω στὴν καρδιά μου...».

Κατάλαβε ὁ παραλήπτης τοῦ Tien-Tsin (ἦταν πρόξενος ἐκεῖ ὁ Claudel) τὸν θαθὺ πόνο τοῦ νέου, τὴν ἐρήμωσι τῆς ψυχῆς του. Ἄπλᾶ, πατρικά, τοῦ ἀπάντησε: «Ναὶ θέλω νὰ σὲ βοηθήσω. Γίνε φίλος μου, ἔλα μαζί μου. Ἔλα στὸν Θεὸ πού σὲ καλεῖ». Στὴ συνέχεια τοῦ ζητάει νὰ πιστεύσῃ. Τοῦ λέει: «Πρέπει νὰ πιστεύσῃ κανεὶς ἀληθινά, μὲ εἰλικρίνεια, τυφλά, χωρὶς νὰ καταλάβῃ ἕνα λεπτὸ αὐτὸ στὸ ὅποιο θέλει νὰ πιστεύσῃ. Τὸ λεπτὸ αὐτὸ θὰ εἶναι λιγότερο ἢ περισσότερο μακρὸ ἀνάλογα μὲ τὸ πόσο ἡ ψυχὴ πού θέλει νὰ πιστεύσῃ θὰ εἶναι εὐνοημένη. Πρέπει ὅμως ἀπαραίτητα νὰ περάσῃ κανεὶς ἀπὸ ἐκεῖ γιὰ νὰ προβάλλουν οἱ ἀποδείξεις. Εἶναι ἀποδείξεις-ἀνταμοιβές».

Ὁ Rivière ὅμως δὲν πείθεται. Γυρεύει ἀπὸ τὸν Claudel ὄχι νὰ τοῦ δώσῃ πατρικὲς συμβουλές, ἀλλὰ νὰ τοῦ πῆ «λέξεις τόσο γεμάτες, τόσο ἀληθινές, ὥστε νὰ λάμψῃ μέσα σου ἡ ἀλήθεια, ν' ἀνακαλύψῃ τὴν παρουσία ἐκείνων πού πράγματι ὑπάρχουν». Καὶ συνεχίζει: «Ὁ Guide, μὲ παρεκίνησε στὴν ἀπόλαυσι τῶν πραγμάτων νὰ ζητήσω τὸ νόημα τῆς ζωῆς. Δὲν μὲ ἔπεισε ὅμως. Ὡς δάσκαλέ μου, μάθετέ μου τὸν τρόπο, δώστε μου τὴν δύναμι νὰ βρῶ τὸν Θεό».

Γυρεύει τὴν ἀπόλυτη, τὴν ἀσάλευτη σιγουριά, πού εἶναι, κατὰ τὸν θαυμασιό λόγο τοῦ Κήτης, σὰν τὸ βάρος τῆς αἰωνιότητος πάνω στὴν καρδιά. «Πρέπει ὁ Θεὸς νὰ εἶναι τόσο στηριγμένος πάνω στὴν ψυχὴ, ὥστε ἡ ψυχὴ νὰ μὴ μπορῇ νὰ τρεμουλιάζῃ». Τοῦ χρειάζεται μιὰ θεβαιότητα, σὰν ἐκείνη πού κατέχει τὴν ψυχὴ τῆς Violaine, τῆς ἡρωίδος τοῦ θεατρικοῦ ἔργου τοῦ Claudel «Εὐαγγελισμὸς» καὶ πού εἶναι μιὰ μουσικὴ παρουσία, μοναδικὴ καὶ θαθεῖα, μιὰ κατοχὴ ἀσάλευτη καὶ ὀλοκληρωτικὴ.

Ποιὸς θὰ μπορούσε νὰ δώσῃ στὸν

Rivière μιὰ τέτοια θεβαιότητα; Μονάχα ὁ ἴδιος ὁ Θεός. Μὰ ὁ Jacques, μὴ μπορῶντας ἀκόμα νὰ ἐλπίσῃ σὲ ἕνα τέτοιο ἀγαθὸ συνεχίζει νὰ στρέφεται πρὸς τὸν ἑαυτὸ του, πρὸς ὅλα τὰ ἀγαθὰ τῆς ζωῆς, ὀνομάζει φλογερὸ τὸν σκεπτικισμό του. Προσπαθεῖ νὰ τὰ κάνῃ ὅλα αὐτὰ ἀντισταθμίματα τοῦ μεγάλου, τοῦ πρώτου, πού τὸ ζητάει, μὰ δὲν ἀγωνίζεται ὅσο πρέπει γιὰ νὰ τὸ ἀποκτήσῃ. Καὶ προσπαθεῖ καὶ μὲ κάτι ἄλλο νὰ δικαιολογηθῇ. Μὲ τὴν παλῆ ἀκείνη σκέψι, πού δὲν ἔχει ἐγκαταλείψει, ὅτι θὰ εἶναι γι' αὐτόν—γιὰ ἄνθρωπο σὰν κι' αὐτόν—ἡ πίστις δυστυχία: «Τρέμω νὰ πέσω στὴν ἀδιάκοπη καὶ ἄκρα ἐκείνη δυστυχία ὅπου θυθίζει καὶ κρατᾷ ὁ Θεὸς ὄσους δίνονται σ' Αὐτόν. Δὲν εἶμαι καμωμένος γι' αὐτό· εἶμαι πάρα πολὺ καλά· τὸ θῆμα μου εἶναι πάρα πολὺ συνταριασμένο μὲ τὴ ζωὴ. Θεέ μου, μάκρυνε ἀπὸ μένα τὸν πειρασμὸ τῆς ἀγιότητος». Καὶ σ' ἄλλο γράμμα σημειώνει φανερώνοντας ὅλο τὸν ἐγωισμό, πού τὸν βασάνιζε: «Εἶμαι αὐτὸς πού εἶμαι. Καὶ δὲν θὰ ἀλλάξω. Δὲν θὰ μπορούσα ν' ἀλλάξω, παρὰ μόνο ἂν ἤμουνα ἕνα ἀντικείμενο ἀποστροφῆς. Ἄλλὰ ἀγαπῶ τὸν ἑαυτὸ μου, τόσο τὸν ἀγαπῶ. Δὲν εἶμαι μέσα στὰ δίκτυα τοῦ Χριστοῦ. Τί ἄλλο θὰ ἤθελε νὰ μὲ κάνῃ ὁ Χριστὸς παρὰ νὰ μὲ βασανίσῃ; Εἶμαι ἐλεύθερος καὶ θὰ πεθάνω ἐλεύθερος». Καὶ σὲ τρίτη του ἐπιστολή: «Θὰ εἶχα τὴν δύναμι ν' ἀντισταθῶ σὶς εἰρωνεῖες, σὶς θρῆσιές, ὄχι ὅμως καὶ στὴν μαθητεία, στὴν ὑποταγὴ σὲ μιὰ φωνὴ μοναδική. Μοναδική! Νὰ ἡ τρομερὴ λέξις πού μὲ τρομάζει περισσότερο μέσα στὸν Χριστιανισμό, ἐναντίον τῆς ὁποίας ἐπαναστατῶ. Μοῦ ζητᾶτε ἕνα τρομερὸ πρᾶγμα μὲ τὴν ἡρεμία. Μοῦ λέτε: ὑπάρχουν πολλὰ πράγματα πού σοῦ φαίνονται εὐχάριστα καὶ τρομερὰ ἐπιθυμητά, πού πρέπει ὅμως ν' ἀπαρνηθῆς. Ναὶ ἀλλ' εἶναι αὐτὰ στὰ ὁποῖα ἔχω ὑποταχθῆ. Ἀλήθεια, ἀλήθεια, θὰ ἔπρεπε νὰ μὴν ἀγαπῶ πιά τὸν ἑαυτὸ μου, νὰ μὴν γνωρίσω πιά ἄλλη ἀμαρτωλὴ ἡδονή, πού τόσο ἀκόμα μοῦ γελάει προκλητικά».

Μέσα στὸν ἀπόλυτο σκεπτικισμό κάποτε ὁ ἄνθρωπος συναισθάνεται ὅτι τὴν γαλήνη τῆς ψυχῆς εἶναι δυνατὸ νὰ τὴν δώσῃ μιὰ πνευματικὴ αὐθεντία. Ἀπὸ τὸ ἄλλο ὅμως μέρος εἶναι δύσκολο νὰ ὑποταχθῇ στὴν αὐθεντία. Ἐπαναστατεῖ ὁ «παλαιὸς ἄνθρωπος». Καὶ γύρω «οἱ ματαιότητες τῶν ματαιοτήτων, οἱ ἀθλιότητες τῶν ἀθλιότητων», ὅπως λέει ὁ ἱερός Αὐγουστίνος, ἐπιτείνουν τὴν ἀναστάτῳσι στὸ ἐσωτερικὸ τοῦ ἀνθρώπου, δημιουργοῦν συγκρούσεις, πόνο. Εἶναι ὁ πόνος ποῦ ἐκφράζει ὁ Stindberg μὲ τοὺς στίχους, ποῦ ἔχουν μορφή προσευχῆς: «ὦ! εὐλόγησε τὸν ἑαυτό μου, ποῦ ὑποφέρει πολὺ ἀπὸ πόνο, ποῦ γεννᾷ ἢ σκέψις, ὅτι αὐτὸς δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι αὐτός, ποῦ θέλει».

★ ★ ★

Ἐδῶ μπορούμε νὰ κλείσουμε τὴν πρώτη φάσι τῆς πνευματικῆς πορείας τοῦ Rivière. Χαρακτηριστικὸ της εἶναι ἡ ἀντίστασις στὴν ἀποδοχὴ τῆς Βεβαιότητος. Ἡ ἀντίστασις ὑπῆρξε κρατερά, γιατί ἡ ἄρνησις τῆς ἐποχῆς του μπόλια-

σε θαθεῖα τὸ παιδί αὐτὸ τοῦ αἰῶνος μας, ποῦ μοιάζει σὰν τὸν ναυαγὸ ποῦ πέφτει στὴ θάλασσα, ἐνῶ θυθίζεται τὸ πλοῖο του—ἡ ἐποχὴ του δὲν τοῦ δίνει τὴ σωτηρίαν—καὶ πρέπει μόνος του, νὰ κολυμπήσῃ ἢ νὰ πνιγῇ. Ἀναζητώντας τὴν γνώσι καὶ κατακτώντας τὴν ἐλευθερίαν του, ἔχασε τὴν ἀσφάλειαν καὶ τὴ ζέστα τῆς μητρικῆς ἀγκαλιᾶς, ποῦ τοῦ ἔδινε ἢ πίστις στὸν Θεὸ καὶ τὸ αἶσθημα τῆς ἐνότητος μὲ τοὺς πλαϊνοὺς τοῦ ἀνθρώπους μέσα στὴν κοινὴ λατρεία τοῦ Θεοῦ. Τὸ αἶσθημα ἐνὸς χαμένου θησαυροῦ ἦταν ἔντονον στὸν Rivière. Ἡ ἀγωνία του ἦταν τὸ ξέσπασμά του. Ἦταν ὁ ἀντίλαλος τῆς ὑπόκωφης ἐκρήξεως στὰ θάθη τοῦ εἶναι του. Ἔτσι συμβαίνει ὅταν σθῆνουν «ὄλα τὰ φαινάρια», καθὼς εἶχε πῆ ὁ Βαλερύ. Τὸ αἶσθημα τῆς ἀνασφαλείας καὶ τῆς ἀνησυχίας, τῆς συγκρούσεως καὶ τῆς ἀγωνίας, ἀπλώνεται γύρω καὶ μέσα στὴν ψυχὴ.

(Συνεχίζεται)

I. Γ. ΑΛΕΞΙΟΥ

ROBERT BROWNING

ΑΠ' ΤΗΝ ΑΠΟΛΟΓΙΑ ΤΟΥ ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ BLOUGRA

Ὁ ἐνθουσιασμός εἶναι τὸ κάλλιστο ἀπόκτημα.
Ἄλλὰ ξαναλέω· δὲν μπορεῖ ν' ἀπαιτηθῇ.
Ὅλοι συμφωνοῦμε πὼς τὸ πᾶν εἶναι φωτιὰ καὶ ζωὴ
—νεκρὰ πράγματα δὲν ὑπάρχουν—
καὶ πὼς τὸ ἴδιο εἶναι
ἐνα παράξενο ὄνειρο κι' ἡ ἀνάσα τοῦ Θεοῦ.
Ἡ πίστις εἶναι μιὰ φλόγα μέσα μας
ποῦ δίνει σ' ὄλα τὴν ἀληθινὴ τους ἀξία.
Περνάμε τὴ ζωὴ μας μέσ' ἀπ' τὴ φλόγα αὐτὴ
γιὰ καλὸ μας ἢ κακὸ μας,
ἀφοῦ οἱ ἄνθρωποι ὠνομάσθηκαν
μαραινόμενῃ ἐπιτυχία.
Μὲ τὴ φλόγα
τὰ ξύλα γίνονται στάχτη
καὶ τὸ σίδηρο, ἀτσάλι.
Ὅμως δὲν καίμε τίποτε
μὲ τὸ νὰ ζωγραφίζουμε μιὰ φωτιὰ.
Ἄναψε μιὰ φλόγα μέσα μου!
Θὰ θρῶ ἄφθονη τροφὴ νὰ τῆς δώσω!

ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑΣ ΤΩΝ ΓΟΝΕΩΝ

1. Ἡ ἀγωγή δὲν εἶναι μόνον ὑπόθεσις τοῦ ἐνοστικτοῦ, ἀλλὰ καὶ τῆς πείρας, τῆς γνώσεως καὶ τῆς λογικῆς.

2. Ἐνοστικτῶδεις, ἄλογοι παράγοντες εἶναι οἱ χειρότεροι ἐχθροὶ τῆς ἀγωγῆς. Συχνὰ ἀκριβῶς αὐτοὶ προσδιορίζουν τὴν μορφήν τῆς τιμωρίας καὶ ἐμποδίζουν τὴν σκέψιν. Κυρίως ἡ σωματικὴ ποινὴ εἶναι συνέπεια θυμοῦ καὶ ἐκνευρισμοῦ, εἰς τὰ ὁποῖα ὄχι σπανίως προστίθενται συναισθηματικά κατάλοιπα προγενεστέρων, κακῶς ἐπεξεργασμένων γεγονότων.

3. Γονεῖς, ἀλλὰ καὶ πολλοὶ διδάσκαλοι, κατὰ κανόνα δὲν γνωρίζουν πότε καὶ διατί τιμωροῦν. Δὲν γνωρίζουν τίποτε διὰ τὰς ἰδικὰς τῶν συγκρούσεις, οὔτε διὰ τὴν κατάσταση τοῦ παιδιοῦ καὶ δὲν ἔχουν καμμίαν ὑποψίαν διατί τὸ παιδί ἔκαμε μίαν ἀταξίαν ἢ κάποιο σφάλμα.

4. Τὸ παιδί ὁμιλεῖ μίαν διαφορετικὴν γλῶσσαν ἀπὸ τὴν γλῶσσαν τῶν μεγάλων καὶ σκέπτεται κατὰ τὸν ἰδικόν του τρόπον. Αὐτὴν τὴν γλῶσσαν καὶ σκέψιν ὀφείλει ὁ μέγας, ὁ ὁποῖος πράγματι ἐπιθυμεῖ νὰ κατανοήσῃ τὸ παιδί, νὰ τὴν μάθῃ. Ἀρκετὰ συχνὰ τιμωροῦμεν τὸ παιδί, διότι λείπει ὁ διερμηνεὺς ὁ ὁποῖος θὰ ἐξηγήσῃ τὴν γλῶσσαν του.

5. Ἡ συζήτησις καὶ ἡ ἀναζήτησις συμβουλῆς γύρω ἀπὸ δυσκολίας, τὰς ὁποίας προκαλεῖ ἡ ἀγωγή τοῦ παιδιοῦ, εἶναι δυνατὸν νὰ βοηθοῦν πολὺ. Ἐὰν δὲν προσφέρουν τίποτε περισσότερον, τοῦλάχιστον ἐμποδίζουν τὸν παιδαγωγὸν ν' ἀντιδρᾷ ἀμέσως μὲ θυμὸν καὶ ἐκνευρισμόν. Εἶναι κέρδος, ὅταν οἱ γονεῖς συζητοῦν ἀπὸ κοινοῦ τί πρέπει νὰ κάνουν μὲ τὸ παιδί, ἀντὶ νὰ κἀν καθένας ὅ,τι νομίζει.

6. Αἱ ἀπαγορεύσεις θὰ ἔπρεπε ὅσον τὸ δυνατόν νὰ συνοδεύωνται ἀπὸ μίαν ἱκανοποίησιν ἢ ὁποῖα ἀναπληροῖ. Εἶναι ἡ μεγαλύτερα καὶ σπουδαιότερα τέχνη τῆς ἀγωγῆς, ὅταν κατευθύνωμεν τὴν ἀνεπιθύ-

μητον ἐκδήλωσιν τοῦ παιδιοῦ, τὴν ὁποίαν χαρακτηρίζομεν ὡς ἀταξίαν, πρὸς μίαν θετικὴν, παιδαγωγοῦσαν δημιουργικότητα.

7. Πρέπει νὰ ὑποστηρίζεται κάθε ἀβλαβῆς δραστηριότης τοῦ παιδιοῦ. Ἀπορροφᾷ δυνάμεις αἱ ὁποῖαι ἄλλως θὰ ἐξεδηλοῦντο εἰς ἀταξίας. Αὐτὸ ἰσχύει καὶ ὡς πρὸς τὴν ἀνάγκην τοῦ παιδιοῦ νὰ ἐρωτᾷ καὶ νὰ ἐρευνᾷ. Πόσον ὀλίγον γνωρίζουν οἱ γονεῖς νὰ ἐκμεταλλεύωνται θετικῶς αὐτὴν τὴν τάσιν!

8. Δὲν πρέπει ποτὲ νὰ ἐξαπατῶμεν τὸ παιδί. Τίποτε δὲν καταστρέφει τόσο τὴν σχέσιν ἐμπιστοσύνης τοῦ παιδιοῦ πρὸς τὸν μέγαν, εἰς τὴν ὁποίαν στηρίζεται ὁλόκληρος ἡ ἀγωγή, ὅσον ὅταν τὸ παιδί συλλαμβάνῃ τὸν μέγαν νὰ ψεύδεται. Τίποτε δὲν τὴν ἐνισχύει τόσο, ὅσον ὅταν τὸ παιδί ἔχῃ τὴν βεβαιότητα, ὅτι ὁ μέγας εἶναι ἔτοιμος νὰ τοῦ δίδῃ τὰς ἐξηγήσεις τὰς ὁποίας ζητεῖ.

Ἡμποροῦμεν νὰ λέγωμεν τὰ πάντα εἰς τὸ παιδί, βεβαίως εἰς τὴν γλῶσσαν του. Τὸ παιδί αἰσθάνεται πολὺ καλά, πότε ὁ μέγας μὲ τὴν ἀπάντησίν του θέλει νὰ τοῦ ἀποκρύψῃ κάτι.

9. Ἡ τιμωρία θὰ ἔπρεπε νὰ εἶναι πάντοτε τὸ τελευταῖον μέσον. Πόσον συχνὰ ὅμως εἶναι τὸ πρῶτον. Ἡ εὐθηνὴ διέξοδος διὰ τὴν ὀκνηρίαν καὶ τὴν εὐκολίαν τοῦ παιδαγωγοῦντος, ἀντικατάστατον εἰς τὴν ἔλλειψιν τοῦ δώρου τῆς παρατηρήσεως καὶ τῆς ἐφευρετικότητος.

10. Ἡ θεωρία ὅτι «τὸ παιδί ποῦ ἐκάηκε φυλάγεται ἀπὸ τὴν φροῖδα» εἶναι ὀρθή. Πρέπει, ὅσον γίνεται, ν' ἀφήνωμεν τὰ πράγματα νὰ τιμωροῦν, ν' ἀφήνωμεν δηλαδὴ τὸ παιδί ν' ἀποκτᾷ τὴν ἰδικὴν του πείραν καὶ νὰ κἀν τὴν γνωριμίαν του μὲ τὴν πραγματικότητα. Αὐτὸ εἶναι ἤδη δυνατόν ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ 2ου ἔτους. Ἡ τιμωρία τῆς πραγματικότητος ἔχει μεγαλυτέραν ἐπίδρασιν καὶ κἀνει περισσοτέραν ἐντύπω-

σιν από τὰς τιμωρίας τῶν μεγάλων.

Ὅχι ὁμως ὅπως ἐκεῖνος ὁ πατέρας ὁ ὁποῖος ἤθελε νὰ προστατεύσῃ τὸ παιδί του ἀπὸ τὸ κάπνισμα. Τοῦ προσέφερε λοιπὸν ἓνα βαρὺ τσιγάρο καὶ μόλις παρουσιάσθησαν τὰ προβλεπόμενα ἀποτελέσματα, ἄφησε ἓνα θριαμβευτικό: «Βλέπετε τί παθαίνεις». Μία τέτοια συμπεριφορὰ ἔγινε δεκτὴ ἀπὸ τὸ παιδί, ὅπως ἀκριβῶς ἦτο εἰς τὴν πραγματικότητα, ὡς ἀντιπαθῆς μορφή ἐπιθετικότητος.

11. Διὰ τὴν ἠθικὴν καλύτερον νὰ μὴ «βγάζωμεν λόγους» εἰς τὸ παιδί, ἀλλὰ νὰ τὴν ζῶμεν. Κατὰ κανόνα εἶναι προτιμότερον νὰ στηρίζωμεν μίαν ἀπαγόρευσιν εἰς τὸν σκοπὸν καὶ τὴν ἀξίαν της, παρὰ εἰς τὴν συμβατικότητα μιᾶς ἀγνώστου γενικῆς ἐντολῆς.

12. Μόλις ἓνα παιδί εἶναι εἰς θέσιν ν' ἀντιληφθῆ τὴν ἀναγκαιότητα μιᾶς ἀπαγορεύσεως, ἠμποροῦμεν καὶ πρέπει νὰ τοῦ ὁμιλήσωμεν διὰ τὴν ἀναγκαιότητα τῆς τιμωρίας. Τὸ παιδί πρέπει ὅσον τὸ δυνατόν νὰ συμφωνῆ καὶ νὰ κρίνῃ διὰ τὸν ἑαυτὸν του. Ἀξίζει νὰ κερδίζωμεν τὸ παιδί ὡς συνεργάτην εἰς τὸ θέμα τῆς ἀγωγῆς. «Τί πρέπει νὰ γίνῃ διὰ νὰ μὴ τὸ ξανακάνῃς;»

13. Χειροτέρα τιμωρία εἶναι ἐκείνη ἢ ὁποία θέτει ἐν κινδύνῳ τὴν ἐνότητα μεταξὺ παιδαγωγοῦ καὶ παιδιοῦ. Ἀκόμη καὶ ἡ σωματικὴ τιμωρία, ὅταν τὸ παιδί αισθάνεται ὅτι δὲν χάνει τὴν ἀγάπην τῶν γονέων του, εἶναι προτιμότερα ἀπὸ μίαν «ψυχρὰν» ἐπίπληξιν.

14. Τὸ παιδί ἔχει μίαν πολὺ λεπτὴν ἰκανότητα νὰ διακρίνῃ, ἐὰν οἱ γονεῖς τιμωροῦν ἀπὸ θυμόν, ἀπὸ κακὴν διάθεσιν ἢ διὰ ν' ἀπαλλαγῶν ἀπὸ τὸ παιδί δι' ἓνα διάστημα, ἢ, ἐὰν παρὰ τὴν ἀγάπην τῶν τιμωροῦν, διότι πράγματι τὸ θεωροῦν ἀπαράιτητον.

15. Ἐὰν τέλος καταφεύγωμεν εἰς τὴν σωματικὴν ποινήν, τοῦλάχιστον πρέπει ν' ἀποφεύγεται ὁ συνήθης ξυλοδαρμὸς εἰς τὰ

ὀπίσθια· ὑπάρχει τότε κίνδυνος ν' ἀναπτυχθῆ μία μαζοχιστικὴ κατάσταση.

16. Πρέπει μεταξὺ τῆς ἀταξίας τοῦ παιδιοῦ καὶ τῆς ἀντιδράσεως τοῦ μεγάλου νὰ ὑπάρχῃ μία παῦσις, μία εὐκαιρία πρὸς σκέψιν, συζήτησιν ἢ συμβουλήν, ἐκτὸς βεβαίως ἀπὸ τὴν περίπτωσιν ἐκείνην κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ ἀταξία περιλαμβάνει κίνδυνον ζωῆς, ὅποτε καταπολεμεῖται κατὰ τρόπον «αὐτόματον».

Οὔτε ὁμως αὐτὸ νὰ ὀδηγῆ εἰς ἓνα σύστημα τιμωρίας ἔπειτα ἀπὸ πολλὸν χρόνον, ὅποτε χάνεται ὁ δεσμὸς μεταξὺ τῆς πράξεως καὶ τῆς τιμωρίας.

17. Ὁ μέγας πρέπει νὰ ἔχῃ ὑπ' ὄψιν ποίας σκέψεις ἐκδικήσεως εἶναι δυνατόν νὰ προκαλῆ ἢ τιμωρία καὶ μάλιστα ἢ ἄδικος ἢ ἡ ἀκατανόητος, ἀκριβῶς λόγω τῆς ἀδυναμίας τοῦ παιδιοῦ.

18. Κάθε διαχωρισμὸς τῶν σφαιρῶν μεταξὺ μεγάλου καὶ παιδιοῦ, ὁ ὁποῖος τὸ ἀφήνῃ ἥσυχον εἰς τὴν ἰδικὴν του σφαῖραν, εἶναι εὐκατῶς.

19. Μία αἰφνιδία, συνεχιζομένη κακὴ συμπεριφορὰ, συνήθως εἶναι σημεῖον ὅτι κάτι πιέζει τὸ παιδί. Εἶναι ἓνα εἶδος ὁμολογίας: «Βλέπετε, δὲν εἶμαι τὸ καλὸ παιδί πὺ φαντάζεσθε, εἶμαι ἔνοχος».

20. Μία ἄλλη, ἐξαιρετικὰ συχνὴ περίπτωσις, προκλήσεως τῆς τιμωρίας εἶναι ἡ ζηλοτυπία—εἰς τὴν οἰκογένειαν ὅσον καὶ εἰς τὸ σχολεῖον. Εἰς παρομοίαν περίπτωσιν, ἡ ἐπιτυχία στηρίζεται εἰς τὴν ὀρθὴν διάγνωσιν, ἢ ὁποία μὲ τὴν πείραν καὶ τὴν προσεκτικὴν παρατήρησιν συχνὰ θὰ ὀδηγήσῃ εἰς τὴν θεραπείαν διὰ τὴν ἀπαλλαγὴν τοῦ παιδιοῦ ἀπὸ τὸ βάρος ἐνὸς κακοῦ, ἀπὸ τὸ ὁποῖον καὶ τὸ ἴδιον ἐπιθυμεῖ νὰ ἀπαλλαγῆ, χωρὶς νὰ γνωρίζῃ συχνὰ τὸν τρόπον. Οἱ γονεῖς εἶναι ὁ πρῶτος καὶ καλύτερος θεραπευτὴς τῶν ψυχικῶν δυσκολιῶν τοῦ παιδιοῦ.

ΑΡ. Α. ΑΣΠΙΩΤΗΣ

Ο ΕΠΙΣΚΟΠΟΣ ΣΥΝΛΕΣΜΟΣ ΤΗΣ ΑΓΑΠΗΣ

Ἡ ἐκλογή τοῦ ἐπισκόπου ὡς ἐκδήλωσις ἀγάπης ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ

Β'.

Ἀφοῦ ὁ ἐπίσκοπος εἶναι εἰς ὅλα ὁ σύνδεσμος καὶ συγχρόνως ἡ εἰκὼν, ἐν ἐνὶ λόγῳ σύμβολον τῆς ὁμοφωνίας τῆς Ἐκκλησίας ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, εἶναι κανονικὸν ὅλη ἡ κοινότης νὰ λαμβάνῃ μέρος εἰς τὴν ἐκλογὴν του, διότι ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος ἔχει ὡς ἀποστολὴν νὰ ἐνώσῃ τὰ πνεύματα καὶ τὰς καρδίας εἰς τὴν πίστιν καὶ τὴν ἀγάπην, εἶναι καλὸν νὰ ἀντανακλᾷ τὴν στοργὴν ὀδύων, νὰ ἔχῃ ἐκλεγῆ ἀπὸ ἀγάπην καὶ νὰ συγκεντρώῃ τὴν συμπάθειαν, διὰ νὰ ἐκπροσωπῇ καί, τρόπον τινά, νὰ ἀποκρυσταλλώσῃ ἐν ἑαυτῷ τὴν κοινὴν ἀγάπην. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ ἅγιος Κυπριανὸς ἠδύνατο νὰ ὑπενθυμίζῃ εἰς τοὺς πιστοὺς του, ὅτι εἶναι «ὁ ἐπίσκοπος τὸν ὁποῖον ἐξέλεξαν μὲ τὴν ἀγάπην καὶ τὴν θέλησιν». Καὶ ἐὰν ὁ Κορνηλίος ἐξελέγη ἐπίσκοπος Ρώμης «ἀπὸ ἕνα μεγάλον ἀριθμὸν συναδέλφων του ἐν τῷ ἐπισκοπικῷ ἀξιώματι, παρευρισκομένων εἰς τὴν πόλιν», ἐξελέγη ἐξ ἴσου «διὰ τῆς ὁμοφώνου σχεδὸν εὐνοϊκῆς μαρτυρίας τοῦ κλήρου, καὶ διὰ τῆς συμφωνίας τῆς μερίδος τοῦ πιστοῦ λαοῦ ὁ ὁποῖος ἦτο παρών». Αὐτὴ «ἡ συνήθεια νὰ ἐκλέγεται ὁ ἐπίσκοπος παρουσίᾳ τοῦ πιστοῦ λαοῦ, ὑπὸ τὰ ὄμματα ὄλων, καὶ νὰ ἐπιδοκιμάζεται ἀπὸ τὴν κοινὴν κρίσιν μία ἀξία καὶ ἰκανὴ διὰ τὸ ἔργον τῆς ἐκλογῆς», εἶναι θεμελιωμένη, κατὰ τὸν ἅγιον Κυπριανόν, ἐπὶ τοῦ χωρίου τῶν Ἀριθμῶν (20 - 25) ὅπου «ὁ Θεὸς διατάσσει ὅπως ὁ Μέγας Ἀρχιερεὺς ἐκλέγεται ἐνώπιον ὅλης τῆς συναγωγῆς. Ἐν ἄλλοις λόγοις μᾶς διδάσκει καὶ μᾶς δεικνύει, συμπεραίνει ὁ ἐπίσκοπος τῆς Καρχηδόνας, ὅτι αἱ χειροτονίαι τῶν ἐπισκόπων δὲν πρέπει νὰ λαμβάνουν χώραν εἰμὴ ἐνώπιον καὶ ἐν γνώσει τοῦ πιστοῦ λαοῦ, ὥστε παρόντος τοῦ λαοῦ, τὰ ἐγκλήματα τῶν κακῶν ἢ τὰ καλὰ ἔργα τῶν κα-

λῶν νὰ ἀποκαλύπτονται καὶ νὰ γίνεταί μία χειροτονία κανονικὴ καὶ δικαία, ἡγυνημένη ἀπὸ τὴν ψῆφον καὶ τὴν κρίσιν ὄλων. Εἶναι αὐτὸ τὸ ὁποῖον παρατηρεῖται ἀκόμη, πολὺ βραδύτερον, συμφώνως πρὸς τὴν θεῖαν διδασκαλίαν τῶν Πράξεων τῶν Ἀποστόλων, ὅταν ὁ Πέτρος ὁμιλῇ εἰς τὸν λαὸν διὰ τὸ ζήτημα τῆς ἐκλογῆς ἐνὸς ἐπισκόπου εἰς τὴν θέσιν τοῦ Ἰούδα: Ὁ Πέτρος, λέγει ἐκεῖ, ἐσηκώθη εἰς τὸ μέσον τῶν Ἀποστόλων, συναθροισθέντος τοῦ πλήθους... Ἐλάμβανε αὐτὴν τὴν φροντίδα καὶ αὐτὴν τὴν προφύλαξιν, νὰ συγκαλῆ ὄλον τὸν κόσμον, διὰ νὰ ἀποφύγῃ νὰ εἰσχωρήσῃ ἕνας παρείσακτος εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ θυσιαστηρίου ἢ εἰς τὸ ἐπισκοπικὸν ἀξίωμα... Ἐπίσης πρέπει νὰ φυλάττωμεν ἐπιμελῶς τὴν ἱερὰν παράδοσιν, τὴν ἀποστολικὴν πράξιν, καὶ νὰ τηρῶμεν ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον τηρεῖται εἰς ἡμᾶς καὶ εἰς ὅλας σχεδὸν τὰς ἐπαρχίας. Πρέπει ἐκεῖ ὅπου πρόκειται νὰ χειροτονηθῇ ἕνας πνευματικὸς ἀρχηγὸς διὰ τὸν πιστὸν λαόν, νὰ συγκεντρώνονται οἱ ἐπίσκοποι τῆς ἐπαρχίας καὶ ἡ ἐκλογή τοῦ ἐπισκόπου νὰ γίνεταί παρουσίᾳ τοῦ λαοῦ, ὁ ὁποῖος γνωρίζει τὴν ζωὴν καὶ δύναται νὰ ἐκτιμῆσῃ τὴν διαγωγὴν ἐκάστου ὁ ὁποῖος ζῆ ἡ πλησίον του. Οὕτω συνέβη... διὰ τὴν ἐκλογὴν τοῦ Σαβίνου... Διὰ τῆς ψῆφου ὅλης τῆς κοινότητος καὶ τῶν ἐπισκόπων, οἱ ὁποῖοι ἦσαν παρόντες ἢ εἶχον γράψαι, τοῦ ἐδόθη τὸ ἐπισκοπικὸν ἀξίωμα καὶ ἐχειροτονήθη...».

Οὕτω, καθὼς σημειώνει ὁ Moehler, «ἡ ἐκλογή ἐνὸς ἐπισκόπου εἶναι διὰ τὴν χριστιανικὴν κοινότητα ἡ εὐκαιρία νὰ ὑπεβάλλῃ ἑαυτήν. Ἡ κοινὴ ἀγάπη προσωποποιεῖται εἰς τὸν ἐπίσκοπον, τὸν ὁποῖον συνιστᾷ ὡς τὸν τέλειον ὄρον τῆς κοινῆς ζωῆς».

Ἡ ἀγάπη τοῦ ποιμένος.

Ἡ ἀξία καὶ ἡ αὐθεντία τοῦ Θεοῦ δικαιώματος, τὸ ὁποῖον ὁ ἐπίσκοπος ἔχει περιβληθῆ, δὲν τὸν μεταβάλλουν εἰς δεσπότην. Εἶναι ἀντιθέτως ποιμὴν, ὅστις ἐτέθη ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ ποιμνίου τοῦ Χριστοῦ. Καὶ αὐτὸ τὸ ἰδεῶδες τοῦ ποιμένος, ὑπενθυμίζει εἰς τὸν ἅγ. Κυπριανὸν ὁ κληρὸς τῆς Ρώμης εἰς τὸν ὁποῖον ἔφθασαν ἀρκεταὶ συκοφανταί. «Ὁ ἐπίσκοπος ὡς καλὸς ποιμὴν ὁδηγεῖ τὸ ποίμνιον, ἀναζητεῖ τὰ πρόβατα, ἐπαναφέρει εἰς τὴν εὐθείαν ὁδὸν τὰ πλανηθέντα, ἐπιδένει τὰς πληγὰς των, ἀντὶ νὰ πίνη τὸ γάλα των καὶ νὰ σκεπάζεται μὲ τὸ δέγμα των. Ὑπόδειγμά του εἶναι ὁ ἴδιος ὁ Κύριος, ὁ ὁποῖος εἶπε: «Ἐγὼ εἰμι ὁ ποιμὴν ὁ καλός. Ὁ ποιμὴν ὁ καλὸς τὴν ψυχὴν αὐτοῦ τίθεισιν ὑπὲρ τῶν προβάτων. Ὁ μισθωτὸς δὲ καὶ οὐκ ὢν ποιμὴν, οὗ οὐκ εἰσὶ τὰ πρόβατα ἴδια, θεωρεῖ τὸν λύκον ἐρχόμενον καὶ ἀφήσει τὰ πρόβατα καὶ φεύγει. Καὶ ὁ λύκος ἀρπάζει αὐτὰ καὶ σκορπίζει τὰ πρόβατα». Λέγει ὁμοίως εἰς τὸν Πέτρον: «Φιλεῖς με;» Καὶ ἐκεῖνος ἀπαντᾷ: «Ναί, Κύριε». Λέγει εἰς αὐτόν: «Βόσκει τὰ ἀρνία μου». Πόσον ἡ ἐντολὴ αὐτῆ ἐξετελέσθη, τὸ γνωρίζομεν ἀπὸ αὐτὸν τοῦτον τὸν θάνατόν του. Καὶ οἱ ἄλλοι ἀπόστολοι ἔπραξαν ὁμοίως. «Θέλομεν ἐπίσης νὰ εὐρισκώμεν εἰς τὸ πρόσωπόν σας ὄχι μισθωτοὺς, ἀλλὰ καλοὺς ποιμένας».

Τοιαῦτα λοιπὸν εἶναι τὰ ὑποδείγματα τοῦ ἐπισκόπου: Ὁ Χριστός, Καλὸς Ποιμὴν, ὁ Πέτρος καὶ οἱ Ἀπόστολοι, οἱ ὁποῖοι καθὼς ὁ Κύριος, ἔδωσαν τὴν ζωὴν των. Καί, εἰς τὸν ἐπίσκοπον, «θα ὑπομνησθῆ κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς Κρίσεως, ὅτι ὁ Κύριος ἄφησε τὰ 99 πρόβατα τὰ καλῶς ἔχοντα διὰ νὰ ἀναζητήσῃ τὸ ἓν, τὸ ἀπολωλός. Καὶ κατακόπος, ὅταν τὸ εὐρήξῃ, τὸ ἔφερε ἐπάνω εἰς τοὺς ὄμους του, ἐνῶ ἡμεῖς, γράφει ὁ ἅγιος Κυπριανὸς εἰς ἓνα ἐπίσκοπον τὸν ὁποῖον θέλει νὰ προφυλάξῃ ἀπὸ τὴν ὑπερβολικὴν αὐστηρότητα τοῦ Νοβατιανοῦ, ὄχι μόνον δὲν σπεύδομεν πλησίον ἐκείνων οἱ ὁποῖοι εἶναι κουρασμένοι, ἀλλὰ φθάνομεν μέχρι τοῦ σημείου νὰ τοὺς ἀποθῶμεν, ὅταν μᾶς πλησιάζουν... καὶ ἀπὸ τὴν σκληρότητα καὶ τὴν ἀπανθρωπίαν μας

χάνομεν ἐκείνους τοὺς ὁποίους δὲν ἠδυνήθη νὰ μᾶς ἀποσπάσῃ ἡ λύσσα τῶν διωκτῶν». Δὲν εἶναι καθόλου αὐτὴ ἡ στάσις τὴν ὁποίαν πρέπει νὰ λάβῃ ἓνας ἐπίσκοπος. «Οἱ ποιμένες δὲν θὰ ἐγκαταλείψουν τὰ πρόβατά των εἰς τὸν κίνδυνον, ἀλλὰ ὅλο τὸ ποίμνιον θὰ εἶναι ἠνωμένον καὶ οἱ στρατιῶται τοῦ Χριστοῦ ὠπλισμένοι διὰ τοὺς πνευματικοὺς ἀγῶνας». Δὲν πρέπει νὰ δύναται τις «νὰ κατηγορήσῃ ἓνα ἐπίσκοπον δι' ἀμέλειαν ἢ δι' ὀμίην σκληρότητα, δηλ. νὰ μὴ ἔξῃ ἐπιμεληθῆ κατὰ τὴν εἰρήνην οὔτε νὰ ἔξῃ ἐξοπλίσει κατὰ τὸν πόλεμον τὰ ποίμνια τὰ ὁποῖα τοῦ ἐνεπιστεύθησαν». Διότι, «ὁ Κύριος θὰ ἀπευθύνῃ εἰς τοὺς ἀμελεῖς καὶ σκληροὺς ποιμένας τὴν μομφὴν τὴν ὁποίαν διέτυπωσε ἤδη διὰ τοῦ στόματος τοῦ προφήτου του: «Πίνετε τὸ γάλα καὶ ἐνδύεσθε ἀπὸ τὸ μαλλί, σφάζετε τὰ παχιά ἀρνία χωρὶς νὰ βόσκατε τὸ κοπάδι. Εἰς τὸν ἀδύνατον δὲν ἐπροσπαθήσατε νὰ τοῦ δώσατε δυνάμεις, οὔτε τὴν ὑγίαν εἰς τὸν ἀσθενῆ. Τοῦ πληγωμένου δὲν ἐπεδέσατε τὰς πληγὰς. Ἐκεῖνον ὁ ὁποῖος ἐπλανᾶτο δὲν τὸν ἀνεκαλέσατε, καὶ τὸν ἀπολωλόςτα δὲν ἀνεζητήσατε. Τὸν ἰσχυρὸν τὸν ἐκάμψατε ἀπὸ τὸν κάματον, καὶ τὰ πρόβατά μου εἶναι διεσκορπισμένα, διότι δὲν ὑπάρχουν καθόλου ποιμένες, καὶ ἔγιναν λεία τῶν ἀγρίων θηρίων καὶ οὐδεὶς ὑπάγχει διὰ νὰ ὑπάγῃ νὰ τὰ ἀναζητήσῃ καὶ νὰ τὰ καλέσῃ. Καὶ κατὰ συνέπειαν λέγει ὁ Κύριος: Ἴδού, ἔρχομαι πρὸς τοὺς ποιμένας καὶ θὰ τοὺς ζητήσω πίσω τὰ πρόβατά μου καὶ θὰ τὰ ἀφαιρέσω ἀπὸ τὰς χεῖρας των».

Οὕτως ἐμφανίζονται αἱ ιδιότητες τοῦ ποιμένος καὶ τὰ καθήκοντά του ἀπέναντι τοῦ Θεοῦ. Ὁφείλει «νὰ ἐργασθῆ διὰ νὰ συγκεντρώσῃ τὰς χριστιανικὰς ψυχὰς, νὰ τὰς ἐπιμεληθῆ καὶ νὰ τὰς θεραπεύσῃ μὲ τὸ φάρμακον μιᾶς πατρικῆς καλωσύνης», καθ' ὃν χρόνον «θα προσπαθῆ νὰ συντελέσῃ, ὅσον δύναται, εἰς τὸ νὰ βασιλεύσῃ αὐτὴ ἡ ἐνότης τὴν ὁποίαν ὁ Κύριος διεβίβασε διὰ τῶν ἀποστόλων εἰς τοὺς διαδόχους των τοὺς ἐπισκόπους, καί, ἐν τῷ μέτρῳ τῶν δυνάμεών του, νὰ συγκεντρώσῃ εἰς τὴν ἐκκλησίαν τὰ πρόβατα τὰ ὁποῖα περιπλανῶνται καὶ βελάζουν ἔρημα, καὶ

τὰ ὁποῖα τὸ πνεῦμα τοῦ διχασμοῦ τείνει νὰ χωρίσῃ ἀπὸ τὴν Μητέρα των...».

Ἡ διοίκησις, ἔργον ἀγάπης.

Αὐτὴ ἡ ποιμαντικὴ φροντίς τοῦ ἐπισκόπου, δὲν περιορίζεται μόνον εἰς τὸ πνευματικὸν καλὸν τοῦ ποιμνίου του. Ἐκτείνεται ἕως τὰς ἐλαχίστας λεπτομερείας τῆς διοικήσεως. Καὶ αἱ ὑλικά φροντίδες τὰς ὁποίας συνεπάγεται τὸ ἐπισκοπικὸν ἀξίωμα, δὲν κρίνονται ἀπὸ τὸν ἅγιον Κυπριανὸν ἀνάξια ἐνὸς τόσοῦ ὑψηλοῦ λειτουργήματος. Κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἀπουσίας του, τὸν βλέπομεν νὰ ἀνησυχῇ «διὰ νὰ δοθῇ βοήθεια εἰς ἐκείνους οἱ ὁποῖοι εἶναι φυλακισμένοι, ἐπειδὴ ὠμολόγησαν τὸν Κύριον, καὶ εἰς ἐκείνους οἱ ὁποῖοι μένουσιν πιστοί, ἂν καὶ εὐρίσκονται εἰς τὴν πτωχείαν καὶ εἰς τὴν ἀνάγκην...». Συνιστᾷ εἰς τὸ πρεσβυτέρειόν του «νὰ ἀγορευθῇ διὰ νὰ μὴ λείψῃ τίποτε. Ὅλα τὰ χρήματα τὰ ὁποῖα συνελέγοντο, ἐμοιράζοντο μεταξὺ τῶν μελῶν τοῦ κλήρου, διὰ περιπτώσεις αὐτοῦ τοῦ εἶδους, ὥστε νὰ εἶναι δυνατόν νὰ θεραπεύωνται αἱ ἰδιαιτεραὶ ἀνάγκαι ἐνὸς ὅσον τὸ δυνατόν μεγαλυτέρου ἀριθμοῦ προσώπων». Ρυθμίζει τὰς ἐπισκέψεις τῶν ἀδελφῶν εἰς τοὺς ἁγίους οἱ ὁποῖοι εὐρίσκονται εἰς τὰς φυλακάς. Νὰ ἐνεργοῦν μὲ σύνεσιν. Νὰ μὴ πηγαίνουν κατὰ μεγάλας ομάδας, ἐκ φόβου μήπως αὐτὸ προκαλέσῃ δυσαρέσκειαν καὶ ἀπαγορευθῇ ἢ εἰσόδος, ὁπότε ζητοῦντες περισσότερα θὰ ἔχαναν τὸ πᾶν. Εἰς ὅλα αὐτὰ δὲν ὑπάρχει παρὰ ἡ σκέψις: «Νὰ μὴ διακινδυνεύουν τὰ συμφέροντα τοῦ πιστοῦ λαοῦ».

Ἄλλοῦ ἀνησυχεῖ «διὰ νὰ εἶναι αἱ χήραι, οἱ ἀσθενεῖς καὶ ὅλοι οἱ πτωχοὶ τὸ ἀντικείμενον τῶν προσεκτικῶν φροντίδων τοῦ κλήρου» νὰ δίδονται εἰς τοὺς ταξιδιώτας, ἐὰν κάποιος εὐρίσκειται εἰς ἀνάγκην, χρήματα ἀπὸ τὰ κεφάλαια τὰ ὁποῖα ἀνήκουν εἰς τὸν ἐπίσκοπον» Καὶ εἰς τὴν σκέψιν ὅτι τὰ κεφάλαια τὰ κατατεθειμένα εἰς ἕνα ἐκ τῶν ἱερέων αὐτῶν, ὀνομαζόμενον Ρογκατιανόν, ἔχουν ἤδη διανεμηθῆ, στέλλει εἰς τὸν ἴδιον θεματοφύλακα ἕνα ἄλλο ποσόν, διὰ τοῦ διακόνου Ναρίκου, διὰ νὰ δύναται περισσότερον καὶ ταχύτερον νὰ βοηθήσῃ ἐκείνους οἱ ὁποῖοι

ἔχουν ἀνάγκην. Οὕτω ὁ κλῆρος του λαμβάνει «λεπτομερεῖς ὁδηγίας διὰ νὰ ἐφοδιάζονται ἐκεῖνοι οἱ ὁποῖοι εἶναι ἐν φυλακῇ μὲ πᾶν ὅ,τι θὰ ἠδύνατο νὰ εἶναι εἰς αὐτοὺς ἀναγκαῖον, εἴτε διὰ τὴν ἐνδυμασίαν εἴτε διὰ τὴν τροφήν». Ἐπιμένει εἰς τοὺς κληρικούς ὥστε οἱ φυλακισμένοι «νὰ μὴ στερηθῶν τίποτε ἀπὸ ἀπόψεως φροντίδων». Ὑποφέρει μὴ δυνάμενος νὰ ἀσχοληθῇ προσωπικῶς. «Εἶθε νὰ εὐδοκοῦσε ὁ Θεὸς ὥστε ἡ θέσις μου νὰ μοῦ ἐπέτρεπε νὰ εἶμαι παρὼν ἐκεῖ. Ἐξ ὅλης καρδίας, ὅταν θὰ ἐτελείωνα τὸ κύριον ἔργον μου, θὰ ἐκτελοῦσα πλησίον τῶν ἀγαπητῶν ἀδελφῶν μας κάθε καλὸν ἔργον ἀγάπης. Τοῦλάχιστον, αἱ καλά σας φροντίδες μὲ ἀντικαθιστοῦν καὶ κάμνουν ὅ,τι πρέπει». Ἀκόμη ἐπανειλημμένως θὰ στείλῃ διακοσίους πενήντα σηστεροσίους, «ἀπὸ τίς μικρὰς οἰκονομίας του». Ἡ ἐπαγρύπνησις του ἐκτείνεται «εἰς τὰ σώματα ἐκείνων οἱ ὁποῖοι χωρὶς νὰ ἔχουν μαρτυρήσει, ἀποθνήσκουν ἐν φυλακῇ καὶ ἐξέρονται οὕτω ἐνδόξως τοῦ κόσμου τούτου...». Λαμβάνει σημείωσιν τῶν ἡμερῶν κατὰ τὰς ὁποίας ἀποθνήσκουν οἱ ὁμολογηταί, διὰ νὰ δυνήθῃ νὰ συνδέσῃ τὴν μνήμην των μὲ ἐκείνην τῶν μαρτύρων. «Καὶ οἱ πτωχοί, προσθέτει ὁ ἅγιος Κυπριανός, οἱ πτωχοί, καθὼς συχνὰ σὰς τὸ ἔχω γράφει, νὰ εἶναι τὸ ἀντικείμενον τῶν φροντίδων σας» ἐννοῶ ἐκεῖνοι οἱ ὁποῖοι ὄρθιοι ἀκόμη καὶ μαχόμενοι θαρραλέως μαζί μας, δὲν ἐγκατέλειψαν τὸ στρατόπεδον τοῦ Χριστοῦ».

Ἡ διοίκησις τοῦ ἐπισκόπου ἐμφανίζεται οὕτω εἰς τὴν ἀλληλογραφίαν τοῦ ἁγίου Κυπριανοῦ κυρίως ὡς ἔργον ἀγάπης. Ἐχει ὡς ἐλατήριον τὴν φροντίδα τοῦ ποιμένου διὰ τὰ πρόβατά του τὴν φροντίδα μιᾶς πατρικῆς καρδίας, ἀκόμη καὶ διὰ τὰς ἐλαχίστας ἀνάγκας τῶν τέκνων της. Εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ ἰδοὺ πῶς ὁ ἅγιος Κυπριανός συνοψίζει, εἰς τὸν ὠραιότερον ἔπαινον τὸν ὁποῖον ἠδύνατο νὰ κάμῃ, τὴν σταδιοδρομίαν τοῦ Φαβιανοῦ, ἐπισκόπου Ρώμης: «Ἐβίμα πανευτυχῆς ποῦ μία διοίκησις τόσοσιν ἀμεμπτος ὅσον ἡ ἰδική του, εἶχεν ἕνα ἐπιστέγασμα ἐξ ἴσου τίμιον».

JEAN COLSON

(Μετάφρ. Ἡρ. Παπαβασιλείου)

ΦÉNELON: Ο ΧΡΙΣΤΙΑΝΟΣ ΠΑΙΔΑΓΩΓΟΣ

Όταν ο François de Fénelon απέθανε πριν από 250 χρόνια, είχε την ίδια πραότητα που χαρακτήριζε το κάθε τι που ξκανε εις τὰ 63 χρόνια τῆς ζωῆς του. Τοῦ συνέβη ἕνα δυστύχημα καὶ τὴν Πρωτοχρονιά κατελήφθη ἀπὸ μιὰ ἀρρώστια ἀπὸ τὴν ὁποία ἐγνώριζε ὅτι δὲν θὰ μποροῦσε νὰ γιατρευθῆ. Ἐπὶ 5 ἡμέρες ἄνθρωποι ἀπὸ τὴν ἀρχιεπισκοπὴ τοῦ Combrai, μαζί μὲ τοὺς συγγενεῖς του, τοὺς στενοὺς του φίλους καὶ ὑπηρέτας, περνοῦσαν ἀπὸ τὸ δωμάτιό του, ὅπου κάθε ἕνας γονάτιζε γιὰ νὰ πάρῃ τὴν εὐχή του. Στις 7 Ἰανουαρίου, πολὺ πρωτὶ, ὁ ἀνώτερος τῆς Σουλπικίου Θεολογικῆς Σχολῆς προσευχήθη γιὰ τὸν ἐτοιμοθάνατον, ὁ δὲ ἀρχιεπίσκοπος, τοῦ ὁποίου ἡ ἡρεμία τοῦ μυαλοῦ του διατηρεῖτο πάντοτε καθ' ὅλην του τὴν ζωὴν, παρέμεινε γιὰ λίγο σὲ ἀπόλυτον γαλήνη πρὶν τὸ πνεῦμα ἐγκαταλείψῃ τὸ σῶμα του. Ὅπως ἔγραψε ἕνας βιογράφος, τελευταῖα, γιὰ τὸν Fénelon «κάνεις δὲν ἐγνώριζε καλύτερα ἀπὸ αὐτὸν πῶς νὰ συνδυάζῃ τὴν γλυκύτητα στὸν τρόπο μὲ τὴν δυναμικότητα». Ἀλλὰ αὐτὴ ἀκριβῶς ἡ γνῶσις ἦτο ἡ ἄλλη ὄψις τῆς χριστιανικῆς πίστεως τοῦ Fénelon. Φυσικὰ μὲ τὴν ζωὴ του ἀπέδειξε ὄρθον τὸ ἀπόφθεγμα τοῦ Αὐρηλίου «ἀκόμη καὶ εἰς ἕνα παλάτι ἡ ζωὴ μπορεῖ νὰ εἶναι καλὴ». Πολλὰ μποροῦσαν νὰ λεχθοῦν γιὰ τὸν Fénelon—εἴτε γιὰ τὴν φήμη του εἰς τὰ ἐκπαιδευτικά, εἴτε γιὰ τὴν ἐργασία του ἐπὶ τῆς ἐκπαιδύσεως καὶ τῆς ἀγωγῆς ἑνὸς δελφίνου, ὁ ὁποῖος ὑπὸ τὴν κηδεμονία του ἀλλάξε σχεδὸν ἀμέσως ἀπὸ ἕνας ἀνοικονόμητος, πεισματάρης μικρὸς πρίγκηπας εἰς ἕνα καλῆς διαγωγῆς λαμπρὸ μαθητὴ. Ἦταν ἄνθρωπος μεγάλης προσωπικῆς ἐλκυστικότητος, γεμᾶτος εὐφυΐα καὶ ζῆλο. Ἐξέχουσα ιδιότης τοῦ θεολόγου ἦτο ἡ χριστιανικὴ του συμπεριφορὰ πού ἀντανάκλουσε μιὰ πίστι, ἡ

ὁποία διεμόρφωνε καὶ ἐπανάρθωνε τὴν καρδιά καὶ τὸ μυαλό του.

★

Ὁ Fénelon ἐγεννήθη στὶς 6 Αὐγούστου 1651 ἀπὸ μιὰ πολὺ παλαιὰ διακεκριμένη γαλλικὴ οἰκογένεια· ἔλαβε τὴν πρώτη του ἐκπαίδευσι στὸν Πύργο τοῦ Fénelon ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ πατέρα του. Ἀργότερα ἐστάλη στὸ Πανεπιστήμιο τοῦ Cahors καὶ στὰ 16 του χρόνια ἦτο ἐτοιμος γιὰ τὸ Κολλέγιο τοῦ Plessis εἰς τὸ Παρίσι. Εἰς αὐτὴν τὴν πόλι ἦτο ὑπὸ τὴν φροντίδα ἑνὸς θεοῦ του, τοῦ Μαρκησίου Antoine de Fénelon. Εἰς αὐτὸν τὸν θεῖον του ὤφειλε τὴν εἰσαγωγή του στὴν αὐλὴ τοῦ Λουδοβίκου 14ου, τοῦ «μεγάλου μονάρχου». Ἀκόμη καὶ τότε τὰ καθαρὰ νεανικά του μάτια εἶδαν τὸν Λουδοβίκο ὅπως ἐπρόκειτο νὰ περιγραφῆ στὸ περίφημόν του πορτραῖτο τοῦ Idomenée εἰς Téliemaque: φιλήδονον, κουτὸν καὶ κενόδοξον καὶ ἀκόμη—παρ' ὅλην του τὴν μεγαλοπρέπεια, φιλοφροσύνην καὶ ὑπερευαίσθησία του—οὐσιαστικὰ κακόν. Σὰν τὸν Kierkegard, ὁ Fénelon εἶδε τὴν ἐνθρόνισι τοῦ βασιλέως τῆς αἰσθητικῆς ὅπως ἀκριβῶς ἦτο: εἰδωλολατρεία τοῦ ὑπερέτερου βαθμοῦ.

Τέτοιος ἦτο ὁ συνδυασμὸς τῆς νοημοσύνης, ταπεινοφροσύνης καὶ φιλανθρωπίας εἰς τὸν ὕψηλὸν καλοφτιαγμένον νεοφερμένον στὸν ἐσωτερικὸ κύκλο τοῦ βασιλέως, ὥστε παρέμεινε ἀκλόνητος στὶς μικροπρεπεῖς κολακείες πού ἐλάμβανε. Ὁ St. Simon, ὁ Γάλλος Tacitus, ἔγραψε ὅτι «τέτοια φλόγα καὶ εὐφυΐα χύνεται σὲ χειμάρρους ἀπὸ τὰ μάτια τοῦ Fénelon» ὥστε ἦτο δύσκολον νὰ σηκώσῃ κανεὶς τὰ μάτια του ἀπ' αὐτόν. Ὁ ἱστορικὸς εἶπε, ὅτι σοβαρότης καὶ εὐθυμία, βαρύτης καὶ εὐχάριστοι τρόποι ἦσαν μοναδικὰ συνηφασμένα στὸν ἀκτινοβολοῦντα νεαρὸν ἄνδρα.

Κατά τὰ 23 του χρόνια ὁ ἐπιστήμων Fénelon ἔγινε ἱερεὺς. Ἀπὸ τὴν ἔναρξιν τῆς ἐκκλησιαστικῆς του καριέρας ἔδωσε ὄλο του τὸν ἑαυτὸν εἰς τὸ νὰ ἐργάζεται γιὰ τοὺς δυστυχισμένους τοῦ Παρισίου—τοὺς κοινωνικῶς ἀποθλήτους, τὰ ξεχασμένα φτωχόπαιδα. Στὴν πρώτῃ του ἔνορία (τοῦ Ἁγ. Σουλπικίου), ἴδρυσε παιδικὰς τάξεις κατηχητικοῦ οἱ ὁποῖες ἠὺξήθησαν ἀπὸ ἄνδρες καὶ γυναῖκες τῆς ἀνωτάτης τάξεως πού εἶχαν ἔλθει νὰ ἀκούσουν τί σημαίνει νὰ εἶσαι ὁπαδὸς τοῦ Χριστοῦ, ἀπὸ αὐτὸ τὸ ὑπόδειγμα καὶ τὸν διδάσκαλον τῆς χριστιανικῆς ζωῆς. Ὅπως ὁ St. Simon ἐπρόκειτο νὰ πῆ «κανένας δὲν μπορούσε οὔτε νὰ τὸν ἐγκαταλείψῃ, οὔτε νὰ δυσπιστήσῃ γι' αὐτόν, οὔτε νὰ μὴ τὸν ξαναδῇ».

★

Ὁ Fénelon ἦτο ἤδη πολὺ γνωστὸς σὰν ἕνας ἀσυνήθης διδάσκαλος ὅταν στὰ 38 του χρόνια ἀνέλαθε νὰ ὑπηρετήσῃ σὰν παιδαγωγὸς τὸν μεγαλύτερον γιὸν καὶ κληρονόμον τοῦ Λουδοβίκου, τὸν Δουκά τῆς Βουργουνδίας. Αὐτὸ πού οἱ ἐπιστήμονες τώρα μόνον ἀρχίζουν νὰ ἀντιλαμβάνονται εἶναι ὅτι ἦτο ἐπίσης ἕνας πρωτοπόρος ψυχολόγος. Εἰς τὴν προετοιμασίαν τοῦ δελφίνου γιὰ τὸν ρόλο τοῦ βασιλέως, ἀπεκάλυψε τὴν χρησιμότητα τῆς ψυχολογίας, φανερώνοντας στὸν μικρὸν μαθητὴ τὸν τρόπο τῆς θείας καθοδηγήσεως στὴν Παλαιὰ καὶ Καινὴ Διαθήκη.

Μεταξὺ τοῦ Fénelon καὶ τοῦ Δελφίνου ἴσως ἐσώζετο ἡ Γαλλία ἀπὸ τὴν ἐπανόστασιν καὶ ἀπὸ τὴν Γαλλία ἢ Εὐρώπη. Διότι ὁ παιδαγωγὸς ἐξεπαίδευσε τὸν δελφίνο γιὰ νὰ κυβερνήσῃ χριστιανικά. Συνεχῶς δὲ ἔλεγε γιὰ τὴν ὄργη σὰν ἕνα μέσον γιὰ νὰ ρυθμισθοῦν κάθε μιὰ καὶ ὅλες οἱ φιλονικίες, «δὲν εἶναι ἐδῶ τὸ ἀληθινὸ πνεῦμα τοῦ Εὐαγγελίου». Ἐπρόκειτο νὰ δείξῃ ποῖο εἶναι τὸ ἀληθινὸ πνεῦμα, ὅταν τὸ 1708 ἡ ἀρχιεπισκοπὴ του στὸ Combray ἦτο τὸ μέρος ὅπου διεδραματίσθησαν μάχες στὸν πόλεμον τῆς Ἰσπανικῆς διαδοχῆς, τότε πού ἦταν σὲ ὄλην τὴν ἐν-

τασιν μεταξὺ τῆς Γαλλίας καὶ τῶν περισοτέρων Εὐρωπαϊκῶν Χωρῶν. Ἐκείνη τὴν ἐποχὴ ὁ Γάλλος διδάσκαλος—ὁ ὁποῖος εἶχε κάποτε γράψῃ στὴν Mme de Maintenon γιὰ τὴν ἀνάγκη πού ἔχει κάθε χριστιανὸς νὰ κἀνῃ τὴν καρδιά του τόσο μεγάλη σὰν τὸν ὠκεανὸν, ἔτσι ὥστε ὅλη ἡ ματαιότης, ὑπερηφάνεια καὶ μικρότης, νὰ μποροῦν νὰ πνιγοῦν σὲ αὐτόν—ὑπηρετοῦσε κατὰ τὸν ἴδιον τρόπο τοὺς ἄνδρες καὶ τῶν δύο παρατάξεων τῆς διαμάχης. Μετέτρεψε τὸ μεγάλο ἐπισκοπικὸ παλάτι καὶ τὰ δωμάτια διδασκαλίας σὲ νοσοκομεῖα, ἔτρεχε καὶ φρόντιζε τοὺς πληγωμένους αὐτοπροσώπως, ἔβλεπε ἀπὸ τὴν συγκομιδὴ τῶν κτημάτων του στὸν στρατὸ, πῆγαινε κατευθεῖαν στὸ πλευρὸ τοῦ ἑτοιμοθανάτου, ἀνακούφιζε ὅσο μπορούσε καλὰ αὐτοὺς πού ὑπέφεραν στὴν αἵματοβαμμένη πεδιάδα τοῦ Malplaquet.

Ὁ Fénelon εἶναι τὸ πλέον ἀκηλίδωτον στολίδι τῆς Χρυσῆς Ἐποχῆς τῆς Γαλλίας. Τὸ ὄνομά του εἶναι τόσο λαμπρὸ στὶς καλὰς τέχνες, ὅσο στὴν ἐκπαίδευσιν καὶ διακυβέρνησιν. Γιὰ τὸ εἰδικὸ ἔργον τῆς διαπαιδαγωγήσεως τοῦ δελφίνου ἔγραψε τὰ δικά του ἔγχειρίδια. Ἡ φράσις ad usum Delphini (γιὰ τὴν χρῆσιν τοῦ Δελφίνου) κατέληξε νὰ σημαίνῃ ἐκείνο τὸ ὁποῖον ἔχει γίνῃ γιὰ κάποιον εἰδικὸ σκοπὸ. Les Dialogues de Morts (οἱ διάλογοί του μεταξὺ τῶν ἀποθανόντων) ἐπενοήθησαν μὲ τὴν ἰδέαν τῆς ὑποταγῆς καὶ ὑπηρεσίας τῆς πολιτικῆς στὴν χριστιανικὴ ἠθικὴ παρουσιάζων φανταστικὰς συζητήσεις μεταξὺ ἱστορικῶν προσωπικότητων ἐδίδασκε ἱστορία καὶ ἠθικὰ μὲ παραδείγματα καὶ ὄχι μὲ διδάγματα. Ἐτσι ἔφτιαξε τὰ περίφημά του διηγήματα γραμμένα εἰς τὸ στυλ τοῦ Renault. Τὸ ἀντικείμενον τοῦ πολιτικοῦ μυθιστορήματος Télémaque, τοῦ ὁποῖου τὸ θέμα εἶναι ἡ ἀναζήτησις τοῦ Ὀδυσσεὺς ἀπὸ τὸν γιὸν του, ἐπρόκειτο νὰ σχηματίσῃ ἀξέχαστα στὸ μυαλὸ τοῦ πρίγκηπος τὴν πεποιθῆσιν ὅτι οἱ βασιλεῖς ὑπάρχουν γιὰ τὸ καλὸ τῶν ὑπηκόων τους, ὄχι οἱ ὑπήκοοι χάριν τῶν βασιλέων.

Οί καρποί της ζωής και διδασκαλίας του Fénelon περέμειναν άνυπολόγιστοι. Ἡ μεγάλη του άλληλογραφία είναι υπέροχη γιά τόν πλοῦτο τοῦ περιεχομένου της καί τήν δύναμι έκφράσεως ὄχι μόνο τῶν φυσικῶν ἀλλά καί ὑπερφυσικῶν ἀληθειῶν. Ἀπό τήν ἐπαναστατική του «Πραγματεία ἐπί τῆς Ἑκπαίδεψεως τῶν κοριτσιῶν» (γραμμένη γιά τήν Δούκισσα τῶν Beauvilliers, ἡ ὁποία τόν εἶχε συμβουλευθῆ γιά τήν ἀνατροφή τῶν πολλῶν κοριτσιῶν της) καί διά τῆς ἀξιοσημειώτου ἐπιτυχίας του σάν σοφός σύμβουλος τοῦ δελφίνου, μέχρι τοῦ μεγάλου του «Γράμματος πρὸς τήν Ἀκαδημία» τὸ 1714, ὁ Fénelon ἔδειξε πράγματι ὅτι ἦτο ἕνας ἀληθινός μέγας παιδαγωγός. Ὑπέδειξε τὸν πραγματικὸ κίνδυνον στή θεληματικὴ παραμέλησι τῆς ἐκπαίδεψεως τῶν κοριτσιῶν—ὁ κίνδυνος ἐτέθη ἐνώπιον τοῦ *vide d' esprit* (τοῦ κενοῦ πνεύματος) κατὰ τοῦ ὁποίου εἶχε προειδοποιήσει εἰς τὰ πρῶτα του παιδαγωγικά συγγράμματα. Ἐδῶ εἶχε τοποθετήσει τὸν πρῶτο νόμο γιά τὸν διδάσκαλον «Κάνε τὰ μαθήματά σου διασκεδαστικά, ἐλκυστικά· περιόρισε τοὺς κανόνες εἰς τὸ ἐλάχιστον».

Τὸ «Γράμμα πρὸς τήν Ἀκαδημία» τοῦ Fénelon τάσσεται μαζί με τήν «Ποιητικὴ Τέχνη» τοῦ Boileau. Ἐνῶ ὁ Fénelon ἔδωσε μεγαλύτερη προσοχὴ στή σκέψι καί στὰ συναισθήματα τοῦ ἀτόμου πρὸς τὸν Boileau, τὸ περίφημο «Γράμμα» του τὸν δείχνει σάν νὰ παίρνῃ τήν θέσι του με τοὺς ἀρχαίους, ὄχι με τοὺς μοντέρνους εἰς ἐκείνες τίς «ἀληθινὰ κρυστάλλινες» σκέψεις ἐπὶ τῆς γραμματικῆς, ρητορικῆς, ποιήσεως καί ἱστορίας. Ἀλλὰ αὐτὰ τὰ θέματα εἶναι μόνον τὸ ἐξωτερικὸ ἐκείνων εἰς τὰ ὅποια ἀνεφέρετο ὁ Fénelon στὸ γράμμα του. Ἐκεῖνο, γιά τὸ ὁποῖο πράγματι ὠμιλοῦσε, ἦτο ἡ πρωταρχικὴ ἀνάγκη γιά τήν ὀλοκλήρωσι τῆς πολιτικῆς, θρησκείας καί λογοτεχνίας. Ὑπεστήριζε ὅτι αὐτὰ εἶναι διαφορετικὲς ὕψεις ἐνὸς ὀλοκληρωμένου χριστιανικοῦ πνεύματος.

Τὸ κεφάλαιο ἐπὶ τῆς γραμματικῆς στὸ ἐποχιακὸ του «Γράμμα» ἀσχολεῖται με τὴν ἀνάγκη ποῦ ὑπάρχει διά τὴν ἀπλοποίησι τοῦ συντακτικοῦ τῆς γλώσσης, διά τὴν αὔξησιν τῶν εὐχρήστων συνωνύμων, τὴν ἐφεύρεσιν νέων μορφῶν λέξεων, ὅλα εἰς τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ ὑπερόχου δημιουργικοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος. Εἰς τὴν «ρητορικὴν» ὁ χριστιανὸς διδάσκαλος καλεῖ διά ἀπλοποίησιν καί εἰλικρίνειαν, καθὼς συζητεῖ γιά τὴν σχέσιν ποῦ πρέπει νὰ ὑπάρχη μεταξὺ τοῦ ἀτόμου καί τῆς κοινωνίας. Στρεφόμενος πρὸς τὴν ποίησιν δηλώνει ὅτι τὸ ἰδεῶδες ποίημα πρέπει νὰ εἶναι ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον περιβάλλει μιὰ ὁμορφία τόσο φυσικὴ, οἰκεία καί ἀπλή, ἡ ὁποία ἐνῶ συναρπάζει ποτὲ δὲν ἐκπλήττει τὸν ἀναγνώστη. Τὸ κεφάλαιον ἐπὶ τῆς ἱστορίας εἶναι τόσο μοναδικὸ ὅπως ἦτο καί ἐπίκαιρο. Ἡ Ἱστορία σύμφωνα με αὐτὸν τὸν θεατὴ ὄλων τῶν ἐποχῶν καί ὅλης τῆς ὑπάρξεως μετέχει τῆς φιλοσοφίας, προσφέροντας μιὰ ἱκανοποιητικὴ ἐρμηνεία τῶν αἰτίων εἰς τὴν μελέτη τῶν θεσμῶν καί τῶν τροποποιήσεών τους· ἀλλὰ πρέπει ἐπίσης νὰ μετέχη στὴν λογοτεχνία ζωντανεῦοντας τοὺς χαρακτήρες, ἔθιμα καί γεγονότα. Ἡ Ἱστορία στὴν πραγματικότητά πρέπει ἔτσι νὰ γράφεται ὥστε νὰ συμμορφώνεται με τοὺς νόμους τῆς φιλολογικῆς συνθέσεως. Ὅσον ἀφορᾷ τὴν λογοτεχνία, ὁ τριπλοῦς της σκοπὸς εἶναι νὰ ἐξυπηρετῇ τὴν πολιτεία, νὰ μαντεύῃ τὴν ἀλήθεια καί τὴν ἀνθρώπινη γνῶσιν—ἀλλὰ τὸ ἴδιο τὸ ἄτομο ἐξακολουθεῖ νὰ εἶναι τὸ σημεῖον τῆς ὑποστηρίξεως τοῦ διδασκάλου.

Ὁ Fénelon ἐπῆρε τὴν θέσιν του με τοὺς ἀρχαίους, ἀλλὰ μόνον με τὴν θεωρητικὴν του ἀντιμετώπισιν τῶν αἰώνιων ἀληθειῶν τῆς φιλοσοφίας καί θρησκείας. Ἀπὸ αὐτὴν τὴν ἄποψιν οἱ ἰδέες τοῦ Fénelon δὲν ὁμοιάζουν με κανενὸς τόσο πολὺ ὅσο με ἐκεῖνες ποῦ διευτυπώθησαν ἀπὸ τὸν ἐκλιπόντα Canon Bernard Iddings Bell εἰς τὴν «Κοινὴν ἀντίληψιν ἐπὶ τῆς Ἑκπαίδεψεως» (1928). «Ἐάν πάντοτε ἐχρειάζετο μιὰ ὁδηγία ὑγιοῦς ἐκπαίδεψεως,

διατυπωμένη σὲ μιὰ πρότασι, θὰ ἦτο δύσκολο νὰ σκεφθῆς μιὰ καλύτερα ἀπ' αὐτήν: «Ψάξε γιὰ τοὺς πεινασμένους καὶ ἐφοδίασέ τους μὲ τροφή». Ἐδῶ πράγματι ὑπάρχει μιὰ ἀρχὴ τὴν ὁποίαν δὲν πρόσεξαν ἀπ' ἀρχῆς ὅλοι οἱ παιδαγωγοί: Τὸ νὰ ἀνατρέψῃς σύμφωνα πρὸς τὸν ρόλον γιὰ τὸν ὁποῖον, σὰν παιδαγωγός, εἶσαι προωρισμένος. Καὶ ὁ Fénelon καὶ ὁ Canon Bell ἤθελαν νὰ κάνουν τὴν ἐκπαίδευσι τόσο προσηρμοσμένη στὴν μελλοντικὴ σταδιοδρομίαν τοῦ ἀτόμου ὅσο καὶ θελκτικὴ. Διότι ἐὰν ἡ καλλιεργημένη ζωὴ πρόκειται νὰ εἶναι καρποφόρος, ὅπως ἔπρεπε νὰ εἶναι, πρέπει νὰ ὀδηγῆ ἀκριβῶς εἰς ἓνα πρᾶγμα: στὴν ἰκανότητα νὰ κρίνῃς ὀρθῶς στὶς ἐκάστοτε περιπτώσεις. Γιὰ τὸν παιδαγωγὸν αὐτὸ σημαίνει νὰ βοηθήσῃ τὴν φύσιν νὰ ἐλέγξῃ, ὅταν εἶναι ἀπαραίτητο, καὶ ὑπεράνω ὅλων νὰ τρέφῃ τὸ πνεῦμα τοῦ ἀτόμου.

Ποτὲ δὲν διέφυγε ἀπὸ τὴν ἀντίληψιν τοῦ θεολόγου τοῦ 17ου αἰῶνος ἡ ἀνάγκη γιὰ τὴν συγκεκριμένη μᾶλλον, παρὰ ἀπλῶς καὶ μόνον ἀφηρημένη, παρουσίαν τῆς ἀληθείας. «Ἡ πραγματεία ἐπὶ τῆς ὑπάρξεως τοῦ Θεοῦ» παρουσιάζει τὸν Θεὸ νὰ εἶναι προσωπικός, σὰν κάποιος ποῦ δὲν εἶναι σχεδὸν ποτὲ τὸ πνεῦμα τοῦ σύμπαντος σύμφωνα πρὸς τὴν ἀντίληψιν τοῦ Σπινόζα· ἀλλὰ ὅπως ὁ Ἑρρίκος ἐπρόκειτο ἀργότερα νὰ τρα-

γουδήσῃ, σὰν κάποιος ποῦ εἶναι ὁ Φίλος πίσω ἀπὸ τὰ φαινόμενα:

Τὸν βλέπομε νὰ ἔρχεται καὶ τὸν
ξέρομε δικό μας,
Αὐτὸν ποῦ μὲ τὸ φῶς τοῦ ἡλίου
Του καὶ τὶς καταγιγίδες Του
Μεταμορφώνει ὅλο τὸ καρτερικὸ
χῶμα σὲ λουλούδι.

Ὅταν εἰς ἓνα ἀπὸ τὰ γράμματά του ὁ Fénelon προσδιώρισε τὴν ἀληθινὴ ταπεινοφροσύνη σὰν τὴν ἐπίγνωσιν τῆς παντελοῦς μηδαμινότητος τοῦ πλάσματος ἔναντι τοῦ Θεοῦ, ἐπρόσθεσε: «ὦ! πόσο ὁ Θεὸς ἀγαπᾷ ἐκείνους ποῦ ἔρχονται μὲ θάρρος πρὸς Αὐτὸν μέσα στὰ θρώμικα, κουρελιασμένα τους ροῦχα καὶ ζητοῦν, σὰν ἀπὸ ἓνα Πατέρα, κάποιον ροῦχο ἀντάξιο Αὐτοῦ!». Γνωρίζων ὁ Fénelon ὅτι «οἱ διαλογισμοὶ μας ἐὰν κάτι ἀξίζουν, δὲν εἶναι οἱ καρποὶ τῶν ἀποκλειστικῶν δικῶν μας σκέψεων, ἀλλὰ τοῦ Θεοῦ», ἐγινώριζε ἐπίσης τὴν χαρὰν τοῦ νὰ εἶναι ἰκανὸς νὰ ἀντιλαμβάνεται τὰς σκέψεις τοῦ Θεοῦ γι' αὐτὸν καὶ νὰ βλέπῃ τὸ καθοδηγητικὸ χέρι τοῦ Θεοῦ, ὄχι μόνον στὶς προσωπικὰς μας ἱστορίας, ἀλλὰ στὴ δημιουργίαν καὶ στὴ συντήρησιν ὅλου τοῦ κόσμου. Τὸ καθῆκον τοῦ Fénelon ὡς διδασκάλου ἀνθρώπων ἦταν νὰ ζωντανέψῃ ἀνάμεσα στοὺς ἀνθρώπους αὐτὸ τὸ ἔργον τῆς θείας Προνοίας.

M. WHITCOMBLESS

Μετάφρ.: Ν. Θεοφίλου.

ΑΠΟ ΤΗΝ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΙΝΗΣΙ ΣΤΟ ΕΞΩΤΕΡΙΚΟ

ΠΡΩΤΟ ΕΞΑΜΗΝΟ 1965

Θυμάμαι πρὶν ἀπὸ ἀρκετὰ χρόνια ἓνα ποίημα στὶς «Ἀκτίνες» μὲ κεντρικὸ μοτίβο τὸν στίχο: «τὴν ἱστορία τὴν γράφουν μόνο οἱ χριστιανοί». Τὴν φράσι αὐτὴ τὴν θυμήθηκα ρίχνοντας μιὰ ματιὰ στὸν ἀπολογισμό τοῦ πρώτου ἐξαμήνου τοῦ 1965.

Περίεργο, θὰ πῆ κανεὶς. Τί σχέσι ἔχουν οἱ χριστιανοὶ μὲ τὰ ἐπιτεύγματα (ἐπιστημονικὰ καὶ πολιτιστικὰ) τοῦ κρισίμου αὐτοῦ ἐξαμήνου; Θὰ μπορούσε κανεὶς νὰ μιλήσῃ γιὰ τὸ πῆδημα στὸ διάστημα καὶ γιὰ ἄλλα παρόμοια κατορθώματα τῆς περιόδου αὐτῆς, ἀλλὰ οἱ χριστιανοί... τί ἔκαμαν αὐτοί;

Καὶ ὅμως, ἂν ἐξετάσῃ κανεὶς ἐρευνητικώτερα τὸ πνευματικὸ ὁδοιπορικὸ τῆς ἐν λόγῳ ἐξαμηνίας, θὰ ἰδῆ ὅτι τὰ ὀνόματα ποὺ κυριαρχοῦν κατὰ τὸ χρονικὸ αὐτὸ διάστημα εἶναι τὰ ὀνόματα ἐκείνων ποὺ πιστεύουν μὲ ὄλο τους τὸ εἶναι στὸ ὑπερφυσικὸ, ποὺ ὑψώνονται πάνω ἀπὸ τὴν ὕλη καὶ ἐμπνέονται πραγματικὰ ἀπὸ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ.

***

Ἄλθερτος Σθάϊτσερ. Μὲ τὴν αὐγὴ τοῦ 1965 ἓνα ὀγκῶδες βιβλίον 450 σελίδων ἐκυκλοφόρησε στὸ Παρίσι (ἔκδοσις Cerf) μὲ τὸν τίτλο «τὸ Εὐαγγέλιον τῆς εὐσπλαχνίας». Τὸ συλλογικὸ αὐτὸ ἔργο εἶναι ἓνα ἐπίσημο ἀφιέρωμα στὰ 90 χρόνια τοῦ μεγαλύτερου ἀνθρωπιστοῦ τοῦ αἰῶνος μας. 35 διανοούμενοι διαφόρων χωρῶν καὶ ἰδεολογιῶν, ἀπὸ τὸν ἀσθῶ Πιέρ καὶ τὸν πατέρα Πίρ (βραβεῖον Νόμπελ τῆς Εἰρήνης) μέχρι τὸν πρύτανη τῶν καρδινάλιων Τισερὰν καὶ τὸν πρόεδρο τῶν

Γάλλων Προτεσταντῶν Μπενιέ, ἀπὸ τοὺς ἀκαδημαϊκοὺς Ντανιέλ Ρὸς καὶ Ζὰν Γκιττὸν μέχρι τὸν Τόμας Μέρτον καὶ ἓνα ἀδελφὸ τοῦ Ταϊζέ, συνεργάζονται στὸν τόμον αὐτὸν γύρω ἀπὸ τὴν ὑψηλόκορμη αὐτὴ δρῦ, ἡ ὁποία ἔδωσε τὴν μαρτυρία τῆς ζωντανῆς ἀγάπης στὸν αἰῶνα τῶν μεγάλων πολέμων. Τὰ 50 χρόνια τοῦ ἀγῶνος τοῦ Σθάϊτσερ στὴν καρδιά τῆς Ἀφρικῆς θάζουν συγχρόνως καὶ μιὰ ἀνεξίτηλη σφραγιδα πνεύματος στὴν ὕλιστικὴ ἐποχὴ μας. Πρὶν ἀπὸ μισὸν αἰῶνα ἡ καρδιά τῆς Ἀφρικῆς ἐσήμαινε ζουγκλα. Σήμερα στὴν καρδιά τῆς ζουγκλας, ὑπάρχει τὸ Λαμπαρενέ, τὸ χωριὸ τῆς πιὸ φεγγοθόλου ἀγάπης. «Ένας γιατρός καὶ θεολόγος καὶ πάστωρ γράφει ἐκεῖ κάτω, στὸ πιὸ ἀπίθανο σημεῖο τῆς ὕδρογειοῦ, τὸ σύγχρονο εὐαγγέλιον τῆς εὐσπλαχνίας. Ἄλλ' ἄς μὴ ξεχνᾶμε ὅτι τὸ ἔπος Σθάϊτσερ ξεκίνησε ἀπὸ τὴν πιὸ τρομερὴ φράσι τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ—ὅπως τὸ ὁμολογεῖ ὁ ἴδιος—«ἐκεῖνος ποὺ θέλει νὰ φυλάξῃ τὴν ζωὴν του θὰ τὴν χάσῃ, ἐνῶ ἐκεῖνος ποὺ θυσιάζει τὴν ζωὴν του γιὰ μένα καὶ τὸ εὐαγγέλιον, θὰ τὴν σώσῃ» (Κατὰ Μάρκον 14' 35).

Μάρτιν Λοῦθερ Κίνγκ. Ἐὰν ἀνάμεσα στοὺς μαύρους τῆς Ἀφρικῆς πρωταγωνιστὴ ὁ γηραιὸς πάστωρ Σθάϊτσερ, στὸν ἀγῶνα τῶν μαύρων τῆς Ἀμερικῆς ἡγεῖται ὁ νεαρὸς πάστωρ Κίνγκ. Λευκὸς ἐκεῖνος, μαύρος ἐτοῦτος. Εὐρωπαϊκὸς ὁ πρῶτος, Ἀμερικανὸς ὁ δευτέρος. Τοὺς ἔνωσε καὶ τοὺς δύο τὸ εὐαγγέλιον τῆς εὐσπλαχνίας. Ὁ Κίνγκ δὲν ἀρκεῖται νὰ τὸ κηρύττῃ στὴν ἐκκλησία τῆς ἐνορίας του. Ἐβγήκε στὸ πεζοδρόμιον, ἔγινε πρα-

γματικός ποιμήν τῶν ἀπολωλότων προβάτων. Τὸ εὐαγγέλιο τοῦ ἀμβωνος τὸ ἔκανε πλακάτ κατὰ τῶν φυλετικῶν διακρίσεων. Τὸ σύνθημα τοῦ Παύλου «οὐκ ἔστι Ἰουδαίος οὐδὲ Ἕλληνας, οὐκ ἔστι δοῦλος ἢ ἐλεύθερος... πάντες γὰρ ὑμεῖς εἰς ἓστε ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ» (Πρὸς Γαλάτας γ' 28), τὸ μετουσίωσε ὁ Κίνγκ σὲ κοινωνικὸ ἀγῶνα. Γι' αὐτὸν τὸν λόγο ἐπῆρε πρὶν ἀπὸ λίγους μῆνες τὸ θρασεῖο Νόμπελ τῆς εἰρήνης. Πραγματικά, δὲν ὑπάρχει ἴσως ὠραιότερη καὶ πιὸ πρωτότυπη εἰκόνα ἀπὸ αὐτὴν: ἓνας νεαρὸς Ἀμερικανὸς, ἓνας μαῦρος πάστωρ τοῦ Νέου Κόσμου νὰ ἀγωνίζεται γιὰ τὴν ἐφαρμογὴ τοῦ εὐαγγελίου τῆς ἰσότητος στὸ 1965!

Βιργίλιος Γκεοργκίου. Ἐνα ἀπὸ τὰ ἀξιολογώτερα πνευματικὰ γεγονότα τοῦ ἐξαμήνου στὰ γαλλικὰ γράμματα ἦταν τὸ νέο βιβλίον τοῦ Β. Γ.: «Ἀπὸ τὴν 25ην ὥρα στὴν αἰωνία ὥρα». Εἶναι γνωστὸ ὅτι ὁ συγγραφεὺς του, ὁ ὀνομαστὸς Ρουμάνος λογοτέχνης, ἀφοῦ μὲ τὸ βιβλίον του «εἰκοστὴ πέμπτη ὥρα» ἐζωγράφησε τὸ ἀγχῶδες δράμα τοῦ τραγικοῦ ἀνθρώπου τῆς ἐποχῆς μας, πρὶν ἀπὸ δύο χρόνια ἔγραψε ἓνα ἄλλο βιβλίον... μὲ τὴν ζωὴ του! Ἔγινε ἱερεὺς σὲ μιὰ ὀρθόδοξη ἐκκλησία στὸ Παρίσι. Τώρα, στὸ νέο του ἔργο, ποῦ ἀναφέραμε παραπάνω, ἐξηγεῖ τοὺς λόγους τῆς μεγάλῃς του ἐκείνης ἀποφάσεως. Ὁ πόθος του εἶναι πλέον ὄχι ἀπλῶς νὰ γράφῃ, ἀλλὰ νὰ ἱεουργῇ. Νὰ προσφέρῃ τὴ μεγαλύτερη θυσία ἐπάνω στὴν ἁγία Τράπεζα. Καὶ ἐκεῖ νὰ ἀνακαλύπτῃ τὸ ἀνερμήνευτο μυστήριον τῆς παρουσίας τοῦ φιλανθρώπου Θεοῦ ἐν μέσῳ ἡμῶν. Ἡ σπουδαιότερη πράξις τοῦ ἀνθρώπου ἐπὶ τῆς γῆς εἶναι νὰ ψάλλῃ τὸν χερουβικὸ ὕμνον μὲ τοὺς ἀγγέλους καὶ νὰ προσφέρῃ Αἷμα Χριστοῦ στοὺς κουρασμένους στρατοκόπους τῆς γῆς.

Ἐάν οἱ τρεῖς παραπάνω ἐργάται τοῦ πνεύματος ἐξακολουθοῦν νὰ δίνουν τὴ μαρτυρία τῆς πίστεως μὲ τὴν ζωὴ τους, ἰδοὺ καὶ τρεῖς ἄλλοι ποῦ φεύγοντας ἀπὸ τὸν κόσμον αὐτὸ μᾶς ἐκληροδότησαν τὴν ἴδια παρακαταθήκη.

Τ. Σ. Ἐλιοτ. Μὲ τὸ ἄνοιγμα τοῦ νέου χρόνου ἔφυγε ἀπὸ τὸν κόσμον ὁ κορυφαῖος αὐτὸς Ἄγγλος καὶ Χριστιανὸς ποιητής. Εἶναι ἰδιαίτερα χαρακτηριστικὸ ὅτι ὁ τόσο μοντέρνος στὴν τέχνη του ὑπῆρξε τόσο χριστιανὸς στὴν καρδιά του. Δὲν ξεκίνησε θέβαια ἀπὸ τὴν πίστι. Ξεκίνησε ἀπὸ τὴν «Ἐρημη χώρα» —κάτι ποῦ σὰν νὰ θυμίζῃ τὴν «εἰκοστὴ πέμπτη ὥρα». Ἀλλὰ τὸ ἀδιέξοδο τῆς ἔρημης χώρας ὠδήγησε τὸν Ἐλιοτ στὴν ἀναζήτησι τῆς πηγῆς, ποῦ θὰ ἔδινε τὸ ἀπαραίτητο νερὸ γιὰ τὴν ἀναζωογόνησί της. Ἡ πνευματικὴ ξεραῖλα καὶ στεριότητα της μόνο μὲ τὴν ἐπιστροφή στὴν θρησκεία τῶν πατέρων του θὰ μπορούσαν νὰ ξεπεραστοῦν. Ἔτσι ὁ ἀνήσυχος ποιητὴς ἔγινε πιστὸ μέλος τῆς Ἐκκλησίας, ἐδόθηκε ἀνεπιφύλακτα στὴν ἀγκαλιὰ τοῦ Θεοῦ. Ἀπὸ τὴν ὀδύνη τῆς χωρὶς Θεὸν «ἔρημης χώρας» ἐθάδισε πρὸς τὴν «Ἰδέα μιᾶς χριστιανικῆς κοινωνίας» καὶ τὴν ἔννοια τῆς τέχνης σὰν διακονίας τοῦ Λόγου καὶ ὑπηρεσίας τῆς Ἀλήθειας. Μπορεῖ νὰ μὴ ἔγινε ἱερεὺς, ὅπως ὁ Γκεοργκίου, ἀλλὰ κάθε μέρα σχεδὸν παρακολουθοῦσε τὴν θεία λειτουργία καὶ ἡ τέχνη του ἐνεπνέετο ἀπὸ τὸ θυσιαστήριον. «Μόνον ὅποιος ἐγνώρισε τὴ νύχτα τῆς Γεθσημανῆ καὶ δέχθηκε τὴν θυσία τοῦ Γολγοθᾶ—ἔγραφε—ἢ μπορεῖ ν' ἀναστηθῇ στὸ φῶς καὶ τὴν χαρὰ τῆς πραγματικῆς δημιουργίας».

Ντὰγκ Χάμμερσκελντ. Εἶναι πασίγνωστο τὸ ὄνομα τοῦ γενικοῦ αὐτοῦ γραμματέως τῶν Ἠνωμένων Ἐθνῶν, ποῦ σκοτώθηκε σὲ ἀεροπορικὸ δυστύχημα στὴν Βόρειο Ρωδαισία τὸ 1961. Λίγες μέρες μετὰ τὸ δυστύχημα βρέθηκε στὸ διαμέρισμά του τὸ χειρόγραφο πνευματικὸ του ἡμερολόγιον. Τὸ σπουδαιότατον αὐτὸ κείμενον, ποῦ δημοσιεύθηκε πέρυσι καὶ τώρα μεταφράζεται σὲ διάφορες γλῶσσες, εἶναι μιὰ φωνὴ ἐκ θαθέων, ποῦ ἀποκαλύπτει ὅτι ὁ ἀμερόληπτος μεσολαβητὴς τῶν διεθνῶν κοινωνικοπολιτικῶν διενέξεων ἦταν ἓνας μουσικοπαθὴς νοσταλγὸς τοῦ Θεοῦ. Τὸ ἡμερολόγιον αὐτὸ εἶναι ἓνα «κατάστιχον τῶν συνομιλιῶν του μὲ τὸν ἑαυτὸν καὶ μὲ τὸν Θεόν». Περιέχει στοχασμοὺς, προσευχάς, ρητὰ τῆς Γραφῆς. Ὅπως ἐση-

μειώθηκε, ὁ Χάμμερσकेλντ κατάρθρωσε νὰ συνδυάσῃ ἐπιτυχῶς τὴν ἐσωτερικὴ μυστικὴ θεωρία μὲ μιὰ ζωὴ ἀκαταπονήτου δραστηριότητος. Στὴ θαθεῖα θρησκευτικὴ του προσήλωσι ὀφείλεται μεγάλο μέρος τῆς καταπληκτικῆς του ἀποδοτικότητος στὸ ρόλο τοῦ γενικοῦ γραμματέως στὸν Ο.Η.Ε. "Ἐνοιωθε ὅτι δὲν χρεωστᾶ νὰ ὑπηρετήσῃ τὴν Ἀνατολὴ ἢ τὴν Δύσι παρὰ μόνον τὸν Κύριο. Τὴν ἐπαύριο τοῦ θανάτου του στὸ δωμάτιό του, στὴν Λεοπολντβίλλ, θρέθηκε ἓνα βιθλίο: ἦταν ἡ «Μίμησις τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ»!

Τζὼν Κέννεντυ. Τὸ ἐξάμηνο ποῦ μᾶς πέρασε—ἓνα χρόνο καὶ πλεόν μετὰ τὸν θάνατο τοῦ γενναίου—ὑπεγράμμισε ποικιλοτρόπως τὴν πνευματικὴ θεμελίωσι τῆς ζωῆς του καὶ τοῦ ἀγῶνος του. Ἄρθρα, βιθλία, διαλέξεις, ἐκθέσεις καὶ ὁποιοδήποτε ἄλλο ὕλικό ἐπιστοποίησαν ὅτι ἡ ἀπλότης καὶ ἡ εἰλικρίνεια, ἡ καλωσύνη καὶ ἡ τιμιότης του, ἡ δημοκρατικότης καὶ ἡ σταθερότης του ὠφείλοντο στὶς χριστιανικὲς του θάσεις, στὸν πηγαῖο καὶ γνήσιο Χριστιανισμό του. Ἦταν πραγματικά ὁ ἄνθρωπος τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῆς οἰκογενείας, καὶ γι' αὐτὸ ἔγινε ὁ ὑπέρτης τῆς ἀνθρωπότητος. Ἐπίστευε ὅτι «ἐδῶ στὴ γῆ τὸ ἔργο τοῦ Θεοῦ πρέπει πράγματι νὰ γίνῃ καὶ δικό μας ἔργο», ὅπως διεκήρυξε στὶς 20 Ἰανουαρίου 1961. Καὶ γι' αὐτὸ, ὅπως εἶπε ἓνας ἀμερικανὸς γεροισιαστῆς στὴν γερουσία κατὰ τὸν θάνατό του, «ἐὰν ὑπῆρξε ποτὲ στιγμή, κατὰ τὴν ὁποῖαν οἱ Ἀμερικανοὶ θὰ ἔπρεπε νὰ προσευχηθοῦν, αὐτὴ εἶναι ἡ στιγμή». Κι' αὐτὸ τὸ κατάλαβε θαθεῖα ὄχι μόνον ἡ Ἀμερικὴ, ἀλλὰ καὶ ἡ ἀνθρωπότης.

Ἀλέξανδρος Φλέμινγκ —
Τεγιάρντε Σαρντέν. Ἡ δεκαετία ἀπὸ τὸν θάνατο τῶν δύο αὐτῶν μεγάλων ἐρευνητῶν μᾶς φέρνει στὸ προσκίηνιο δύο κολοσσούς τοῦ αἰῶνος μας. Τὸ χαρα-

κτηριστικὸ καὶ ἐδῶ εἶναι τὸ ἴδιο, ὅπως καὶ στοὺς προηγουμένους. Ὁ πρῶτος δὲν εἶναι μόνον ὁ ἐφευρέτης τῆς πενικιλίνης, ἀλλ' ὁ ἄνθρωπος, ὁ ἀνιδιοτελής καὶ ἀνώτερος, ὁ φιλόανθρωπος, ὁ κύριος. Καὶ ὁ δεύτερος δὲν εἶναι μόνον ὁ ἐρευνητῆς τῶν παλαιοντολογικῶν σηλαίων, ἀλλὰ καὶ ὁ προφήτης τοῦ αἰῶνος μας, ἡ ἀκόρεστη μεταφυσικὴ ψυχὴ. Εἶναι ἐκπληκτικὸ ὅτι ἓνας ἱερεὺς, ἓνας ἱερομόναχος τοῦ τάγματος τοῦ Ἰησοῦ, χωρὶς νὰ χάσῃ ἢ νὰ μειώσῃ τὴν θαθεῖα κι' εὐλαθικὴ του πίστι, ἔκανε τὶς τολμηρότερες διατυπώσεις γιὰ τὴν δομὴ καὶ ἐξέλιξι τοῦ ὕλικου σύμπαντος. Ἐὰν ὁ Ἀλοσάτος πάστωρ στὰ δάση τῆς Ἀφρικῆς γράφῃ τὴν ἱστορία τοῦ χριστιανικοῦ ἀνθρωπισμοῦ στὴν πράξι, ὁ Γάλλος Ἰησοῦϊτης ἔγραψε στὶς μακρὲς περιηγήσεις του στὴν Ἄπω Ἀνατολὴ τὶς πιὸ δυνατὲς σελίδες γιὰ μιὰ σύγχρονη ἐπιστημονικὴ καὶ πνευματικὴ ἐρμηνεία τοῦ μυστηρίου τοῦ κόσμου.

***

Δὲν εἶναι παράδοξο λοιπὸν ὅτι καὶ ἐφέτος τὴν ἱστορία τὴν ἔγραψαν οἱ «χριστιανοί», δηλαδὴ οἱ πιστεύοντες καὶ προσδοκῶντες τὴν βασιλεία τοῦ ζωντανοῦ Θεοῦ. Αὐτοὶ ὑπῆρξαν καὶ πάλιν τὸ ἀλάτι καὶ τὸ προζύμι καὶ τὸ σινάπι, ὅπως εἶχε εἶπει ὁ Ἀρχηγὸς τους. Κι' ἂν ὁ ἀρχικὸς στίχος τοῦ ποιητοῦ φαίνεται κάπως ὑπερβολικός, θὰ μπορούσαμε νὰ τὸν ἐρμηνεύσουμε μὲ τὰ περίφημα ἐκεῖνα λόγια τοῦ Fichte: «Εἶναι γεγονός ἀναντίρρητο, ὅτι ἡμεῖς μὲ ὄλον μας τὸν πολιτισμὸ καὶ μὲ ὄλες τὶς φιλοσοφικὲς ἐκζητήσεις μας θασίζομεθα ἐξ ὀλοκλήρου στὸν Χριστιανισμό καὶ εἴμεθα ἀπαύγασμα αὐτοῦ. Ὁ Χριστιανισμὸς εἰσέδουσε σὲ ὄλον μας τὸν πολιτισμὸ καὶ σὲ ὄλες τὶς ποικίλες μορφές του. Ἐν γένει δὲν θὰ ἤμπορούσαμε νὰ εἴμεθα ὅτι εἴμεθα σήμερα, ἐὰν δὲν προηγείτο μιὰ τέτοια ἰσχυρὰ ἀρχή».

Β. ΕΡΑΣΤΟΣ

Ο ΧΡΗΣΙΑΝΙΚΟΣ ΦΟΙΤΗΤΙΚΟΣ ΚΟΣΜΟΣ

ΑΦΡΙΚΗ

Το νέον ακαδημαϊκόν έτος άρχισε στα περισσότερα πανεπιστήμια τόν Σεπτέμβριον, και για άλλη μιá φορά έδωσε μεγάλες ευκαιρίες για τήν παρουσίαι τής χριστιανικής προσκλήσεως εις τούς φοιτητάς, πολλοί τών όποιων είναι κατ' όνομα χριστιανοί. Στο Ίμπαντάν τής Νιγηρίας τó καλωσόρισμα τών πρωτοετών προσείλκυσε περίπου 400 φοιτητάς. Αυτό ήταν μιá θαυμασία άρχή τής τριμηνίας, ή όποία περιελάμβανε μιάν Ίεραποστολή τόν Νοέμβριον.

Τó περιοδικό «Span» έχει καινούργιο συντάκτη. Η κυρία Lillian Durodola, σύζυγος ένός χειρουργού εις τó πανεπιστημιακόν νοσοκομείον του Ίμπαντάν, ανέλαβε, διαδεχομένη τόν John Holmes, ó όποιος ήτο συντάκτης τά τελευταία τέσερα χρόνια. Η γρήγορη έπιτυχία και μεγάλη κυκλοφορία του «Span» χρωστá πολλά στον John Holmes και τήν σύζυγόν του Paula, ó όποιοι έδούλευσαν πολύ για να τακτοποιήσουν τó ύλικό και να τó κρατήσουν στο ύψηλότερο επίπεδο. Όταν για πρώτη φορά διευτυπώθη ή ιδέα για ένα τέτοιο περιοδικό, ένας ειδικός ειπε ότι ή κυκλοφορία μπορεί να φθάση τις 3.000 μέσα σε λίγα χρόνια. Στην πραγματικότητα μέσα σε ένα χρόνο έφθασε τις 6.000 και από τότε έχει μείνει σ' αυτό τó ύψος. Χρησιμοποιείται τόσοσν από χριστιανούς όσον και από μη χριστιανούς και είχε μεγάλη και ευεργετική έπιρροή.

ΓΑΛΛΙΑ

Οί Γαλλικές Πανεπιστημιακές Βιβλικές Όμάδες (Groupes Bibliques Universitaires) έχουν νέο γενικό γραμματέα, τόν Jean-Marc Taperuoux. Είναι πραγματικά ένα θήμα προόδου τó να έχουν Ευρωπαϊό γενικό γραμματέα—είναι Έλβετός—άλλά έχει ένώπιόν του ένα δύσκολο έργο, αναλαμβάνοντας μετά από τήν μακροχρόνιο και πάρα πολύ σπουδαία ύπηρεσία του Frank Horton. Η όμάς του Στρασβούργου απέκτησε νέον φοιτητικόν κέντρον, τó όποιον έλπίζουν ότι θα άποδειχθῆ ή σπουδαιότερα βοήθεια δια τó έργον εκεί. Τó Στρασβούργον έχει έξελιχθῆ σε ένα μεγάλο πανεπιστήμιο με πολλούς φοιτητάς από άλλας ήπειρους. Τó κέντρον έχει γί-

νει έπωφελές με ένα αξιόλογον τρόπον, ó όποίος τούς ένθαρρύνει να άναζητοῦν τήν πρόδον.

Οί έθνικές κατασκηνώσεις τó καλοκαίρι ήσαν προσεγμένες και πολύ έπωφελείς.

ΧΩΡΕΣ ΤΟΥ ΣΙΔΗΡΟΥ ΠΑΡΑΠΕΤΑΣΜΑΤΟΣ

Κάπου - κάπου έχουμε νέα από όμάδες μελέτης τής Γραφής μεταξύ φοιτητών και άποφοίτων στις χώρες πίσω από τó Σιδηρού Παραπέτασμα. Ένας άφρικανός φοιτητής γράφει από ένα μεγάλο ρωσικό πανεπιστήμιο ότι συναντάται με τόν μόνο άλλο χριστιανό φοιτητή που γνωρίζει—ένα άλλον άφρικανόν—για να ψάλλουν και να διαβάσουν τήν Γραφήν. Πρέπει να υπάρχουν πολλοί άλλοι χριστιανοί φοιτηταί που δέν τó κρίνουν φρόνιμο να συναντώνται και μερικές χώρες του Παραπετάσματος έχουν ένα αξιόλογο σωμα ευαγγελικών χριστιανών φοιτητών στις έκκλησιές.

ΚΟΡΕΑ

Υπάρχει πολλή και καλή ευαγγελική κίνηση μεταξύ τών φοιτητών και τών μαθητών τών γυμνασίων στην Κορέα. Η IVF (Inter - Varsity Fellowship) τής Κορέας δέν είναι πολύ μεγάλη, αλλά ώρισμένες όμάδες που συνδέονται με τις ευαγγελικές έκκλησιές είναι μεγαλύτερες και ή συνεργασία μεταξύ των αυξάνεται. Σε μερικά κέντρα τó έργον είναι εξαιρετικά ισχυρόν. Υπάρχουν έξήντα όμάδες μελέτης τής Γραφής στην περιοχή του Kwongju επί παραδείγματι, στις όποιες είναι έγγεγραμμένοι 700 φοιτηταί του πανεπιστημίου και τών κολλεγίων. Αυτή ή όμάς φοιτητών και άποφοίτων συνηρεί τρεις έργάτες και άποτελεί μιá εξαιρετική ανεξάρτητη ευαγγελική μαρτυρία. Τώρα είναι σε στενή έπαφή με τήν KIVF.

ΒΙΕΤΝΑΜ

Παρά τά συνεχῆ έσωτερικά πολιτικά προβλήματα ή χριστιανική μαρτυρία μεταξύ τών φοιτητών και τών μαθητών τών γυμνασίων προοδεύει στην περιοχή τής Σαϊγκόν. Πολλοί άρχηγοί καλούνται στον στρατό, αλλά έν τῷ μεταξύ έχουν έτοιμασθῆ άλλοι

για να πάρουν την θέσι τους. 'Εάν μπορούσαν να «ζούν ήσυχα και ειρηνικά» θα μπορούσε να περιμένει κανείς γρήγορη διάδοσι του έργου. 'Εν τῷ μεταξύ μοιράζονται πολλά θρησκευτικά φυλλάδια και ημερήσιες συναντήσεις και ομάδες μελέτης της Βίβλου παρακολουθούνται και προσελκύουν πολλούς μη χριστιανούς. Είναι μία εποχή ευκαιρίας σε μία εξαιρετικά δύσκολη ἔθνικη κατάστασι. 'Ασφαλῶς ἀποτελεῖ μία πρόκλησι για μᾶς πού ζοῦμε ειρηνικά και κάνουμε πολὺ λιγώτερα ἀπ' ὅσα ἔχουν κατορθώσει αὐτοὶ οἱ φοιτηταὶ σὲ καιρὸ ἐμφυλίου πολέμου.

PORTSMOUTH

Μᾶς παρουσιάσθηκαν δύο τρόποι για να ἔλθωμε σὲ ἐπαφὴν μὲ νεοφερμένους φοιτητάς. 'Ο πρῶτος ἦτο ἀπὸ πληροφορίες πού πήραμε ἀπὸ τὸ Λονδίνο γιὰ φοιτητάς πού εἶχαν ἔλθει σὲ ἐπαφὴν στὴν διεθνή ἐκστρατεία γιὰ τὴν φιλία στὸ Λονδίνο. Αὐτοὶ οἱ φοιτηταὶ προσεκλήθησαν σὲ μία δεξίωσι ὅπου μπορούσαν νὰ συναντήσουν ἄλλους χριστιανούς φοιτητάς στὸ Portsmouth.

'Ο δεύτερος τρόπος ἦταν σὲ συνεργασία μὲ τὸ Βρετανικὸν Συμβούλιον. 'Ο ὑπάλληλός τους στὸ Portsmouth μᾶς βοήθησε πολὺ καί, παρ' ὅλο πὺ φυσικὰ ἔπρεπε νὰ εἶναι οὐδέτερος σὲ θρησκευτικὰ ζητήματα, ἔδειξε ὀλοφάνηρι συμπάθεια γιὰ τὶς προσπάθειές μας. 'Ετσι ἡ δουλειὰ μας ἦταν πάντοτε γύρω ἀπὸ τὸ Βρετανικὸν Συμβούλιον ὅπου ἐτύχαμε θερμῆς ὑποδοχῆς. Προσπαθήσαμε νὰ συναντήσωμε τοὺς ξένους φοιτητάς πού θρήκαμε ἐκεῖ καὶ τοὺς καλέσαμε στὶς δεξιώσεις μας. 'Επίσης προσεκλήθησαν σὲ δύο τσάγια πού ἔδωσε τὸ Βρετανικὸν Συμβούλιον στὸ τέλος τῶν εἰσαγωγικῶν μαθημάτων δύο τοπικῶν κολλεγιῶν. Οἱ περισσότερες ἀπὸ τὶς ἐπαφές μας ἦταν μὲ τὸ Highbury Technica College, καὶ τὸ Βρετανικὸν Συμβούλιον μᾶς ἔδωσε ἕνα κατάλογο ὅλων τῶν ξένων φοιτητῶν ἐκεῖ. Τοὺς καλέσαμε ὅλους στὴν δεξίωσί μας καὶ περισσότεροι ἀπὸ τριάντα ἦλθαν. Στὴ δεξίωσι προσεβλήθησαν slides ἀπὸ τὸ Portsmouth καὶ μετὰ ἀπὸ τὸν καφέ ἕνας φοιτητῆς ἀπὸ τὴν Κένυα μίλησε γιὰ τὶς ἀντιδράσεις του στὸν ἀγγλικὸ τρόπο ζωῆς μετὰ ἀπὸ δύο χρόνια ἐδῶ, καὶ γιὰ τὶς δυσκολίες πού συναντᾷ ὁ ξένος φοιτητῆς. Εἶπε ἐπίσης πῶς θρήκε τὸν 'Ιησοῦν Χριστὸν φίλον καὶ σύμβουλο.

MANCHESTER

Βρήκαμε ὅτι ἡ ἐπαφὴ μὲ τοὺς πρωτοετείς εἶναι μία ἀπὸ τὶς σπουδαιότερες, ἂν ὅχι ἡ σπουδαιότερα δραστηριότης τῶν

χριστιανικῶν 'Ενώσεων κατὰ τὸ ἀκαδημαϊκὸν ἔτος. Τὸ πρόβλημά μας τὸν περασμένο 'Οκτώβριον ἦτο πῶς νὰ πλησιάσωμε περίπου 3000 πρωτοετείς σκορπισμένους σὲ ὀλόκληρο τὸ Manchester, ὥστε νὰ τοὺς παρουσιάσωμε τὸ μήνυμα τοῦ 'Ιησοῦ Χριστοῦ.

'Η σχεδὸν ἀδύνατος φύσις τοῦ έργου μας μᾶς ἔδειξε ὅτι ἐξαρτώμεθα τελείως ἀπὸ τὸν Θεόν. 'Ετσι τὸ πρῶτο ἀπαραίτητο ἦταν προσευχὴ καὶ πάλι προσευχὴ. 'Αλλὰ εἶδαμε ὅτι ἡ προσευχὴ δὲν μᾶς ἀπήλλασσε ἀπὸ τὴν ὑποχρέωσιν νὰ κάνωμε τὸ ἔργον τοῦ Θεοῦ.

'Εχουμε 9 hall groups καὶ 10 digger' s area groups στὸ Manchester, καὶ οἱ τελευταῖοι ἔχουν τὰ μεγαλύτερα προβλήματα γιὰ νὰ ἔλθουν σὲ ἐπαφὴν μὲ τοὺς πρωτοετείς. Πρῶτον, τὰ ὄρια τῶν digger' s groups εἶχαν κανονισθῆ ὥστε νὰ καλύπτουν ὀλόκληρο τὸ Manchester. 'Επειτα θρήκαμε τὰ ὀνόματα καὶ τὶς διευθύνσεις ὅλων τῶν πρωτοετῶν καὶ τὰ μέλη κάθε ὀμάδος ἄρχισαν τὸ ἔργον: σιωπηλὴ προσευχὴ, ἕνα κτύπημα στὴν πόρτα, μία φιλικὴ συζήτησις καὶ ἀκόμα ἴσως ἡ ευκαιρία νὰ τοὺς παρουσιάσωμε τὸ Εὐαγγέλιον τότε, πρὶν τὸν καλέσωμε σὲ καφέ, λειτουργία ἢ προβολὴταινιῶν. Οἱ περισσότερες ὀμάδες εἶχαν τυπώσει προσκλήσεις πού ἄφηναν σ' αὐτοὺς πού ἐπεσκέπτοντο γιὰ ὑπενθύμισι. Αὐτοὺς πού ἔδειχναν ἐνδιαφέρον τοὺς ἐπεσκέπτοντο πάλι καὶ τοὺς ἔφερναν στὶς συναντήσεις.

'Αξίζει τὸν κόπο νὰ ξεοδέωμε ὅλον αὐτὸν τὸν καιρὸ καὶ τὴν προσπάθεια; Πιστεύομε ὅτι ἀξίζει, ἔστω κι' ἂν ἕνα μόνον ἄτομον ἐνδιαφερθῆ. Καὶ ἀκόμη καὶ ἂν κανεὶς δὲν δεχθῆ τὸν Χριστό, ἐμεῖς πάντως ὑπακούομε στὸ θέλημά Του: νὰ κηρύττωμε τὸ Εὐαγγέλιο σὲ ὅλους. Τίποτε δὲν μπορεῖ νὰ ἀξίζη περισσότερο.

KESWICK

Κάθε χρόνο ἡ IVF ὀργανώνει δύο κατασκηνώσεις, μία γιὰ ἄνδρες καὶ μία γιὰ γυναῖκες, κατὰ τὴν ἐβδομάδα τῆς συνελύσεως τοῦ Keswick. Οἱ ἡμερομηνίες ἐφέτος εἶναι 10-17 'Ιουλίου. Αὐτὲς οἱ κατασκηνώσεις ἔχουν ἀποδειχθῆ ἀξιαγάπητες εἰς τὸ παρελθόν, καὶ ἔχουν δώσει τὴν ευκαιρία γιὰ νὰ παρευρεθῆ κανεὶς στὴν συνέλευσι καὶ νὰ χαρῆ τὴν συναδελφότητα στὴν κατασκήνωσι καὶ νὰ δῆ τὴν ὀμορφία τοῦ Lake District. 'Εχουν βοηθήσει μερικὸς στὴν λύσι πνευματικῶν προβλημάτων, ἔχουν ὀδηγήσει ὀρισμένους νὰ προσφέρουν ὕπηρεσιες στὸ ἐξωτερικὸ (ἐπειδὴ συνήθησαν ἱεραποστόλους ἢ ξένους ἐπισκέπτας) καὶ ἔχουν γίνει τὸ μέσον γιὰ τὴν βοήθειαν

ΜΟΥΣΙΚΗ ΚΡΙΤΙΚΗ

ΝΕΟΙ ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΑΙ

‘Ο βιολιστής κ. Μ. Σέμσης

Είναι φαίνεται μοιραίο, ή τεχνική δεξιοσύνη πολλές φορές να αποβαίνει σε μερικούς πραγματικά προικισμένους καλλιτέχνες κακός σύμβουλος.

Είναι ένα συνηθέστατο φαινόμενο τὸ ὁποῖον συναντάται δυστυχῶς κυρίως μεταξύ τῶν νέων με τάλεντο καλλιτεχνῶν. Συνήθως βασίζομενοι στήν ἱκανότητά τους νά μπόρουν μ' εὐχέρεια νά ἀντιμετωπίζουν μεγάλες τεχνικές δυσκολίες, δέν σταθμίζουν, ὅτε ὑπολογίζουν ὅσο θάπρεπε ἄλλους, κυρίως τοὺς ἐκφραστικούς, παράγοντας καὶ καταπιάνονται χωρὶς ἀκόμη νά ἔλθῃ ὁ καιρὸς με ἔργα μεγάλων τεχνικῶν καὶ ἐκφραστικῶν ἀπαιτήσεων με ἀποτέλεσμα νά παρουσιάζονται πολὺ κατώτεροι τῶν προσδοκιῶν τοῦ κοινοῦ.

Δέν ἦταν λοιπὸν ἀκόμη καιρὸς γιὰ τὸν βιολιστὴ κ. Μ. Σέμση νά παρουσιάσῃ τὸ κοντσέρτο γιὰ βιολί καὶ ὀρχήστρα τοῦ Μπετόβεν μαζί με τὴν Κρατικὴ Ὀρχήστρα.

Οἱ τονικές ἀστάθειες, οἱ ρυθμικές ἀβεβαιότητες, οἱ ἀπώλειες φθόγγων σὲ γρήγορα περάσματα καὶ προπάντων ἡ ὑποτονικὴ ἔκφραση, ἐματαιώσε ὄλες τὶς προσπάθειες τοῦ καθ' ὅλα ἀξίου βιολιστοῦ νά πραγματοποιήσῃ τὴν ἐπικίνδυνη φιλοδοξία του. Καὶ δέν πρέπει νά κατασπαταλᾷ τόσο ἄστοχα τὶς ἱκανότητές του, γιατί εἶναι θέσθαιον ὅτι ἀνήκει στούς πλέον ἱκανοὺς καὶ προικισμένους βιολιστὰς τῆς νέας γενεᾶς. Πάντα ξεχνᾶμε ὅτι ἡ ἐπιτυχία δέν ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὸν τίτλο τοῦ ἔργου, ἀλλὰ ἀπὸ τὸν τρόπο με τὸν ὁποῖον παρουσιάζει κανεὶς ἓνα ἔργο. Καὶ στήν προκειμένη περι-

πτωση ἂν ὁ κ. Σέμσης θυμόταν αὐτὴ τὴν ἀρχὴ καὶ ἔπαιζε ἓνα ἄλλο ἔργο διαλεγμένο με περισσότερὴ προσοχὴ καὶ σεμνότητα, μπόρῃ νά τοῦ χάριζε μιὰ μεγάλη ἐπιτυχία.

Δυστυχῶς ἡ Μουσικὴ καὶ γενικὰ πνευματικὴ ὀριμότητα, δέν ἔρχεται πάντοτε μαζί με τὴν τεχνικὴ τελειοποίηση.

***

Ἀντιθέτως τὸ ρεσιτάλ τὸ ὁποῖον ἔδωσε στὴ σειρά τῶν Πανεπιστημιακῶν συναυλιῶν ἦταν ἀπολύτως ἐπιτυχές. Τὰ ἔργα τοῦ Προγράμματος, τὰ ὁποῖα ἦσαν ἀπὸ τὰ πλέον ἀντιπροσωπευτικὰ τῆς φιλολογίας τοῦ βιολιοῦ καὶ ἰδίως διαλεγμένα με πολλὴ προσοχὴ, ἀπεδοθήσαν με ἀκρίβεια ὕφους, ἤχου, καὶ πλαστικότητα. Ἐδῶ ὁ κ. Σέμσης με τὴν μελετημένη ἐμφάνισή του κατέδειξε τὸ ἐπίπεδο τῶν μουσικῶν του προσόντων.

Ο πιανίστας κ. Κ. Γαϊτάνου

Ἡ ἐπιτυχὴς ἐκτέλεση τοῦ κοντσέρτου γιὰ πιάνο καὶ ὀρχήστρα τοῦ Δ. Σοστακόβιτς ἀπὸ τὸν κ. Κ. Γαϊτάνο καὶ τὴν Κρατικὴ ὀρχήστρα πρέπει νά θεωρηθῇ ὡς ἓνα ὕψηλό σημεῖο τῆς μουσικῆς ἐξελίξεως τοῦ νέου πιανίστα. Ἡ τεχνικὴ καὶ ἡ ἔκφραση στὸν μελετηρὸ νέο μουσικὸ ἐξεκρίσονται συστηματικὰ καὶ ὁμοιόμορφα.

Ἡ μελέτη, ἡ μεθοδικὴ μελέτη καὶ ἡ ἐμπεριστατωμένη προετοιμασία τοῦ ἔργου παρέσχε στὸν ἐκτελεστὴ τὴν εὐεργετικὴ ἐκείνη αἴσθηση τῆς σιγουρίας, ἡ ὁποία τοῦ ἐπέτρεψε ἀπερίσπαστα ν' ἀντιμετωπίσῃ, ὄλες τὶς τεχνικές δυσκολίες τοῦ πραγματικὰ δύσκολου αὐτοῦ ἔργου, ἀβίαστα καὶ δυναμικά, χωρὶς ὑπερβολές καὶ ἀκροβατισμούς.

Ξένων φοιτητῶν διαφόρων δογμάτων νά καταλάβουν τὸ Εὐαγγέλιον.

ΔΙΕΘΝΗΣ ΕΚΣΤΡΑΤΕΙΑ ΓΙΑ ΤΗ ΦΙΛΙΑ

Τὸν Σεπτέμβριον ἓνας ἀριθμὸς φοιτητῶν ἀπὸ τὶς Χριστιανικὲς Ἐνώσεις θά βοηθήσουν καὶ πάλιν γιὰ τὴν ὑποδοχὴ αὐτῶν ποὺ ἔρχονται ἀπὸ τὸ ἐξωτερικό. Ἡ κεντρικὴ προσπάθεια θά γίνῃ στὸ Λονδίνο καὶ θά χρειασθοῦν ὁμάδες 20 φοιτητῶν γιὰ κάθε περίοδο καθ' ὅλον τὸν μῆνα. Ἰδεῶδες εἶναι τὰ μέλη τῶν ὁμάδων νά με-

νουν 10 ἡμέρες, ἀλλὰ εἶναι ἀπαραίτητον ἓνα ελάχιστον μιὰς ἑβδομάδος. Ὡς ἀποτέλεσμα τῆς Ἐκστρατείας γιὰ τὴν φιλία τοῦ προηγουμένου ἔτους ἦτο ὅτι περισσότεροι ἀπὸ 1500 ξένου φοιτητὰ ἐβοηθήθησαν καὶ ἐδημιουργήθησαν σύνδεσμοι με οἰκογένειες, καὶ ἄλλες χριστιανικὲς δραστηριότητες. Δέν εἶναι μικρότερη ἡ ἐπίδρασις τῆς ἐκστρατείας στοὺς Ἄγγλους φοιτητὰς ποὺ λαμβάνουν μέρος καὶ οἱ ὁποῖοι ἀνακαλύπτουν ὅτι ἡ φυσικὴ τῶν ἐπιφυλακτικότης καὶ δειλία ἀποβάλλεται καὶ μπόρουν νὰ πλησιάσουν τοὺς ἄλλους πολὺ εὐκολώτερα.

Μ. Π.

Πρέπει να υπογραμμισθῆ ἡ ἀξιόλογη εὐαισθησία τοῦ κ. Γαϊτάνου στὰ Λυρικά μέρη τοῦ ἔργου τὰ ὁποῖα ἀπεδόθησαν μὲ μέτρο καὶ καλαισθησία.

Τὶς ἴδιες ἐντυπώσεις ἀπεκοίσαμε ἀπὸ τὸ ρεσιτάλ του στὸν Παρνασσό. Ἡ Μαζούρκα καὶ ἰδίως τὸ Νυχτερινό, ἀπεδόθησαν μὲ ἕναν κατ' ἐξοχὴν ἐκλεπτυσμένο ἤχο ἀνάλογο τοῦ χαρακτήρος καὶ τῆς τεχντροπίας τοῦ Σοπέν. Ἀντιρρήσεις ἔχω στὴν ἀπόδοση τῆς Πολωνέζας (τῆς Στρατιωτικῆς), ἡ ὁποία μπορεῖ νὰ φέρῃ τὸ χαρακτηρισμὸ τῆς «Στρατιωτικῆς», ἀλλὰ δὲν ἔχει καμμιά σχέση μὲ τὴν θιασιότητα τοῦ ἤχου ποὺ ἀπεδόθη. Ὁ Σοπέν, ὅσο ὕφος στρατιωτικὸν καὶ νὰ παίρνῃ δὲν παύει ἀπὸ τοῦ νὰ εἶναι πάντα ὁ εὐαίσθητος καὶ ἐκλεπτυσμένος Σοπέν. Οἱ Ἑλληνικοὶ Χοροὶ τοῦ κ. Π. Τριανταφυλλίδη εἶναι ἕνα ὄρατο ἐντυπωσιακὸ ἔργο ποὺ συναρπάζει μὲ τοὺς ρυθμοὺς καὶ τὶς φολκλωρικές μελωδίες του.

Ταῖτα ντελλὰ Φουέντε

Ἡ κ. Φουέντε μπορεῖ αὐτὴ τῆ στιγμή νὰ διαθέτῃ ἕνα πτωχὸ φωνητικὸ ὄργανο, ὅμως τὸ ἔστωκο τῆς πραγματικῆς μουσικῆ εἶναι ἀναμφισβήτητο. Αὐτὸ κυρίως καὶ τὰ διδάγματα μιᾶς μακροχρόνιας πείρας ἦσαν ἐκεῖνα ποὺ τὴν ἐβόηθησαν νὰ ἀποφύγῃ μ' ἕναν εὐφυέστατο τρόπο ὅλους τοὺς σκοπέλους τοὺς ὁποῖους ἐπαρουσίασαν τὰ ἔργα τοῦ προγράμματός της, τὸ ὁποῖον ἀπετελεῖτο ἀπὸ τραγούδια διαφόρων χωρῶν καὶ συνθετῶν, τὴν κυριώτερη θέση μεταξὺ τῶν ὁποίων κατεῖχαν τὰ Ἰσπανικὰ τραγούδια τὰ ὁποῖα ἐτραγούδησε μὲ ὄλη τὴν χάρη ἀλλὰ καὶ τὸ πάθος τῆς πολύμορφης Ἡθρικῆς ψυχῆς.

Ὅλα ἀπεδόθησαν—φυσικὰ καὶ τὰ Ἑλληνικὰ τραγούδια τοῦ κ. Αἰμ. Σπήλιου—ὅπως ἦταν ὀρθό, στὴν γλώσσα στὴν ὁποῖαν ἐγράφησαν. Πρέπει ὅμως νὰ ὁμολογηθῆ ὅτι ὁ λόγος εἶχε μιὰ δυσκαμψία στὴν προφορὰ καὶ προπάντων ἦταν ἔνρινος. Ἀντιρρήσεις ὑπῆρξαν ἀκόμη καὶ στὸν τρόπο ἐρμηνείας μερικῶν «Λίντερ» ὅπως «τὸ Τραγούδι τοῦ Ψαρᾶ» τοῦ Φωρὲ καὶ τὸ «Στέτχεν» τοῦ Σοῦμπερ κ.λ.π. Γενικὰ ὅμως πρέπει νὰ δεχθοῦμε ὅτι ἡ κ. Φουέντε ἔχει ὄλη τὴν ἱκανότητα νὰ ζωντανεύῃ τὸ τραγούδι, νὰ προβάλλῃ, σχεδὸν ὑποκριτικὰ τὸ κείμενο μὲ ἕνα ἄριστο μηχανισμό ἀναπνοῆς καὶ προπάντων στηρίζεως τῆς φωνῆς. Ἡ μουσικότητα συνοδεία τοῦ πιάνου ἀπὸ τὸν σύζυγό της ἦταν μιὰ σημαντικὴ ἐνίσχυση στὶς προσπάθειες τῆς καλλιτέχνιδος.

Συναυλία ἐνώσεως

Ἑλλήνων μουσουργῶν

Ἡ τελευταία συναυλία τῆς Ἑνώσεως

Ἑλλήνων Μουσουργῶν στὸν Παρνασσό περιλάμβανε ἔργα γιὰ τραγούδι, γιὰ βιολί, γιὰ πιάνο, γιὰ κουαρτέτο κ.λ.π. τῶν: Καλομοίρη, Σκλάθου, Σ. Μηχαλίδη, Γ. Καζάσογλου, Γεωργιάδη, Β. Παπαδημητρίου καὶ Γαζουλάε. Εἶναι πραγματικὰ ἄκρως ἐνδιαφέρουσες οἱ ἐκδηλώσεις αὐτῆς τῆς Ἑνώσεως, διότι δίδουν τὴν εὐκαιρία ὄχι μόνον εἰς τὸ εὐρὺ κοινόν, ἀλλὰ ἀκόμη καὶ στοὺς ἴδιους τοὺς μουσικοὺς νὰ γνωρίσουν, ἐκτὸς τῶν τελευταίων ἔργων, τῶν Ἑλλήνων μουσουργῶν, τὶς ἀναζητήσεις τους, τοὺς προβληματισμοὺς τους, τὶς πεποιηθεῖς τους γύρω ἀπὸ τεχνικὰ καὶ αἰσθητικὰ θέματα καὶ προβλήματα, τὰ ὁποῖα ἀντιμετωπίζει καθημερινῶς ἕνας σύγχρονος συνθέτης καὶ τελικὰ νὰ σχηματίσουν κάποια ἀντίληψη τῶν τάσεων οἱ ὁποῖες γενικὰ ἐπικρατοῦν στὴ σύγχρονη Ἑλληνικὴ μουσικὴ δημιουργία καὶ νὰ ἀξιολογήσουν κατὰ τὸ δυνατόν τὴν προσφορὰ τοῦ κάθε συνθέτη. Ὅλα τὰ ἐκτελεσθέντα ἔργα κρινόμενα θάσει τῶν ἀρχῶν τῆς τεχντροπίας τὴν ὁποῖαν ἀκολουθοῦν, ἐπαρουσίασαν ἀρκετὸ ἐνδιαφέρον. Τοὺς εὐγενεῖς καλλιτέχνας κας Ν. Φραγγιά, Μ. Μωραΐτου, Λ. Μπάρμπα καὶ Δ. Δουλιῆ, τοὺς κ. Φρ. Βολωνίην, Π. Δεσποτίδη, Ἀρ. Βαρδάκη, Σ. Ταχιάτη, Γ. Παπαζήση καὶ Κ. Γαϊτάνον ὀφείλομε νὰ συγχαροῦμε γιὰ τὴν πρόθυμη συμμετοχὴ τους στὴ συναυλία καὶ γιὰ τοὺς κόπους στοὺς ὁποῖους ὑπεβλήθησαν γιὰ τὴν προετοιμασία τῶν ἔργων τοῦ Προγράμματός τους. Ἄν κάτι τοὺς ἐταλαιπώρησε, δὲν πειραξέει. Ἡ ἐνίσχυση τῶν συναυλιῶν αὐτῶν εἶναι μιὰ ἠθικὴ ὑποχρέωση ποὺ ἔχουμε ὅλοι πρὸς τὴν Ἑλληνικὴ δημιουργία.

Ἡ πιανίστα κ. Κ. Τρούλη

Τὸ ρεσιτάλ τῆς πιανίστας κ. Κ. Τρούλη στὸν Παρνασσό (ὑπὸ τὴν αἰγίδα τοῦ Ἑλληνογαλλικοῦ Συλλόγου) ἦταν μιὰ ἀκόμη εὐκαιρία νὰ διαπιστώσουμε τὰ ἀναμφισβήτητα μουσικὰ προσόντα τῆς νέας καλλιτέχνιδος. Ἀντὶ τοῦ θίαιου καὶ τυραννικοῦ ἤχου, ἡ κ. Τρούλη προσφεύγει στὸν εὐγενῆ καὶ ἐκλεπτυσμένο τρόπο τῆς ἡχητικῆς ἀποδόσεως τῶν ἔργων, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον τὰ καθιστᾷ λυρικώτερα, ἐκφραστικώτερα καὶ πειστικώτερα. Ἡ τεχνικὴ τῆς εἶναι τόσο σημαντικὰ ἀνεπτυγμένη ὥστε δὲν ἐδημιούργησε χάσματα οὔτε ἀνομοιομορφίες στὶς ἀποδόσεις τῶν ἔργων τοῦ Προγράμματός της. Ὡραῖο «τουσέ», διαυγῆς ἤχος, πειθαρχία τοῦ πεντάλ, ἀκριβῆς ρυθμὸς, σωστὲς καὶ πειθαρχημένες αὐξομειώσεις ἤχου καὶ ὄλ' αὐτὰ στὴν ὑπηρεσία μιᾶς πλούσιας σὲ φαντασία καὶ πνευματικὴ ἑκφράσεως.

ΚΡΙΤΙΚΗ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ

“Ένα από τα σημαντικότερα βιβλία, που κυκλοφόρησαν την περασμένη χρονιά, είναι και το βιβλίο του δικηγόρου κ. ΧΡ. Κ. ΚΩΝΣΤΑΝΤΑΡΑ: «Η θρησκεία ως κοινωνικός παράγων». Πρόκειται για μια έμπεριστατωμένη μελέτη, με φιλοσοφικά, κοινωνικά και ιστορικά θέματα. “Όλες σχεδόν οι ύλιστικές θεωρίες άνασκευάζονται με έννοιες σύντομες και έκλαϊκευμένες. Τα κοινωνικά φαινόμενα και ειδικότερα: το δίκαιο, απόλυτο και θετό, ή έννοια της ποινής, τὰ ἦθη και τὰ ἔθιμα, και ἡ έννοια του Κράτους εξετάζονται κάτω από τὸ φῶς του χριστιανισμού, και δίδονται με τρόπο απλό, κι’ αυτό και δυσκόλο. Η Ιστορική ἀναδρομή στη ζωή της Βυζαντινῆς Αυτοκρατορίας γίνεται δίχως σχολαστικότητες ἀλλά με μεθοδικότητα και σαφήνεια. Έτσι πού, ὁ ἀναγνώστης νά κάνει κτῆμα του τὸ περιεχόμενο τούτης τῆς μελέτης.

Και ὁ σ. ἐπιμένει σ’ αὐτὸ τὸ σημείο, γιατί, ὅπως ὁ ἴδιος γράφει στὸ προλογικό του σημείωμα, «ἀπευθύνεται κυρίως αὕτη πρὸς τὴν ἑλληνικὴν νεολαίαν, εἰς ἣν και ἀφιερῶται μετὰ πολλῶν ἐλπίδων».

“Ο ἐκλαϊκευτικός χαρακτήρας, εἶναι ἓνα ἀπὸ τὰ προσόντα του βιβλίου, γιατί δύσκολες φιλοσοφικές και μεταφυσικές έννοιες γίνονται κατανοητὲς ἀπ’ ὅλους τοὺς ἀναγνώστες, ὅποια κι’ ἂν ἔχουν μόρφωση. Ἄκόμα ὁ σ., ἔχει κατορθώσει, με τὸ πλῆθος τῶν ὑποσημειώσεων, νά προκαλεῖ ἀμείωτο τὸ ἐνδιαφέρον και στὸν πιὸ ἀπαιτητικό ἀναγνώστη.

“Ο κ. Κ., μέσα στις 235 σελίδες του βιβλίου του, με τις συνθετικές και κριτικές ικανότητες πού διαθέτει, κατάρθωσε νά

δώσει μιὰ σύντομη, μὰ πλήρη, εἰκόνα τῶν ἐπιδράσεων του Χριστιανισμού στὴν ἀνθρωπότητα, στὴ διάνοηση, στὸ δίκαιο, στὸ Κράτος, στὴν ἠθική (ἦθη και ἔθιμα), στὴν ἱστορική διαδρομὴ τῆς Βυζαντινῆς Πολιτείας. Μέσα στις σελίδες του μαθαίνουμε ποιὲς εἶναι οἱ πνευματικὲς μας ρίζες και ποῖα ἡ ἱστορική μας καταγωγή, σάν ἄτομα και σάν ἔθνος.

“Η μεθοδικότητα στὴ σύνθεση του βιβλίου φαίνεται ὄχι μόνο ἐκεῖ πού ὁ σ. ἀπασχολεῖται με ἱστορικά γεγονότα, ἀλλά κι’ ἐκεῖ πού εξετάζει φιλοσοφικά θέματα και κοινωνικά φαινόμενα.

Πιστεύω, ὁ κ. Κωνσταντάρης, δόκιμος ἄλλωστε συγγραφέας και μελετητής, πέτυχε ἀπόλυτα τὸν ἀντικειμενικό στόχο του: Νά δώσει ἓνα πολυτιμώτατο βοήθημα στὰ χέρια τῆς ἑλληνικῆς νεολαίας. Και μάλιστα, σήμερα, πού οἱ πνευματικὲς ἀναζητήσεις και τὰ ἰδανικά πάνε νά εξαφανιστοῦνε κάτω ἀπὸ τὸν ὀδοστρωτήρα τῆς τεχνοκρατίας και του ἑγωκεντρικού «πολιτισμοῦ» μας!

Πολλὰ θὰ ἔχουν νά ὠφεληθοῦν οἱ νέοι μας ἀπ’ τὴ μελέτη τούτου του βιβλίου.

★

Πολὺ ἐνδιαφέρουσα ἡ μελέτη του κ. ΙΩΑΝΝΟΥ ΜΟΥΤΖΟΥΡΗ: «Τὰ χαριστικά και ἐλεύθερα μοναστήρια» (Ἀθῆναι 1964). Ἐκτὸς ἀπὸ τὴν δλοκληρωμένη εἰκόνα γιὰ τὴν ἱστορικὴν ἐξέλιξη τῶν μοναστηριακῶν αὐτῶν θεσμῶν πού μᾶς δίνει ὁ σ., μαθαίνουμε πολλὰ ἐνδιαφέροντα πράγματα γιὰ τὸν τρόπο πού διαχειρίζονταν τις μοναστηριακὲς περιουσίες οἱ διάφοροι αὐτοκράτορες και πατριάρχες στὴ βυζαντι-

***

‘Ο βαρύτονος κ. Λ. Μανίνας

Παρηκολούθησα τὸν κ. Μανίνα στις δύο πρώτες του ἐμφανίσεις στὴ Ε.Λ.Σ., στὸν «Λόεγκριν» και στὸν «Τάαρο Ξυλουργό». Ἀπεκόμισα τὴν ἐντύπωση ὅτι εἶναι ἓνας νέος καλλιτέχνης ὁ ὅποιος διαθέτει ὅλα τὰ φυσικά και φωνητικά προσόντα ἑνὸς καλλιτέχνη Λυρικοῦ Θεάτρου.

Πλούσια φωνὴ βαρυτόνου, καλύπτει ὅλη τὴν φωνητικὴ ἔκταση με ὑγιεῖς και ὁμοιόμορφους φθόγγους, τονικῶς ἀκριβεῖς, στηριγμένους μεθοδικὰ και προπάντων ἔτοι-

μους νά ἀντιμετωπίσουν ἀνὰ πᾶσαν στιγμήν κάθε ἤχητικὴν ὑπερβολὴν τῆς ὀρχήστρας. Χειρίζεται ἐπαρκέστατα τὴν κλίμακα τῶν ἤχητικῶν ἐντάσεων, γεγονός τὸ ὅποιο πιστοποιεῖ ἰδιαίτερη μουσικὴ καλλιέργεια. Ἡ ἄρθρωσή του εἶναι εὐκρινῆς και οἱ ὑποκριτικὲς του ἱκανότητες ἀρκετὰ σημαντικὲς ἀν ὕπολογίση κανεῖς ὅτι διανύει τὴν περίοδο τῶν πρώτων Λυρικῶν θημάτων. Τραγουδᾷ με μεθοδικότητα, εἶναι ψυχραίμος, αὐτοκυριαρχεῖται, στοιχεῖα τὰ ὅποια ἀπαιτοῦνται γιὰ τὴν πραγματοποίηση μᾶς ἐπιτυχῶς σταδιοδρομίας σὲ Λυρικό θέατρο.

Κ. ΧΑΡΑΛΑΜΠΙΔΗΣ

ΑΚΤΙΝΕΣ ΙΟΥΝΙΟΣ 1965

νή κυρίως περίοδο: Δωρεές και παραχωρήσεις μοναστηριών σε εύνοούμενα πρόσωπα, με δικαιολογία τη συντήρηση και βελτίωση της μοναστηριακής περιουσίας, και αποτέλεσμα την έρημωση και εξαφάνιση, πολλές φορές, των μοναστηριών.

Τόση ήταν η απληστία των χαριστικαρίων (=των ανθρώπων που έπαιρναν τα μοναστήρια) πού, όπως σημειώνει ο πατριάρχης 'Αλέξιος, «οίκους αγίους ήχρειωσαν και ιερά ήρήμωσαν φρονιστήρια και τεμένη θεία ιερών κειμηλίων εψίλωσαν».

Και τὸ χειρότερο είναι ότι υπήρξαν περιπτώσεις πού «είχον δωρηθῆ μοναστήρια εἰς κοσμικούς καὶ ἀνδρόγυνα εἰς τινες δὲ περιπτώσεις καὶ εἰς ἔθνηκούς, δηλ. μὴ χριστιανούς. Παρεχωροῦντο δὲ ἐνίοτε μοναστήρια καὶ εἰς γυναίκα, τὰς χαριστικαρίας» (σ. 27). 'Ο αὐτοκράτορας 'Αλέξιος Α' Κομνηνός «παρεχώρει μοναστήρια εἰς πολὺ μεγάλην ἔκτασιν εἰς τοὺς συγγενεῖς του καὶ τοὺς πολιτικούς του φίλους, ἰδίως στρατηγούς "Ελλήνας καὶ ξένους, ἀμείβων οὕτω τὰς ὑπηρεσίας, τὰς ὁποίας προσέφερον εἰς αὐτὸν ἰδίως εἰς τοὺς πολέμους».

'Ο σ. ἀναφέρει πολλές περιπτώσεις ὅπου τὰ μοναστήρια ἐρημώθηκαν καὶ οἱ καλόγεροι ρακένδυτοι καὶ πεινασμένοι ἀναγκάζονταν νὰ ἀναζητᾶνε ἄλλο ἰστέγη.

'Αξιοσημείωτο εἶναι τὸ γεγονός ὅτι ὄχι μόνον δὲν ὑπῆρξε ἠθικὴ ἀντίστασι ἀπὸ τοὺς πατριάρχες, ἀλλὰ πολλοὶ γιὰ νὰ μὴ ἐναντιωθοῦν στὶς βασιλικὲς ἐπιθυμίες, ὅπως ὁ Σέργιος Β', ὠρίζαν «γίνεσθαι δωρεάς καὶ ἐπιδόσεις ἀκωλύτως». Βέβαια, ὑπῆρξαν καὶ πατριάρχες, ὅπως ὁ Σισίνιος, «οἱ ὅποιοι διεμαρτυρήθησαν διὰ τὰς συναπτομένας ὑπὸ βασιλέων καὶ πατριαρχῶν δωρεάς» (σ. 19).

'Ο κ. Μ. παραθέτει πλούσια βιβλιογραφία καὶ κυττάει τὸ θέμα του με κριτικὸ μάτι. 'Ετσι, μ' αὐτὸ τὸν τρόπο, φέρνει στὴν ἐπιφάνεια ἕνα τεράστιο, παλῆ ὅσο καὶ σύγχρονο, πρόβλημα: Τί γίνεται μετὴ τῆς διαχείριση τῆς ἐκκλησιαστικῆς, γενικώτερα, περιουσίας; Κι' ὅσα δωρίζονται ἀπ' τοὺς πιστοὺς, πῶς ἐκπληρώνουν τὸν σκοπὸ τους;

'Όταν διαβάσει κανεὶς τοῦτο τὸ βιβλίο καταλαβαίνει ἀκόμα πὺ πολὺ τὴ σημασία πού εἶχαν τὸ λόγια τοῦ 'Ιησοῦ: «Μὴ ποιῆτε τὸν οἶκον τοῦ πατρὸς μου οἶκον ἐμπορίου».

★

'Η ὀγκωδεστάτη ἐργασία τοῦ κ. ΔΗΜ. Θ. ΠΑΝΟΥ, τ. Διευθυντοῦ Συνεταιρισμῶν 'Αγροτικῆς Τραπεζῆς, με τίτλο: «Συνεταιριστικά Θέματα» ('Αθήναι, 1962), μᾶς δίνει πλούσιο καὶ ἀξίως ὕλικὸ γιὰ τὸ συνεταιριστικὸ θεσμὸ στὴ γεωργικὴ ὑπαίθρο.

'Ο σ. συνεκέντρωσε σὲ ἕνα τὸμο, με

450 σελίδες, διάφορα ἄρθρα του καὶ ἐργασίες, με ἐπιστημονικὸ ἐκλαϊκευτικὸ χαρακτήρα, γύρω ἀπὸ συνεταιριστικὰ θέματα, με τρόπο πού πραγματικὰ τοῦτο τὸ βιβλίο νὰ γίνεται ἐγχειρίδιο τοῦ Συνεταιρισμοῦ. 'Η συμβολὴ του στὴν κατανόηση «τῶν ἀρχῶν τοῦ Συνεργατισμοῦ καὶ τοῦ τρόπου λειτουργίας τῶν Συνεταιρισμῶν» εἶναι ἀναμφισβήτητη.

Καὶ ἔχει τεράστια σημασία ἡ κατανόηση αὐτῶν τῶν ἀρχῶν, γιὰ τὴν ἐπικράτηση τῆς συνεργατικῆς ἰδέας στὴ σύγχρονη κοινωνία. Γιατί τὸ ὑπόβαθρο αὐτῆς τῆς ἰδέας εἶναι καθαρὰ πνευματικὸ καὶ ἠθικὸ. «'Η συνεταιριστικὴ ἰδεολογία, παρατηρεῖ ὁ σ., πλησιάζει περισσότερο πρὸς τὸν χριστιανισμόν, παρά ὁ καπιταλισμός, διότι ἐπιδιώκει τὴν βελτίωσιν τῆς οἰκονομικῆς θέσεως τῶν πτωχῶν καὶ δίδει ἀπάντησιν εἰς τὴν καθημερινὴν προσευχὴν πρὸς τὸν Κύριον ἀφοῦ δίδει τὸν «ἐπιούσιον ἄρτον» εἰς τὸν πτωχὸν συνεταῖρον καὶ προετοιμάζει μίαν νέαν κοινωνίαν ἐμπνευσμένην ἀπὸ τὴν ἰδέαν «ὁ καθένας γιὰ ὄλους καὶ ὄλοι γιὰ τὸν καθέναν» πού εἶναι τὸ βάθρον καὶ ἡ σημασία τῆς συν) κῆς κινήσεως» (σ.26).

'Ο σεβασμὸς τῆς προσωπικότητος καὶ τὸ πνεῦμα τῆς ἐλευθερίας εἶναι ἀπὸ τίς βασικὲς ἀρχές τοῦ Συνεργατισμοῦ: «'Ο Συνεργατισμὸς εἶναι ἕνα σύστημα πού ἀποφεύγει τὰς ἀκρότητας, δὲν θέλει τὴν ὑποταγὴν τοῦ ἀτόμου εἰς ἕν καθεστῶς ὀλοκληρωτικὸν πού καταλύει τὴν ἐλευθερίαν καὶ τὴν ἀξιοπρέπειαν τοῦ ἀτόμου, οὔτε ὅμως συμπαθεῖ τὸ καθεστῶς τῆς ἀναρχικῆς ἐλευθερίας, πού γνωρίζει μόνον δικαιώματα τοῦ ἀτόμου ἀνευ ἀντιστοίχων ὑποχρεώσεων ἀπέναντι τοῦ συνόλου» (σ. 73). «Εἰς τὸν συνεταιρισμόν, πού εἶναι δημιούργημα τοῦ λαοῦ καὶ θγαίνει ἀπὸ τὴν ψυχὴ τοῦ λαοῦ ἐπικρατοῦν αἱ ὀρθόδοξοι δημοκρατικαὶ ἀρχαί. 'Υπάρχει ἐλευθερία εἰσόδου καθε τιμίου καὶ ἐργατικοῦ ἀγρότου, ἐπιβάλλεται ἡ γνώμη τῆς πλειοψηφίας χωρὶς νὰ καταπιέζεται καὶ ἡ θέλησις τῶν μειοψηφούντων...» (σ. 33).

'Αν ἡ 'Ανώνυμη 'Εταιρία εἶναι ἀπὸ τίς μεγαλύτερες κατακτητές τῆς οἰκονομικῆς 'Επιστήμης, οἱ Γεωργικὸι Συνεταιρισμοὶ εἶναι τὸ βάθρο τῆς ἀγροτικῆς οἰκονομίας καὶ ἡ νίκη τῶν ἀνθρωπιστικῶν ἀρχῶν καὶ τῆς ἀλληλεγγύης. «'Ο συν)σμός ἀνταποκρίνεται περισσότερο πρὸς τὸ χριστιανικὸν ἰδεῶδες διότι ἐπιδιώκει τὴν κατάργησιν τῶν δύο βασικῶν κακῶν τῆς σημερινῆς οἰκονομίας, τοῦ ἀνταγωνισμοῦ καὶ τοῦ κέρδους, ἥτοι τοῦ ἐγωῖσμοῦ καὶ τῆς πλεονεξίας» (σ. 26).

Στὴ συνέχεια ὁ σ. ξεετάζει τὰ διάφορα γενικώτερα καὶ μερικώτερα συνεταιριστικὰ θέματα: Τὴν ὀργάνωση τῶν συνεταιρισμῶν, πού τὴ χωρίζει σὲ διοικητικὴ καὶ

οικονομική, τις εργασίες και τὰ προβλήματα που παρουσιάζουν οἱ πιστωτικοί, προμηθευτικοί, παραγωγικοί, ἐλαιουργικοί, γαλακτοκομικοί, καὶ ἄλλοι συνεταιρισμοί, γιὰ νὰ κλείσει τὸ βιβλίο του μὲ ἐνδιαφέρουσες ἀπόψεις γιὰ τὴ διεθνή συνεταιριστικὴ κίνηση.

Ἄν ἡ συνεργατικὴ ἰδέα εἶχε ριζώσει καὶ στὴ χώρα μας, τότε πολλὰ θὰ μπορούσαν νὰ γίνουν μὲ τὴν βοήθεια τῶν συνεταιρισμῶν στὴν ἑλληνικὴ ὑπαιθρο.

Κήρυκες τῆς συνεργατικῆς ἰδέας θάπρεπε νὰ εἶναι, ὅπως πολὺ σωστὰ τονίζει ὁ σ., οἱ κληρικοὶ καὶ οἱ ἐκπαιδευτικοί. Ἡ Ἐκκλησία θάπρεπε νὰ ἔχει ἐγκολπωθεῖ τὴν συνεργατικὴ ἰδέα καὶ νὰ βοηθᾷ ἐνεργᾶ στὴν ἀνάπτυξη καὶ τὴν πρόοδο τῶν συν)σμῶν. Σὲ ἄλλες χώρες «ὁ κληρικός, ἀνεξαρτήτως δόγματος καὶ ἱεραρχικῆς ἐξαρτήσεως, ἐνεκολπώθη τὴν συνεταιριστικὴν ἰδέαν καὶ ἐγένετο ἐν πολλοῖς πρωτοπόρος τῆς κινήσεως ἐν πλήρει ἐπιγνώσει τοῦ ὅτι διὰ τῆς προπαγανδίσσεως τοῦ συν)κοῦ θεσμοῦ καὶ τῆς συμμετοχῆς του εἰς τὴν διοίκησιν τῶν συν)σμῶν ὁ ἱερεὺς ἐκτελεῖ καθήκον χριστιανικὸν ἐν τῇ εὐρυτέρᾳ αὐτοῦ ἔννοια». Μόνο στὴ χώρα μας «ὁ κληρικός, ἐκτὸς ὀλίγων σχετικῶς ἐξαιρέσεων, ἠγνόησεν ἀπὸ τῆς πρώτης αὐτοῦ ἐμφανίσεως τὸν συν)σμὸν ὡς μέσον οικονομικῆς θελιώσεως καὶ ἠθικοπλαστικῆς ἐξελιξέως τῶν μαζῶν καὶ ἰδίως τοῦ ἀγρότου» (σ. 25).

Τί κρίμα! Κι' ὅταν μάλιστα ὑπάρχουν τὰ φτωχὰ παραδείγματα τῶν συνεταιρισμῶν στὴν τουρκοκρατία, ὅπως στὰ Ἄμπελάκια, ποὺ στάθηκαν οἱ πνεύμονες στὴν οικονομικὴ καὶ πνευματικὴ πορεία τοῦ δούλου Γένους!...

Τέτοιες κοινωνικὲς ἐνώσεις, σὰν τὸν συν)σμό, ποὺ δὲν εἶναι κεφαλαιοκρατικὲς ἐπιχειρήσεις, ἀλλὰ «ἡ κατ' ἐξοχὴν ὄργανοις τῶν οικονομικῶς ἀσθενῶν τάξεων», τῶν φτωχῶν μὲ τιμίων καὶ προοδευτικῶν ἀνθρώπων, ποὺ σκοπὸ ἔχουν νὰ θελιώσουν τὴ θέση τους στὴν κοινωνία μὲ τὴν προσωπικὴ τους ἐργασία, θάπρεπε νὰ εἶναι ὁ μεγάλος στόχος τῆς ἀγάπης καὶ τοῦ ἐνδιαφέροντος τῆς Ἐκκλησίας.

★

Τὴν σημασία τῆς συνεργατικῆς ἰδέας ὑπογραμμίζει καὶ ὁ κ. ΧΑΡΙΛΑΟΣ ΠΑΠΑΧΡΙΣΤΟΥ, μέλος τοῦ Ἀνωτάτου Ἐκπαιδευτικοῦ Συμβουλίου, στὴ σύντομη μελέτη του: «Τὰ Κέντρα Τεχνικῶν Ἀγροτικῶν Μελετῶν ἐν Γαλλίᾳ» (Ἀνάτυπο ἀπ' τὸ περιοδικὸ «Ἀγροτικὴ Οἰκονομία», Ἀθήναι 1962).

Τὰ κέντρα αὐτὰ, τὰ λεγόμενα Centres d' Etudes Techniques Agricoles (C.E.T.A.), εἶναι δημιουργήματα προοδευτικῶν γεωρ-

γῶν καὶ σκοπὸ ἔχουν νὰ βοηθήσουν τοὺς ἀγρότες στὴ χρησιμοποίησιν τῶν συγχρόνων τεχνικῶν ἐξελιξέων. Ἔτσι «διὰ τῆς δημιουργικῆς συνεργασίας, στηριζομένης ἐπὶ τῶν βασικῶν ἀρχῶν τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς ἀνθρωπιάς, δύναται οἱ ἔχοντες ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀνεπαρκῆ παραγωγικὸν κληρὸν ἀγρόται νὰ ἀποκτήσωσιν ἅπαντα τὰ πλεονεκτήματα τῶν μεγάλων ἰδιωτικῶν ἐπιχειρήσεων καὶ νὰ ἀποφύγῃσι συγχρόνως τὰ κοινωνικὰ μειονεκτήματα τῶν κερδοσκοπικοῦ χαρακτῆρος τοιοῦτων» (σ. 3).

Γιὰ κείνους ποὺ ἐνδιαφέρονται νὰ μελετήσωσιν τὸ θεσμὸ τῶν C.E.T.A., τούτῃ ἢ σύντομη μελέτῃ τοῦ κ. Π. εἶναι ἓνα πρῶτο ὀλικό, πολὺ χρήσιμο.

★

Ἡ ἐπαγγελματικὴ ἐκπαίδευσις τῶν κωφαλάλων, ὅπως τονίζει ὁ κ. ΒΑΣ. Ι. ΛΑΖΑΝΑΣ, Διευτῆς τοῦ Ἐθνικοῦ Ἰδρύματος Προστασίας Κωφαλάλων, στὴν ὁμώνυμη μελέτη του (Ἀθήναι, 1964) «ἔχει λάθει ἱκανὰς διαστάσεις καὶ κατὰ μέγα ποσοστὸν, καλύπτονται αἱ σχετικαὶ ἀνάγκαι εἰς τὰς πλέον τοῦλάχιστον προηγμένας χώρας τῆς Εὐρώπης καὶ τῆς Ἀμερικῆς» (σ. 28). Ὁ σ. παραθέτει στοιχεῖα γιὰ κάθε μιὰ χώρα, ἀπ' ὅπου φαίνεται τὸ κρατικὸ ἐνδιαφέρον καὶ τὸ ἐνδιαφέρον τῶν φιλανθρωπικῶν καὶ θρησκευτικῶν ὀργανώσεων γιὰ νὰ ἀποκατασταθῶν ἐπαγγελματικὰ οἱ κωφάλαλοι.

Ἡ προσαρμογὴ τῶν κωφαλάλων στὴν κοινωνικὴ ζωὴ, ποὺ γίνεται σήμερον μὲ τὰ σχολεῖα βασικῆς ἀγωγῆς, δὲν φτάνει: «Ὁ κωφάλαλος πρέπει παραλλήλως νὰ ἐνταχθῆ καὶ εἰς τὴν παραγωγικὴν διαδικασίαν. Μόνο κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον θὰ γίνῃ οικονομικῶς ἀνεξάρτητος, θὰ δώσῃ ἐλευθέραν διέξοδον εἰς τὰς πνευματικὰς, ἠθικὰς καὶ φυσικὰς του ἰκανότητας, αἱ ὁποῖαι, ἐν ἐναντίᾳ περιπτώσει, θὰ παραμένουν δεσμευμένα, διὰ νὰ ἐκφυλισθοῦν τελικῶς θὰ ὀλοκληρωθῆ, ἐν μιᾷ λέξει, ὡς προσωπικότης, οὕτως ὥστε νὰ καταστῆ, μέχρις ἐνὸς σημείου τοῦλάχιστον, ἰσότημον καὶ ἰσάξιον μέλος τῆς κοινωνίας» (σ. 5.).

Ἡ στοργὴ τῆς Κοινωνίας πρὸς τὰ ἀποξενωμένα ἀπ' αὐτὴ μέλη της, εἶναι καθήκον! Τὰ τριανταεξὶ περίπου ἑκατομμύρια, ποὺ εἶναι οἱ κωφάλαλοι ὅλου τοῦ κόσμου, πρέπει νὰ πάψουν νὰ ζοῦν στὸ κοινωνικὸ περιθώριο καὶ νὰ γίνωσιν ἰσότητα μέλη τῆς κοινωνίας. Καὶ ὑπάρχει αὐτὴ ἡ δυνατότητα, τονίζει ὁ κ. Λ. (σ. 8), ἀφοῦ οἱ πρακτικὲς ἰκανότητες ποὺ διαθέτουν οἱ κωφάλαλοι ἔχουν ἐπιβεβαιωθεῖ ἀπὸ τὴν χρησιμοποίησίν τους σὲ βιοτεχνίες, βιομηχανίες, ἐμπορικὲς καὶ γραφειοκρατικὲς εἰ-

δικότητες. 'Εκείνο που χρειάζεται, είναι ο σωστός προσανατολισμός στην επαγγελματική τους εκπαίδευση και ή ίδρυση αναλόγων σχολείων.

Σ' όλα σχεδόν τα πολιτισμένα κράτη ή επαγγελματική εκπαίδευση για τους κωφάλλους είναι μία πραγματικότητα. Μόνο στην Ελλάδα «προς το παρόν τουλάχιστον, δέν δύναται να γίνει σοβαρός λόγος περί επαγγελματικής εκπαίδευσως των κωφαλάλων» (σ. 41). Στη χώρα μας το πρόβλημα παρουσιάζει ιδιαίτερη οξύτητα, γιατί το ποσοστό των κωφαλάλων είναι αρκετά σεβαστό.

Ο κ. Λ. διατυπώνει αισιόδοξη πρόβλεψη για τή λύση του προβλήματος: «'Ελπίζομεν, πάντως—γράφει—ότι ή κατάστασις αυτή... δέν πρόκειται να παραταθή επί πολυ εϊσέτι... ήρχισαν πλέον να διαγράφονται θετικαί προϋποθέσεις και ευνοϊκοί παράγοντες δια τήν ανάπτυξιν και προώθισιν τής επαγγελματικής παιδείας των κωφαλάλων και εις τήν Ελλάδα».

Το εύχομαστε!

★

Ο κ. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Γ. ΠΑΠΑΔΑΚΗΣ, διευθυντής του Κέντρου τής Κοινωνικής Προνοίας Κυκλάδων, με τo βιβλίo του: «'Η κοινωνική πρόνοια εις τās επαγγελματικās σχολās άπόρων παιδων. —'Η σχολή άπόρων παιδων 'Ερμούπολεως» 'Ερμούπολις Σύρου, 1964, επιχειρεί τήν έξιστόρηση τής κοινωνικής δράσης και άποστολής τής Σχολής, και των παρομοίων 'Ιδρυμάτων. 'Ενδιαφέρουσες είναι οι άπόψεις του, για τόν τρόπο που πρέπει να φροντίζονται τα άπροστάτευτα και «κοινωνικώς πάσχοντα» παιδιά. 'Η άστοργία του κοινωνικού συνόλου, φέρνει τα παιδιά αυτά στην έπαιτεία, στην άλητεία, στην άπάτη και στην κλοπή. Καί είναι πραγματικά ντροπή για τόν πολιτισμό μας μία τέτοια άπαράδεκτη κατάσταση.

Ο κ. Π. μιλώντας στο βιβλίo του για τις δυσκολίες που συνάντησε ή Σχολή, σημειώνει, ανάμεσα στις άλλες, και τήν φιλοποψία που έδειχναν «οί γονεϊς, οί κηδεμόνες και οί οϊανδήποτε έξουσιαν έχοντες επί των δυστυχών αυτών πλασμάτων» (σ. 91). Δυστυχώς, αυτή ή φιλοποψία για τις προσπάθειες κοινωνικής πρόνοιας, που έκδηλώνονται από τήν ιδιωτική πρωτοβουλία, ύπάρχει και σ' άλλα κοινωνικά στρώματα και είναι ένα από τα κύρια εμπόδια στη κοινωνική πρόνοια.

Αν οί φιλόποποι γίνονται κοινωνικοί εργάτες, τότε θα λιγότευε ή δυστυχία, και ή κοινωνική πρόνοια για τα άπορα και άπροστάτευτα παιδιά θα έξαφάνιζε τα στίγματα του πολιτισμού μας.

★

Ο κύκλος τής φωτιās του ΝΕΣΤΟΡΑ ΜΑΤΣΑ —ή συλλογή με τα δώδεκα διηγήματα, που κυκλοφόρησε πέρσι ο Φέξης—είναι ένα βιβλίo γεμάτο ποίηση και ανθρωπιά. Κι είναι τoση ή ποίηση που γεμίζει μουσική τις σελίδες, όπως τήν "Ανοιξη με τα λουλούδια.

Η θαθιά άνατομία τής ανθρώπινης ψυχής ζευγαρωμένη με τήν όμορφιά τής γλώσσας, που κυλάει σαν κρυστάλλινο νερό άπό άνοιξάτικη πηγή, αιχμαλωτίζουν τόν άναγνώστη. Ο συγγραφέας, δέκτης και πομπός των ψυχικών δονήσεων, τις καταγράφει με τέλεια διακριτικότητα και ποιήση. Κι ύστερα, μας φανερώνει τα μηνύματα του έσω άνθρώπου, με τρόπο πειστικό και συναρπαστικό. Οί ήρωές του είναι άνθρώπινες ζωές που ζουνο στον ελληνικό χώρο. Φλογίζεται από τo πάθος τής ζωής. Διψάνε για μίαν έσωτερική έλευθερία, για τo φως του ήλιου. Η συμβατικότητα, όποια και ναίαι, έσωτερική ή κοινωνική, σπλητεύεται από τόν συγγραφέα, σαν κακιά άρρώστια στο ανθρώπινο σώμα. Ο συγγραφέας, που κινείται στο χώρο τής συμβολικής πεζογραφίας, χρησιμοποιεί έπίδέξια τήν πένα του, όμοιο χειρουργικό νυστέρι, να ξεριζώσει τoυτο τo καρκίνωμα, ν' άπαλλάξει τήν ανθρώπινη ψυχή από τα θανατερά του πλοκάμια. Άλλά με καλωσύνη για τόν ψυχικά άρρωστο άνθρωπο. Γιατί ψυχικές άρρώστειες είναι ή συμβατικότητα και ο άνεδαφισμός.

Κι ή πύρινη φλόγα του καθαρμού θα συνεχίζει τόν κύκλο της, ώπου να πετύχει τήν τέλεια κάθαρση. Μόνο που, τoυτος ο κύκλος, θαπρεπε ναχει κάποια διεξοδο, κάποια όδο για μεταφυσική άνατένιση. Για γνήσια μεταφυσική άνατένιση, με τή συγκεκριμένη Τριαδική Μορφή, που φέρνει στη θέωση. Ο δρόμος που σίγουρα πάει στην έλευθερία και στο φως του ήλιου.

★ ★ ★

Το μυθιστόρημα του ΚΩΣΤΑ ΜΑΝΟΥΣΑΚΗ: «Ο σταθμός» ('Αθήναι 1963), κινείται μέσα σ' ένα ψυχολογικό χώρο, μ' ένα συγκεκριμένο στόχο: Τή διεξοδο από τήν συμβατικότητα.

Οί άνθρωποι, τα πράγματα, ο χρόνος μέσα στη συμβατικότητα αλλοιώνουν τήν ύπόστασή τους, πέρνουν προκαθορισμένο σχήμα και ένεργεια. Το έθελοδύφλο κρύψιμο τής πραγματικότητας, που γίνεται με τή συμβατική μας τοποθέτηση μπροστά στα γεγονότα, δέ μας λυτρώνει από τήν αυτοδέσμευση και τήν υποδούλωσή μας στο έφήμερο.

Ο σταθμός είναι ο τόπος που κινούνται τα πρόσωπα και τοποθετούνται τα πράγματα. Ο σ. με κάποια καφαφική διάθε-

ση άναζητάει κάποιο ρήγμα στο αίσθημα του χρόνου, για να μπορέσει να 'δει τι είναι πίσω άπ' την καμπή του δρόμου, πώς είναι το expres και οι επιβάτες του, πού ποτέ δέν σταματάει στο σταθμό, κι' όμως περνάει πάντοτε στην προκαθορισμένη ώρα: στις 12 τά μεσάνυχτα. «Πολλές φορές έχω το συναίσθημα πώς και μέσα μου υπάρχει μιá «καμπή». Κι' αγωνίζομαι να μαντέψω αυτό που κρύβεται πίσω της...», είναι ή ίδια ή όμολογία του συγγραφέα (σ. 32) για μιá μεταφυσική άναζήτηση.

Οί ήρωες του «σταθμού» διαγράφονται όχι μόνον με το έξωτερικό τους περίβλημα αλλά και με το έσωτερικό τους θάθος. Η άφηγηματική παράθεση τών γεγονότων σέ πρώτο πρόσωπο γίνεται σωστά και γεννάει το έντονο ένδιαφέρον να έρμηνευτούν τά γεγονότα και τά πράγματα. Το σκηνικό είναι περίφημο και ή κίνηση τών προσώπων έξαιρετικά θαυμαστή. Ο παππούς—πού είναι το κυριαρχικό πρόσωπο στο σταθμό—πεθαίνει «με μιάν έκφραση περιπαιχτικής εύθυμίας», τραγουδώντας νότες. Φεύγει με την μουσική! Κι' ό σ. δέχεται πώς ό παππούς δέν μπορεί να «σαπίζει» στο χώμα. Η ζωή δέν μπορεί να χάνεται. «Κάποιο θα πρέπει να υπάρχουν όλα αυτά... Έκείνο που έχει σημασία λοιπόν, είναι να θρούμε το Πρωτόκολλο και το Άρχεϊο...» (σ. 136).

Πιστεύω πώς ή άρχη και ή τοποθέτηση τών γεγονότων θρίσκεται άκριβώς στην αιωνιότητα του χρόνου.. Το ρήγμα μäs χρειάζεται μόνο σά συγκριτικό μέγεθος τής αιωνιότητας. Η ένοσάρκωση του Λόγου μäs οδηγεί στο Πρωτόκολλο και στο Άρχεϊο. Στην άρχη και στην τοποθέτησή μας μέσα στην αιωνιότητα του χρόνου.

***

Η κ. ΜΑΡΙΑ ΙΡΙΣ στο μυθιστόρημά της «Πέρα άπ' το δίκαιο», πού κυκλοφόρησε τά περασμένα Χριστούγεννα άπ' τις εκδόσεις «ή Δαμασκό», κινεί-

ται μέσα σ' ένα προκαθορισμένο παιδαγωγικό πλαίσιο. Ακολουθώντας την παραδοσιακή μορφή, πορεύεται όμαλά στην καταγραφή έξελικτικής πορείας του μύθου. Τά πρόσωπα διαγράφονται με σαφήνεια άπο την πρώτη κιόλας σελίδα, και υπογραμμίζονται τά ψυχολογικά πλέγματα που χαρακτηρίζουν το καθένα. Στο θάθος ξεχωρίζει καθαρά το πρόβλημα, ή ή ψυχή του μύθου: Η σημερινή γενιά ζητάει περισσότερη άγάπη! Το κλειδί για να την νιώσουμε είναι: να ή την πλησιάσουμε με άγάπη.

Η σ. διαλέγει το χώρο μιäs οικογένειας, να μιλήσει για τούτο το πρόβλημα. Ο Πέτρος, ό δεύτερος γιός, άπο φυσικού του καλός, κινδυνεύει να πάρει στραβά τη ζωή άπο κακή παιδαγωγική αντίληψη του πατέρα του, και ψυχικά πλέγματα τής μητέρας του. Ωστόσο, ή έσωτερική του δύναμη—πού είναι σύγκαιρα και μιá δυνατή μεταφυσική πίστη—τόν λυτρώνει, όχι μόνο άπο το περιβάλλον του αλλά κι' άπο τον ίδιο του τον έαυτό. Οί οικονομικές καταστροφές στην οικογένεια, φέρνουν άβάσταχτο σωματικό και ψυχικό πόνο. Τούτος ό πόνος γίνεται το κλειδί για τη λύτρωση. Η όμόνοια και ή άγάπη—άνώτερες άξίες κι' άπ' το δίκαιο, πού χρόνια τις ποθούσε ό Πέτρος—κυριαρχούν. Η οικογένεια θρίσκει το σωστό της δρόμο. Οί ήρωες ξαναγεννιούνται μέσα στο δυνατό φώς τής άγάπης.

***

Η γνωστή λογία κ. Γιούλια Μαρκάκη στην ώραία έκδοση «Ισπανία» πού κυκλοφόρησε περιέλαθε προσωπικές της έντυπώσεις άπο την Ισπανία. Το βιβλίο κοσμείται με 55 φωτογραφίες άπο τά Άραβικά Τεμένη, Μουσεία, Παλάτια, Γοθτικές Μητροπόλεις κ. ά.

ΝΙΚΟΣ ΑΡΒΑΝΙΤΗΣ

Μηνιαίον Περιοδικόν «ΑΚΤΙΝΕΣ». Έκδοσις Χριστιανικής Ένώσεως «Ακτίνες». Γραφεία: όδός Ακαδημίας 45, Άθήναι 135 (Τηλ. 624-233). —Θεσσαλονίκης: Άγίας Σοφίας 38. —Υπεύθυνος: Γ. Δ. Γιατρίδης, κατοικία Άριστοφάνους 10 Άθήναι (114). Έτησία συνδρομή δεχ. 70, έξωτ. \$ 5. Χειρόγραφα, δημοσιευόμενα ή μή, δέν επιστρέφονται.